

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα
των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην
ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής Μάθησης**

Βασιλεία Τσόμπα

Επιβλέπων καθηγητής Χαρίλαος Ζαράγκας

Ιωάννινα, Μάιος, 2022

Η συλλογή και η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που υποβάλλονται πραγματοποιείται σύμφωνα με τα οριζόμενα στις διατάξεις του Ν.4624/19 και του Κανονισμού (ΕΕ)2016/2019. Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων συλλέγει και επεξεργάζεται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα αποκλειστικά στο πλαίσιο της υλοποίησης του σκοπού της παρούσας διαδικασίας. Για το χρονικό διάστημα που τα προσωπικά δεδομένα θα παραμείνουν στη διάθεση του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων το υποκείμενο έχει τη δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά του σύμφωνα με τους όρους του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα 2016/679 (Ε.Ε.) και τα οριζόμενα στα άρθρα 34 και 35 Ν. 4624/2019. Υπεύθυνη Προσωπικών Δεδομένων του Ιδρύματος είναι η κα. Σταυρούλα Σταθαρά (email: dpo@uoi.gr).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

**Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα
των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην
ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής Μάθησης**

Βασιλεία Τσόμπα

Επιβλέπων Καθηγητής:

Χαρίλαος Ζάραγκας, Αναπληρωτής
Καθηγητής, Τμήμα Νηπιαγωγών,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

1. Χαρίλαος Ζάραγκας, Αναπληρωτής
Καθηγητής, Τμήμα Νηπιαγωγών,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
2. Μαριάννα Σπανάκη, Επίκουρη
Καθηγήτρια Τμήμα Νηπιαγωγών,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
3. Γεωργία Παπαντωνίου, Καθηγήτρια,
Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο
Ιωαννίνων

Ιωάννινα, Μάιος 2022

Δήλωση μη λογοκλοπής και ανάληψης

προσωπικής

ευθύνης

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Πτυχιακής Εργασίας και δηλώνω ότι αυτή προετοιμάσθηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και αναλαμβάνω πλήρως όλες τις συνέπειες του νόμου στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δε μου ανήκει διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας

Τόμος Β

Ευχαριστίες

Με την περάτωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Επιβλέποντα Καθηγητή μου κ. Χαρίλαο Ζάραγκα για τις πολύτιμες υποδείξεις και συμβουλές του οι οποίες κάθε φορά γίνονταν η αρχή ενός εποικοδομητικού διαλόγου και ανάπτυξης κριτικής σκέψης. Επίσης θα ήθελα να τον ευχαριστήσω για τη συνεχή του υποστήριξη και το αμείωτο ενδιαφέρον που έδειξε από την αρχή μέχρι το τέλος της συνεργασίας μας. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω το σύζυγο μου και τους φίλους μου για την συνεχή συμπαράσταση τους.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εντάσσεται στα πεδία της έρευνας των σχολικών εγχειριδίων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης από τη λήψη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι σήμερα. Υλικό της έρευνας αποτέλεσαν τα σχολικά εγχειρίδια όλων των τάξεων του Δημοτικού σε συνάρτηση με τις προηγούμενες επιστημονικές και ερευνητικές προσπάθειες μελέτης της παιγνιώδους και αθλητικής δραστηριότητας και της σημασίας της για το παιδί. Επίσης, μελετήθηκαν τα κοινωνικο-ιδεολογικά χαρακτηριστικά κάθε χρονικής περιόδου, όπως αυτά που αποτυπώνονται στα σχολικά εγχειρίδια κάθε εποχής. Σκοπός, επομένως, της παρούσας έρευνας ήταν η περιγραφή, ανάλυση και ερμηνεία της διαδικασίας διαμόρφωσης μοτίβων της παιγνιώδους και αθλητικής δραστηριότητας, μέσω εικόνων ή κειμένων που αναφέρονται ή αναπαριστούν αθλητικό παιχνίδι, συμβολικό παιχνίδι, παιχνίδι με τη χρήση αντικειμένων, χορό ή οποιαδήποτε σωματική άσκηση στην παιδική ηλικία. Χρησιμοποιήθηκε η συνδυαστική μέθοδος ποσοτικής και ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Συνολικά εξετάστηκαν 43 σχολικά εγχειρίδια.

Έπειτα, μέσω των αναλυτικών στοιχείων που προκύπτουν, ερευνάται η συμβολή στην προαγωγή της Κοινωνικής και Συναισθηματικής Μάθησης των μαθητών του Δημοτικού σχολείου. Από την ερευνητική διαδικασία διαφαίνεται η ενίσχυση που προσφέρει η παιγνιώδης και η αθλητική δραστηριότητα στη σχολική ηλικία ως προς την κοινωνική, συναισθηματική, ψυχολογική αλλά και ηθική εξέλιξη των παιδιών. Τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν παιδαγωγικά μέσα αλλά και πολιτικοϊδεολογικά εργαλεία. Εκτός από τη διδακτική λειτουργία τους, ενημερώνουν το μαθητή για τη ποιότητα της παιδικής ηλικίας σε προηγούμενες περιόδους αλλά αποτυπώνουν και το παρόν, το πως ορίζεται, δηλαδή, στη σύγχρονη εποχή, το παιδί και το παιχνίδι. Μέσα από την ανάλυση περιεχομένου, βρέθηκε μια πληθώρα αναπαράστασης παιγνιωδών και αθλητικών δραστηριοτήτων, γεγονός που μας κάνει να συμπεραίνουμε τη σημασία και τα οφέλη της σωματικής άσκησης στη συνολική εξέλιξη των παιδιών.

Λέξεις-κλειδιά

Παιχνίδι, αθλητισμός, παιδί, σχολικό βιβλίο, κοινωνική μάθηση, συναισθηματική ανάπτυξη

Abstract

This dissertation is part of the research field of primary school textbooks from the outbreak of World War II until today. The material of the research was the school textbooks of all grades of the Primary School in relation to the previous scientific and research efforts of the study of the playful and sports activity and its importance for the child. Also, the socio-ideological characteristics of each time period were studied, such as those reflected in the school textbooks of each era. The purpose of this study was therefore to describe, analyze and interpret the process of shaping motifs of playful and sporting activity, through images or texts that refer to or represent a sport, symbolic game, object game, dance or any physical exercise in childhood. The method used is the combined method of quantitative and qualitative content analysis. A total of 43 textbooks were examined.

Then, through the detailed data that emerge, the contribution to the empowerment of the Social and Emotional Learning of the primary school students is investigated. The research process shows the support offered by playfulness and sports activity in school age in terms of social, emotional, psychological and moral development of children. Textbooks are pedagogical tools as well as political-ideological tools. In addition to their didactic function, they inform the student about the quality of childhood in previous periods, but they also capture the present, that is, how it is defined, in modern times, the child and the game. Through content analysis, a variety of representations of playful and sporting activities were found, which makes us conclude the importance and benefits of physical exercise in the overall development of children.

Key-words

Game, athletics, child, school book, social learning, emotional development

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
1.Η σημασία της παιγνιώδους και αθλητικής δραστηριότητας στη ζωή του παιδιού	11
1.1. Ο ορισμός του παιχνιδιού και η συμβολή του στη συναισθηματική και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού	11
1. 2.Θεωρίες για το παιχνίδι	14
2.Η ιστορική διαδρομή των σχολικών εγχειριδίων και η σημασία τους	16
2. 1.Η προέλευση των σχολικών εγχειριδίων	16
2.2. Οι λειτουργίες του σχολικού εγχειριδίου	17
3. Μεθοδολογία	22
3.1 Σκοπός της έρευνας– Ερευνητικά ερωτήματα	22
3.2 Παραδοχές της έρευνας	23
3.3 Μέθοδος έρευνας	24
3.3 Διαδικασία της έρευνας	26
3.4 Δείγμα της έρευνας	27
4. Η αναπαράσταση της αθλητικής δραστηριότητας στα αναγνωστικά βιβλία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης: Παρουσίαση Αποτελεσμάτων	30
4.1 Ποσοτική Ανάλυση	30
4.2 Ποιοτική Ανάλυση	34
4.2.1. Αναγνωστικά Α΄ Δημοτικού	34
1.1 Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα	35
Α) Κειμενικές αναφορές	35
1.2.Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα	37
Α) Κειμενικές αναφορές	38
Β) Εικονικές αναφορές	39
4.2.2. Αναγνωστικά Β΄ Δημοτικού	40
1.1Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα	41
Α)Κειμενικές αναφορές	41
Β)Εικονικές αναφορές	43
.....	44

1.2 Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα	44
A) Κειμενικές αναφορές	44
B) Εικονικές αναφορές	45
4.2.3 Αναγνωστικά Τ Δημοτικού.....	46
1.1 Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα	46
A) Κειμενικές αναφορές	47
B) Εικονικές αναφορές	49
1.2. Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα	49
A) Κειμενικές αναφορές	49
B) Εικονικές αναφορές	51
4.2.4 Εγχειρίδια Δ Δημοτικού	53
1.1. Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα	53
A) Κειμενικές αναφορές	54
B) Εικονικές αναφορές	56
1.2. Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα	57
A) Κειμενικές αναφορές	58
B) Εικονικές αναφορές	59
4.2.5. Εγχειρίδια Ε' Δημοτικού	59
1.1 Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα	60
A) Κειμενικές Αναφορές	60
B) Εικονικές αναφορές	61
1.2 Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα	62
4.2.6. Αναγνωστικά ΣΤ Δημοτικού	62
1.1 Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα	62
A) Εικονικές Αναφορές	62
1.1 Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα	62
5. Μελετώντας το παιχνίδι υπό κοινωνικοϊστορικές συνθήκες: Η εξέλιξη του παιχνιδιού και η αποτύπωση του στα σχολικά εγχειρίδια	63
Συμπεράσματα	
72	
Βιβλιογραφία	74

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1 Ποσοστά των εξεταζόμενων αναγνωστικών βιβλίων που μελετήθηκαν επί του συνολικού αριθμού βιβλίων ανά τάξη	27
Πίνακας 2 Αναλογία του δείγματος στο σύνολο των αναγνωστικών κειμένων του νεοσύστατου ελληνικού κράτους	28
Πίνακας 3 Παρουσίαση αναλογίας του δείγματος των αναγνωστικών επί του συνόλου των αναγνωστικών κειμένων του νεοσύστατου ελληνικού κράτους ανά τάξη	28
Πίνακας 4 «Κειμενική αναπαράσταση Παιδί και αθλητική δραστηριότητα»	32
Πίνακας 5 «Κειμενική Αναπαράσταση Παιδί και παιχνίδι»	32
Πίνακας 6 «Εικονική Αναπαράσταση Παιδί και αθλητική δραστηριότητα»	34
Πίνακας 7 «Εικονική Αναπαράσταση Παιδί και παιχνίδι»	34

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

**«Ότι χρειάζεται η ψυχή ενός παιδιού είναι το φως του ήλιου, τα παιχνίδια, το καλό
παράδειγμα και λίγη αγάπη»
Φ. Ντοστογιέφσκι**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παιδική ηλικία είναι άρρητα συνδεδεμένη με τη φαντασία, την κίνηση, τον ενθουσιασμό, την εξερεύνηση: όλες αυτές τις λειτουργίες μαζί περικλείουν μία λέξη, το παιχνίδι και την άθληση. Το παιχνίδι και ο αθλητισμός, φυσικές εκφράσεις του παιδιού, συντελούν καθοριστικά στην ανάπτυξη του, το βοηθούν να αναπτύσσει την ικανότητα να συμμετέχει ενεργά σε διαδικασίες που ενθαρρύνουν αρετές και δεξιότητες όπως την προσοχή, την ανδρεία, τη φαντασία, την ταχύτητα, την ομαδικότητα, την αλληλεγγύη, την ειρηνική συνύπαρξη. Ωστόσο, η αποτύπωση αυτών των δραστηριοτήτων στα σχολικά εγχειρίδια είναι ελάχιστα μελετημένη. Η ανάγκη για προσθήκη μίας επιπλέον μελέτης στο σύνολο συγκριτικών εμπεριστατωμένων ερευνών και μελετών στην Ελλάδα σχετικά με την εξέλιξη του παιχνιδιού από γενιά και γενιά και την αποτύπωση αυτής στα σχολικά βιβλία αποτέλεσε έναυσμα για την ενασχόληση μου με το εν λόγω θέμα και την ανάδειξη προβληματισμού και παραγωγής γνώσης για αυτό, με σκοπό να αποτελέσει την αρχή μια σειράς μελετών που θα καταλήξουν σε μια επιστημονική συζήτηση για τη σημασία του παιχνιδιού στο σήμερα σε σύγκριση με το χθες. Συνεπώς, σκοπός της παρούσης εργασίας είναι να αναλύσει και να εξετάσει τις αναπαραστάσεις της παιγνιώδους και αθλητικής δραστηριότητας των παιδιών που παράγουν τα κείμενα και η εικονογράφηση των αναγνωστικών κειμένων όλων των τάξεων της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης από το 1945 μέχρι και σήμερα, καθώς και το τρόπο που αυτές συμβάλλουν στη κοινωνική και συναισθηματική μάθηση του παιδιού.

Η εργασία αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Το πρώτο και δεύτερο κεφάλαιο αποτελούν τη θεωρητική βάση της μελέτης. Το πρώτο διερευνά τη σημασία της παιγνιώδους και αθλητικής δραστηριότητας σε όλες της εκφάνσεις ανάπτυξης του παιδιού: κοινωνικής, ψυχολογικής και συναισθηματικής. Η σημασία του παιχνιδιού έχει αναδειχθεί στη νεότερη εποχή, παρά το γεγονός ότι η παιγνιώδης δραστηριότητα εμφανίζεται από την αρχαιότητα. Η άνθιση των κλάδων της ψυχολογίας και της ψυχανάλυσης έχει συντελέσει στην έναρξη ερευνών και μελετών ως προς το φαινόμενο, με αποτέλεσμα την ανάδειξη διαφορών

θεωρητικών προσεγγίσεων. Στη παρούσα μελέτη, το παιχνίδι προσεγγίζεται ως αντανάκλαση των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών συνθηκών και εξετάζεται αλληλένδετα με αυτές. Με αυτό το τρόπο, διερευνώνται οι θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με το ρόλο και τη συμβολή του παιχνιδιού στη ζωή των ανηλίκων. Η πληθώρα των θεωρητικών προσεγγίσεων έχει σκοπό να συμβάλλει στη κατανόηση της πολυπλοκότητας του φαινομένου και στη ανάπτυξη γνώσης σχετικά με τις διαφορετικές λειτουργίες του παιχνιδιού. Παράλληλα, στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η σημασία του σχολικού εγχειρίδιου, ο τρόπος που έχει αναδειχθεί, καθώς και οι στόχοι και οι λειτουργίες πάνω στις οποίες βασίζεται. Το βιβλίο αποτελεί μέσο το οποίο αποτυπώνει τις συνθήκες της ζωής των ανθρώπων στην εκάστοτε εποχή, και για αυτό το λόγο χρησιμοποιείται σε πολλές έρευνες ως αντικείμενο μελέτης.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας, ο σκοπός και οι επιμέρους στόχοι, τα ερευνητικά ερωτήματα πάνω στα οποία βασίστηκε η έρευνα, καθώς και η μέθοδος συλλογής και ανάλυσης δεδομένων. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ανάλυση του υλικού που συλλέχθηκε, τόσο σε ποσοτικό όσο σε ποιοτικό επίπεδο. Η ανάλυση του υλικού διαχωρίστηκε αναφορικά με τα κείμενα και τις εικόνες ώστε να αποτελούν διακριτές κατηγορίες και, με αυτό το τρόπο, να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο οι αναφορές στη παιγνιώδη και αθλητική δραστηριότητα αναλύονται σε συνάρτηση με το ιδεολογικοπολιτικό τους πλαίσιο, γεγονός που αποδεικνύει, αφενός τις αλλαγές στο τρόπο ζωής και στο ίδιο το παιχνίδι, αφετέρου, τη διαχρονικότητα του χαρακτήρα του και τη σημασία του στη ζωή του παιδιού.

1.Η σημασία της παιγνιώδους και αθλητικής δραστηριότητας στη ζωή του παιδιού

1.1. Ο ορισμός του παιχνιδιού και η συμβολή του στη συναισθηματική και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού

Το παιχνίδι αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής του παιδιού. Το παιχνίδι δεν διαθέτει έναν συγκεκριμένο κοινά αποδεκτό ορισμό που να περικλείει συγκεκριμένα αναγνωριστικά χαρακτηριστικά. Ωστόσο, ανά περιόδους έχουν πραγματοποιηθεί προσπάθειες συγκέντρωσης και ταξινόμησης κοινών γνωρισμάτων με σκοπό την διατύπωση ενός ορισμού. Τα είδη παιχνιδιού μπορεί να περιλαμβάνουν:

1. παιχνίδι μίμησης (μέλισσα, λυκνιό)
2. θεατρικό παιχνίδι
3. χορός
4. με πέτρες (κουτσό)
5. παιχνίδι με μαντέματα (κολοκυθιά)
6. παιχνίδια με τόπι
7. παιχνίδι με κατασκευές
8. παιχνίδια δρόμου (κυνηγητό, βαρελάκια)
9. παιχνίδια-τραγούδια

Η Garvey (1990:10) χαρακτηρίζει το παιχνίδι ως «απείθαρχη έννοια». Ένας άλλος ορισμός χαρακτηρίζει το παιχνίδι ως «*μια γεμάτη νόημα διαδικασία κατά την οποία τα παιδιά συνδημιουργούν ενεργητικά τον κόσμο τους, με τους συνομηλίκους τους και μαθαίνουν μέσα από τις αλληλεπιδράσεις με φίλους τους*» (Αυγητίδου, 2001). Ο γνωστός ψυχολόγος Piaget (1951) ορίζει το παιχνίδι ως μια προσαρμοστική συμπεριφορά που διευκολύνει την σκέψη και τη γνώση των παιδιών με τη συμμετοχή τους σε διάφορα είδη παιχνιδιού. Επιπλέον, συντελεί στην ενεργοποίηση της μιμητικής λειτουργίας, η οποία βοηθά το παιδί στην υιοθέτηση μελλοντικών ρόλων. Ιδιαίτερα το συμβολικό παιχνίδι, σύμφωνα με τον Piaget (1962), ενθαρρύνει το παιδί να μετασχηματίσει συμβολικά την πραγματικότητα στην οποία ζει, για να την προσαρμόσει και να την αφομοιώσει στις δικές ανάγκες του.

Σύμφωνα με την Barnett (1990) τα οφέλη του παιχνιδιού κυμαίνονται από τη γνωστική, κοινωνική, σωματική ή/και συναισθηματική ανάπτυξη του ατόμου έως τη γενική προετοιμασία για εξειδικευμένη δράση ενηλίκων, τη διαιώνιση του είδους ή την αισθητική εκτίμηση του κόσμου και των πολιτισμών. Πρωταρχικό ρόλο κατέχει η νοητική/γνωστική ανάπτυξη μέσω της συγκέντρωσης, της απομνημόνευσης των κανόνων ενός παιχνιδιού, του προβληματισμού και της όξυνσης της κριτικής σκέψης. Όταν δεν υπάρχουν επαρκή υλικά αγαθά, τα παιδιά χρησιμοποιούν την φαντασία τους, γεγονός που ενδυναμώνει την κοινωνική και συναισθηματική τους ανάπτυξη. Διαμέσου της φαντασίας, το παιδί δύναται να εκφράσει τα συναισθήματα και τις σκέψεις του, ακόμη και να αποφορτιστεί, ενώ ταυτόχρονα να κοινωνικοποιηθεί με τους γύρω του (Γκουγκούλη, 2000 & 2008; Αυγητίδου, 2001; Hurwitz, 2002; Copple & Bredekamp, 2009; Whitebread, Vasilio, Kuvalji & Verna, 2012; Wood, 2013; Madej, 2016 & Ψαθά, 2017). Συνεπώς μέσω του παιχνιδιού και των αθλητικών δραστηριοτήτων, το παιδί καλλιεργείται αισθητικά, κατανοεί και αντιλαμβάνεται τον πραγματικό κόσμο, ενώ παράλληλα εκφράζεται δημιουργικά.

Η Μαναδιάκη (2014) αναφέρεται στα οφέλη του παιχνιδιού και συγκεκριμένα ταξινομεί τα παιχνίδια σε:

1. Παιχνίδια που βοηθούν στη ανάπτυξη αναπαραστατικής σκέψης
2. Παιχνίδια που βοηθούν στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και φαντασίας
3. Παιχνίδια που βοηθούν στη μυϊκή άσκηση
4. Παιχνίδια που βοηθούν στη δημιουργική σκέψη

Το παιχνίδι στην παιδική ηλικία συμβάλλει καταλυτικά στην υπόλοιπη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου. Σύμφωνα με την Αυγητίδου (2001), το παιχνίδι έχει καταλυτικό ρόλο στην διαδικασία διαμόρφωσης ταυτότητας στην παιδική ηλικία, ενώ όπως αναφέρει ο Winnicott (2000), το παιχνίδι και η ικανότητα των ανθρώπων να παίζουν, επιδρούν θετικά στην καλύτερη αντίληψή και διαχείρισης της πραγματικότητας. Ο ιστορικός και φιλόσοφος Huizinga (1989) στο έργο του «Ο άνθρωπος και το παιχνίδι» (Homo Ludens) διατυπώνει πως η φυσική ροπή του ανθρώπου προς το παιχνίδι αποτέλεσε γενεσιουργό δύναμη στην δημιουργία του ανθρώπινου πολιτισμού, με πληθώρα πολιτισμικών μορφών να είναι απόρροια αυτής της ροπής.

Ιστορικά, το παιχνίδι ξεκίνησε να θεωρείται άρρηκτα συνδεδεμένη δραστηριότητα με την εκπαίδευση λόγω των θετικών επιδράσεων που είχε στην διαμόρφωση της ταυτότητας και της ανάπτυξης του παιδιού από τον 19^ο αιώνα κυρίως μέχρι και σήμερα (Σκουμπουρδή & Καλαβάσης, 2007). Έχει συμπεριληφθεί μέσα στο σχολικό πρόγραμμα καθώς επίσης και στο έντυπο υλικό που χρησιμοποιείται επίσημα από τους εκπαιδευτικούς και την εκπαίδευση στο σύνολό της, τα σχολικά εγχειρίδια. Ανάμεσα στα παραδοσιακά παιχνίδια βρίσκονται τα παραμύθια, οι μύθοι και οι λαϊκές ιστορίες, τα οποία μεταφέρουν τη προφορική παράδοση, καθώς επίσης και τα ρυθμικά τραγουδάκια (όπως τα λαχνίσματα) τα οποία φτιάχνουν μόνο τους τα παιδιά με σκοπό να αλληλοεπιδράσουν μεταξύ τους.

Τα ειδή και ο τύπος παιχνιδιού σε κάθε χρονική περίοδο αντανakλούν ιδιαίτερα κοινωνικά χαρακτηριστικά (φύλο, σύνδεση με τη φύση ή αντανάκλαση αστικού τρόπου ζωής). Τα σχολικά εγχειρίδια, όπως θα δούμε και στο επόμενο κεφάλαιο, αποτελούν ένα από τα μέσα όπου, μέσω του περιεχομένου των κειμένων, των παραθεμάτων και του εικαστικού υλικού, οι μαθητές μπορούν να μάθουν για τα παιχνίδια και τον τρόπο ζωής άλλων παιδιών στο παρελθόν σε ένα κοινωνικό πλαίσιο και ενδιαφέρον.

Οι τεχνολογικές αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών έχουν αναπόφευκτα επηρεάσει και τον τρόπο που παίζουν και αλληλεπιδρούν τα παιδιά μεταξύ τους. Συνεπώς μέσα από τα παρελθοντικά παραθέματα τονίζονται οι αλλαγές με την πάροδο των χρόνων. Ο Ανδρέας Ανατολίτης στο βιβλίο του «Ελληνικά Παραδοσιακά Παιχνίδια» (1990) και συγκεκριμένα στο απόσπασμα «Παραδοσιακά παιχνίδια», βάζει τον ενήλικα κεντρικό του ήρωα να περιγράψει σε παιδιά τα παιχνίδια που συνήθιζε να παίζει ο ίδιος στην δική τους ηλικία. Σύμφωνα με τον ήρωα, τα παιδιά συνήθιζαν να βρίσκονταν σε εξωτερικούς χώρους (π.χ. αυλές και γειτονιές) ξέγνοιαστα και αφοσιωμένα στο παιχνίδι τους, χωρίς να εμποδίζονται από τις συνθήκες που υπάρχουν στην σημερινή εποχή που δυνητικά εκθέτουν τα παιδιά σε κίνδυνο (π.χ. αυτοκίνητα).

Από την άλλη μεριά, παρά τις αντιθέσεις με την πάροδο των χρόνων στον τρόπο που παίζουν τα παιδιά, εντοπίζονται και ομοιότητες. Η διαχρονικότητα ορισμένων παιχνιδιών διατηρείται, με αποτέλεσμα τη συνέχιση της παράδοσης τους, έστω και σε παραλλαγές. Παραδείγματος χάρη στο παράθεμα του Robert Flacelier «Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων» (1961), δίνονται στοιχεία για τα παιχνίδια που συνήθιζαν να παίζουν τα παιδιά στην Αρχαία Ελλάδα, συγκεκριμένα κατά τον 5^ο και 4^ο αιώνα π. Χ., με ορισμένα από

αυτά ακόμη να διατηρούν την διαχρονικότητά τους μέχρι και σήμερα. Ενδεικτικά αναφέρονται η μπάλα/ τόπι, κυνηγητό, παιχνίδια ισορροπίας και σχοινάκι. Επιπλέον, διαπιστώνεται η συνάρτηση του παιχνιδιού και με τις αθλητικές δραστηριότητες.

Εν κατακλείδι, οι παιγνιώδεις και οι αθλητικές δραστηριότητες διαδραματίζουν σημαντικό και καταλυτικό ρόλο στην ζωή των παιδιών. Παρόλο που δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος ορισμός ειδικά για τον όρο «παιχνίδι», για τους περισσότερους είναι γνωστό το τι περικλείει αυτή η έννοια κυρίως από το εμπειρικό μέρος του κάθε ανθρώπου. Οι θετικές επιδράσεις στο γνωστικό, κοινωνικό και ψυχοσυναισθηματικό πεδίο ενός παιδιού έχουν μελετηθεί εκτενώς τόσο από ερευνητές παιδαγωγούς όσο και από ψυχολόγους. Οι μελέτες έχουν συντελέσει στην δημιουργία μιας καλύτερα δυνατής παιδαγωγικής προσέγγισης καθώς και στη σύγκριση και αποτίμηση παλαιότερων προσεγγίσεων με νέες, ανάμεσα σε διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμούς. Το παιχνίδι, φυσική έκφραση του παιδιού αναπτύσσει την ικανότητα του να συμμετέχει ενεργά σε διαδικασίες που ενθαρρύνουν αρετές και δεξιότητες: την κίνηση, την προσοχή, την ανδρεία, τη φαντασία, την ταχύτητα, την ομαδικότητα, την αλληλεγγύη, την ειρηνική συνύπαρξη (Μανιαδάκη, 2014). Συνεπώς, το παιχνίδι όχι μόνο επιδρά θετικά στη μόρφωση, στην εκδήλωση υποκριτικών και μιμητικών τάσεων και στην εξωτερίκευση της ψυχικής έντασης, αλλά επιπλέον υποβοηθάει στη σταδιακή κατάργηση στερεοτύπων και προκαταλήψεων του παιδιού οι οποίες ενισχύουν ρατσιστικές αντιλήψεις.

1.2.Θεωρίες για το παιχνίδι

Οι πιο βασικές θεωρητικές απόψεις για το παιχνίδι στηρίζονται στις ψυχαναλυτικές, τις ψυχολογικές, τις κοινωνιολογικές, τις ανθρωπολογικές και τις παιδαγωγικές θεωρίες.

Οι ψυχαναλυτικές θεωρίες ερμηνεύουν τη παιγνιώδη δραστηριότητα στη παιδική ηλικία ως την προσπάθεια απεγκλωβισμού και απελευθέρωσής του παιδιού από κάθε μορφή συγκίνησης, έντασης, στέρησης ή απειλής (Κυριαζοπούλου-Βαληνάκη, 1977). Πολλοί ψυχαναλυτές, με κύριο εκφραστή τον Freud, διαβλέπουν στα αναπαραστατικά, κυρίως, παιχνίδια την εξωτερίκευση καταπιεσμένων επιθυμιών και ανικανοποίητων μυστικών τάσεων (Κυριαζοπούλου-Βαληνάκη, 1977). Σύμφωνα με την Αυγητίδου (2001:16) «*το παιχνίδι αποτελεί ένα ασφαλές πλαίσιο στο οποίο τα παιδιά μπορούν να αποδεσμευτούν από τους περιορισμούς της πραγματικότητας και να εκδηλώσουν μη αποδεκτές συμπεριφορές και*

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης συναισθήματα, χωρίς συνέπειες, κάτι που θα ήταν αδύνατον να πραγματοποιηθεί σε καθημερινές καταστάσεις». Με αυτό το τρόπο, το παιδί, μέσω του παιχνιδιού, επιδιώκει να αντιμετωπίσει δυσάρεστες καταστάσεις και να βρει, μέσω προβολής στα παιχνίδια, επιβεβαίωση και κυριαρχία.

Με βάση τη ψυχολογική θεωρία, της οποίας κύριος εκφραστής είναι ο Piaget, ο παιχνίδι αποσκοπεί στη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού, αποτελεί μέσο πειραματισμού και εξερεύνησης του κόσμου και βοηθάει το παιδί να κατανοήσει και να συνδεθεί με τη πραγματικότητα. Ο Piaget (1951) ήταν ο πρώτος ψυχολόγος που αναγνώρισε τη πολυπλοκότητα των νοηματικών διεργασιών, τα διαφορετικά στάδια σκέψης και αντίδρασης σε κάθε ηλικία, μελετώντας το παιχνίδι σε σχέση με τα εξελικτικά στάδια που περνάει στο πέρασμα της παιδικής ηλικίας. Ταξινόμησε τα παιχνίδια σε τρεις κατηγορίες:

- Αισθησιοκινητικά παιχνίδια, με τα οποία ασχολούνται τα παιδιά τους πρώτους μήνες ζωής μέχρι περίπου τα δύο χρόνια και περιλαμβάνουν τις απλές φωνητικές και κινητικές εκδηλώσεις των βρεφών, αλλά και παιχνίδια εξερεύνησης και χειρισμού αντικειμένων,
- Συμβολικά παιχνίδια, με τα οποία ασχολούνται τα παιδιά κατά το τέλος της βρεφικής ηλικίας και διαρκούν έως τα πέντε με επτά πρώτα χρόνια της ζωής τους. Στα παιχνίδια αυτά μιμούνται πράγματα και γεγονότα και χρησιμοποιούν κατά τρόπο συμβολικό διάφορα αντικείμενα. Το συμβολικό παιχνίδι μπορεί να είναι ατομικό, φανταστικό, μιμητικό, με έντονο εγωκεντρικό χαρακτήρα που αποσκοπεί στην αφομοίωση του πραγματικού “εγώ” του παιδιού,
- Παιχνίδια κανόνων, με τα οποία ασχολούνται τα παιδιά στη νηπιακή και παιδική ηλικία και βοηθούν το παιδί στη κατανόηση κανόνων και κοινωνικής αλληλεπίδρασης

Σύμφωνα με τη κοινωνιολογική θεώρηση, της οποίας ένας από τους κύριες εκφραστές είναι ο Vygotsky (1978), το παιχνίδι συντελεί στη κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού, το βοηθά να αλληλοεπιδράσει, να αναλάβει ρόλους και καθήκοντα, να αναπτύξει την ικανότητα της φαντασίας και της αφηρημένης σκέψης. Το παιχνίδι αποκτά εξαιρετική σημασία στην προσχολική ηλικία με το συμβολικό παιχνίδι να συντελεί στη συσχέτιση του φαντασιακού με το πραγματικό ώστε να αναγνωρίσει το παιδί τους ρόλους και τις ανάγκες του σε αλληλεπίδραση με τους κανόνες του παιχνιδιού. Συγκεκριμένα, το συμβολικό παιχνίδι, το

οποίο ξεκινάει από τα 2-6 έτη ζωής του παιδιού μετασχηματίζεται από δραματικό σε κοινωνικό-δραματικό, δεδομένου ότι «περνάει» από τη μίμηση αντικειμένων στη μίμηση προσώπων (Kieff & Casbergue, 2017).

Η ανθρωπολογική θεώρηση βασίζεται στη παραδοχή πως ο τρόπος με τον οποίο ορίζεται το παιχνίδι, καθώς οι νοηματοδοτήσεις των παιδιών προς τα παιχνίδια εξαρτώνται από το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαδραματίζονται. Επιπλέον, όπως υποστηρίζουν οι Göncü, Jain και Tuermer (2006), το παιχνίδι θα πρέπει να γίνεται αντιληπτό ως μια μορφή πολιτισμικής έκφρασης, με την έννοια ότι αντανακλά τις ευθύνες που έχει κάθε φορά το παιδί απέναντι σε μία κοινωνία. Κατά τις ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, λοιπόν, το παιχνίδι «εξελίσσεται με μεθοδικό τρόπο, μέσα σε καθορισμένα χωρικά και χρονικά όρια, σύμφωνα με προσδιορισμένους κανόνες, ελεύθερα αποδεκτούς, αλλά απολύτως δεσμευτικούς. Προάγει τον σχηματισμό κοινωνικών ομαδοποιήσεων που τείνουν να περιβάλλονται από μυστικότητα και να τονίζουν τη διαφοροποίησή τους από τον κοινό κόσμο μέσω της μεταμφίεσης ή άλλων τρόπων» (Fleer, 2018:19).

Τέλος, οι παιδαγωγικές θεωρίες προσεγγίζουν το σχολείο ως ένα χώρο που παρέχει στα παιδιά ευκαιρίες, όχι μόνο για εκτόνωση αλλά και για καλλιέργεια φαντασίας, κριτικής σκέψης και ψυχικής ανθεκτικότητας. Το παιχνίδι γίνεται το ίδιο μέσο εκπαίδευσης και διαπαιδαγώγησης, ενώ το σχολείο γίνεται ένας χώρος όπου το παιδί αρχίζει να κατανοεί το κόσμο και τον εαυτό του. Ένας από τους εκφραστές της θεωρίας, ο Frobel χρησιμοποιούσε το παιχνίδι στη διδασκαλία του, η οποία λάμβανε χώρα σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους φιλικούς προς τα παιδιά (Fleer, 2018).

. Με βάση τα παραπάνω, κατανοούμε ότι η ποικιλομορφία των θεωρητικών προσεγγίσεων προκύπτει από τη πολύπλευρη λειτουργία και σημασία της παιγνιώδους δραστηριότητας στην ανάπτυξη του παιδιού και, για αυτό το λόγο, συντελεί στη διαλεκτική κατανόηση αυτών των λειτουργιών.

2.Η ιστορική διαδρομή των σχολικών εγχειριδίων και η σημασία τους

2.1.Η προέλευση των σχολικών εγχειριδίων

Αφετηρία για την έρευνα των σχολικών εγχειριδίων αποτέλεσε η διαπίστωση ότι το σχολικό εγχειρίδιο συνιστά ένα από τα μέσα μετάδοσης γνώσης με ισχυρή επιρροή στους αποδέκτες τους, τόσο σε γνωστικό, όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο (Μπονίδης, 1998). Ήδη, από τον 15^ο αιώνα το σχολικό βιβλίο αποτελεί το κύριο εργαλείο εκπαίδευσης. Η ανακάλυψη της τυπογραφίας και η χρήση του χαρτιού οδήγησε στη μαζική παραγωγή βιβλίων, χωρίς ωστόσο το βιβλίο να έχει ακόμη τη λειτουργία του σχολικού εγχειριδίου με την έννοια που το χρησιμοποιούμε σήμερα. Τα βιβλία εκείνη την εποχή εξυπηρετούν διδακτικές ανάγκες, αλλά έξω από το σχολείο δεν έχουν καμία σχεδόν λειτουργία (Καψάλης-Χαραλάμπους, 2008). Η πρώτη φορά που εκπληρώθηκε το αίτημα για τη συγγραφή σχολικών εγχειριδίων με τη σημερινή τους έννοια, δηλαδή η ανάγκη που να πληρούν κανόνες επιστημονικής και παιδαγωγικής εγκυρότητας, ήταν από τον Κομένιο, ο οποίος θεωρείται ο πατέρας του σχολικού εγχειριδίου (Καψάλης & Χαραλάμπους, 2008). Ο Κομένιος ήταν ο πρώτος που έκανε λόγο για τη σύνδεση του περιεχομένου των σχολικών βιβλίων με την πραγματικότητα και την σημασία αντανάκλασης αυτής μέσω των εικόνων στους μαθητές κι όχι απλώς μέσω γλωσσικών ή άλλων αφηρημένων συμβόλων (Καψάλης & Χαραλάμπους, 2008).

Η διαπίστωση της συμβολής των σχολικών βιβλίων στην κοινωνικοποίηση των μαθητών ξεκινά ήδη από τον 19^ο αιώνα στην Ευρώπη. Ωστόσο, η έρευνα των σχολικών εγχειριδίων ξεκινά μετά το πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, και οι ρίζες της ανάγονται στη Κίνηση για την Ειρήνη, η οποία ήθελε να αφήσει πίσω το εχθρικό κλίμα ανάμεσα στα έθνη, το οποίο επικρατούσε μέσα σε εικόνες των εγχειριδίων (κυρίως πολεμικοί αντίπαλοι αποτυπώνονται με αμοιβαίο μίσος στα σχολικά εγχειρίδια της Ιστορίας και στα Αναγνωστικά) και να εισέλθει στην προσέγγιση της Παιδαγωγικής της Ειρήνης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα

αυτού του εγχειρήματος ήταν η απόσυρση (στηριζόμενη κυρίως στους εκπαιδευτικούς) 26 σχολικών εγχειριδίων στη Γαλλία, τα οποία αναπαρήγαγαν εθνικά συναισθήματα προς άλλα έθνη. Στην Ελλάδα, ωστόσο, η έρευνα των σχολικών εγχειριδίων είναι σχετικά πρόσφατη (Μπονίδης & Χοντολίδου, 1997).

Στη σύγχρονη εποχή, το σχολικό εγχειρίδιο, είναι ένα από τα μέσα διδασκαλίας (ανάμεσα σε διάφορα άλλα), το οποίο έχει την μορφή βιβλίου και χρησιμοποιείται κυρίως από τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς, αφού υποστεί επιτυχώς τη διαδικασία έγκρισης από το Υπουργείο Παιδείας (Καψάλης-Χαραλάμπους, 2008). Ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του

Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (Α.Π.Σ.), αποτελώντας φυσικό προϊόν του. Συγκεκριμένα, είναι απαραίτητο κάθε σχολικό εγχειρίδιο να είναι σε αντιστοιχία με το Α.Π.Σ. του μαθήματος όσον αφορά στα τέσσερα δομικά στοιχεία του: τους στόχους μάθησης, τα περιεχόμενα διδασκαλίας (διδασκτέα ύλη), τις διδακτικές μεθόδους καθώς και τους τρόπους αξιολόγησης των μαθητών. (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο – Τμήμα Αξιολόγησης, 1999). Οι συγγραφείς των σχολικών εγχειριδίων υποχρεώνονται να ακολουθήσουν αυστηρά τις οδηγίες συγγραφής που τους δίνονται. Με αυτό το τρόπο δεν μπορούν να προσεγγίσουν τα εκάστοτε θέματα ή θεματικές ενότητες που προκύπτουν στα βιβλία με τον δικό τους τρόπο. Η επιτροπή έγκρισης των σχολικών εγχειριδίων ορίζεται από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, η οποία, μέσα από εκθέσεις, ελέγχει κατά πόσο τα υπό κρίση σχολικά εγχειρίδια συνάδουν με το Αναλυτικό Πρόγραμμα και με το Σύνταγμα και, εφόσον το νέο εγχειρίδιο συμβαδίζει και με τα δύο, εγκρίνεται και προχωρά η έκδοσή του (Κουλούρη, 2009).

2.2. Οι λειτουργίες του σχολικού εγχειριδίου

Το σχολικό περιβάλλον αποτελεί ένα πλαίσιο το οποίο, μέσω των γνώσεων που παράγει, συντελεί στη προετοιμασία των μαθητών για τη μετέπειτα ζωή καθώς και την ομαλή ένταξη τους στη κοινωνική ζωή (Ζάραγκας, Πανταζής & Αγγελάκη, 2016). Τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν το σημαντικότερο και πιο διαδεδομένο μέσο διδασκαλίας στη Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, τη βάση της διδασκαλίας και τον ενδιάμεσο κρίκο στην επικοινωνία δασκάλου και μαθητή. Για αυτό το λόγο έχουν αποτελέσει αντικείμενο συστηματικής ερευνητικής ανάλυσης ως προς το περιεχόμενο και τις λειτουργίες που υλοποιούν. Οι μονάδες έρευνας και

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης
ανάλυσης περικλείουν τα κείμενα που περιέχονται στο σχολικό βιβλίο, αλλά και τις εικόνες, τις φωτογραφίες, τα σκίτσα και τις γραφικές παραστάσεις (Ξωχέλλης, 2015).

Η σημασία του σχολικού εγχειριδίου βασίζεται στη παραδοχή πως ευθύνεται για τη πλειονότητα των γνώσεων που αποκτά το παιδί για το κόσμο, και, πολλές φορές, μπορεί να αποτελέσει την μοναδική επαφή του με την ανάγνωση (Apple, 2008). Έρευνες έχουν δείξει ότι το 70 – 90% των αποφάσεων που λαμβάνονται εντός της σχολικής τάξης στηρίζεται στα σχολικά εγχειρίδια, ενώ το σχολικό εγχειρίδιο μπορεί να αποτελέσει σε κάποιες περιπτώσεις μαθητών το μόνο βιβλίο που θα διαβάσουν σε όλη τη ζωή τους και κατά συνέπεια θα είναι και αυτό που θα συμβάλει αποφασιστικά στην ανάπτυξη της σκέψης και της κρίσης τους (Κιούσης, 1994).

Σύμφωνα με τον Φλουρή (1999), οι βασικές λειτουργίες του σχολικού εγχειριδίου, οι οποίες μεταβάλλονται ανάλογα με διάφορους παράγοντες, όπως είναι οι κοινωνικές και εκπαιδευτικές συνθήκες, οι εκπαιδευτικοί σκοποί και στόχοι, είναι οι εξής:

- καθοδήγηση για αυτόνομη μάθηση
- δραστηριοποίηση των κινήτρων μάθησης
- κοινωνικοποίηση
- ιδεολογική λειτουργία
- υλοποίηση της ισχύουσας εκπαιδευτικής πολιτικής
- παιδαγωγική λειτουργία
- κοινωνική λειτουργία
- παρουσίαση της πραγματικότητας στο μαθητή
- καθοδήγηση της διδασκαλίας
- εμπέδωση και αξιολόγηση του βαθμού πρόσκτησης των σχετικών γνώσεων και δεξιοτήτων

Όσον αφορά την κοινωνικοπολιτισμική λειτουργία των εγχειριδίων, αξίζει να εστιάσουμε στην ανάπτυξη των κοινωνικοπολιτισμικών θεωριών στην εκπαίδευση, των οποίων βασικοί εκφραστές είναι ο Rogoff και ο Vygotsky. Σύμφωνα με τον Rogoff (1998), μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, του διαμεσολαβητικού ρόλου των σχολικών βιβλίων και της χρήσης τους στη σχολική τάξη, οι μαθητές κατοχυρώνονται ως μέλη μιας κοινότητας,

η οποία λειτουργεί ως κοινωνικοπολιτισμική ομάδα η οποία συνεργάζεται για να πετύχει στόχους που είναι κοινοί στην πραγματοποίηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων. Το σχολικό βιβλίο εδώ έχει διττό ρόλο: σε αυτές τις κοινότητες, αφενός γιατί οι μαθητές εξοικειώνονται με επιστημονικές και ακαδημαϊκές γνώσεις, αφετέρου υποβοηθώντας τον δάσκαλο να είναι παρόν σε αυτή τη διαδικασία ενισχύοντας τον μαθητή.

Παράλληλα, το σχολικό εγχειρίδιο ανταποκρίνεται στις ιστορικές και τις κοινωνικές διαδρομές της χώρας που χρησιμοποιείται κάθε φορά. Αποτελεί μέσο μετάδοσης ιδεολογίας, παράδοσης, αξιών και πολιτισμού κάθε κράτους. Επομένως, θα μπορούσαμε να πούμε πως η γνώση που μεταδίδει μέσα από κείμενα και εικόνες είναι συναφή με τις κοινωνικοπολιτισμικές κατασκευές, που προβάλλουν βαθμιαία στοχοθετημένες κοινωνικές διαδικασίες (Kress & Van Leeuwen, 2006). Κατά τον ίδιο τρόπο, αποτελεί και φορέα πολιτικής βούλησης, υπό την έννοια πως η γνώση που μεταδίδεται δεν μπορεί να χαρακτηρίζεται από ουδετερότητα σε επιλογές στόχων και κατ' επέκταση περιεχομένου αλλά εκφράζει μια συγκεκριμένη ιδεολογία (Μπονίδης, 2004). Τα κείμενα ως μονάδες ανάλυσης που παρουσιάζονται στα σχολικά βιβλία, είναι πολυσημικά και έχουν πολλαπλά νοήματα. Τα νοήματα αυτά παράγονται από την ανάγνωση. Πριμοδοτούν συγκεκριμένες αναγνώσεις του πραγματικού κόσμου, οι οποίες δεν είναι ποτέ ουδέτερες και ενισχύουν κάποιες συγκεκριμένες όψεις αυτής της πραγματικότητας προς όφελος κάποιων συγκεκριμένων ομάδων (Μπονίδης & Χοντολίδου, 1997).

Τα σχολικά εγχειρίδια ενσωματώνουν το κυρίαρχο πολιτικό λόγο και όπως τονίζουν οι Burstyn & Corrigan (2011), *«τα σχολικά εγχειρίδια καθρεφτίζουν την κοινωνία. Μπορεί να παραμορφώνουν ή μπορεί να παρουσιάζουν μόνο ένα κομμάτι της συνολικής εικόνας»* (Burstyn & Corrigan, 2011: 37). Το γεγονός πως η συγγραφή, η αξιολόγηση και η έγκριση κάθε σχολικού βιβλίου ελέγχεται από το κράτος δεν είναι τυχαίο (Στην Ελλάδα αυτό το γεγονός καθιερώθηκε με το νόμο 952 του 1937). Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να συμπεράνουμε πως α) το εκάστοτε σχολικό εγχειρίδιο νομιμοποιεί την υπάρχουσα πολιτική εξουσία και επιχειρεί να καλλιεργήσει στάσεις, διαμορφώνοντας, με αυτόν τον τρόπο, συγκεκριμένες συνειδήσεις και β) μεταβάλλεται από χρονική περίοδο σε χρονική περίοδο και από τόπο σε τόπο (Κουλούρη, 1987). Για αυτό το λόγο κάθε ανάγνωση τους πραγματοποιείται με μια κοινωνική ματιά, *«μέσα από τα μάτια των μαθητών ως μελών κοινωνικών ομάδων στο πλαίσιο της δικής τους*

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης κουλτούρας και ιστορίας» παρά ως υποκειμένων» (Ellsworth, στο Φλουρής & Πασιάς, 2009: 25).

Μία εξίσου σημαντική λειτουργία την οποία υλοποιεί το σχολικό εγχειρίδιο είναι ότι κινητοποιεί και δημιουργεί ερεθίσματα στον μαθητή όσον αφορά τον πνευματικό κόσμο και την ενασχόληση με την ανάγνωση (Καψάλης & Χαραλάμπους, 2008). Με τον ίδιο τρόπο ο μαθητής ενδεχομένως να επηρεαστεί θετικά σε στάσεις απέναντι στη διαφορετικότητα ή να προχωρήσει στην άρση στερεοτυπών και προκαταλήψεων (οι οποίες αποτυπώνονται στο βιβλίο). Ιδιαίτερα, σύμφωνα με τους Ζάραγκα, Πανταζή και Αγγελάκη (2016), ένας από τους στόχους των αναγνωστικών κειμένων του δημοτικού είναι να περάσει μηνύματα και ιδανικά στους μαθητές όπως σεβασμός, προσωπική ευθύνη, αλληλεγγύη και αποδοχή της διαφορετικότητας. Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου, η δομή του, το ύφος του, το λεξιλόγιο του συντελεί στη υιοθέτηση αξιών, συμπεριφορών και στάσεων (Apple, 2008). Επιπλέον, αποτελεί ένα έναυσμα για δημιουργική και κριτική σκέψη κατά την διαδικασία πραγμάτωσης της μάθησης (Koppal & Caidewell, 2004).

Ακόμα, η καθοδήγηση της διδασκαλίας, η εμπέδωση και αξιολόγηση του βαθμού πρόσκτησης των σχετικών γνώσεων και δεξιοτήτων, όπως τόνισε, παραπάνω ο Φλουρής (1999), αποτελεί μια σημαντική λειτουργία την οποία έχουν μελετήσει πολλοί ερευνητές σχολικών εγχειριδίων. Ειδικότερα, το σχολικό εγχειρίδιο δίνει την δυνατότητα στο καθηγητή να οργανώσει το υλικό διδασκαλίας προκειμένου να γίνει η ουσιαστική εξαγωγή της διδακτέας ύλης και μελέτης τόσο σχολείο όσο και στο σπίτι. Με αυτό τον τρόπο μειώνεται ο χρόνος προετοιμασίας του για τη διδασκαλία και προσφέρει μια αυτόνομη, έγκυρη και γενικής αποδοχής συλλογή υλικού (Μπονίδης, 2004). Ακόμα, δεδομένου ότι το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων είναι δομημένο, ο μαθητής έχει τη δυνατότητα να το αναλύσει χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες ή, από την άλλη, να αναπτύξει την ικανότητα δημιουργικότητας μέσα από νέους τρόπους και μεθόδους ανάλυσης (Μπονίδης, 2004).

Σύμφωνα με την ερευνητική επισκόπηση, υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός ερευνών των αναγνωστικών κειμένων στην Ελλάδα, οι οποίες στοχεύουν στην ανάλυση διαφορετικών παραμέτρων. Ενδεικτικά, να αναφέρουμε την έρευνα των Ζάραγκα, Πανταζή & Αγγελάκη (2016) επιδίωκε την αποτύπωση του παιχνιδιού και της φυσικής δραστηριότητας στα αναγνωστικά κείμενα του δημοτικού της περιόδου 1891-2016, και την έρευνα της Λόππα

Γκουνταρούλη (1996) επιδίωκε να μελετήσει την αποτύπωση της γυναικείας παρουσίας στα κείμενα νεοελληνικής γλώσσας του Λυκείου.

Ωστόσο, παρατηρείται ένα κενό στο κλάδο της έρευνας σχετικά με την αξιολόγηση της χρήσης των σχολικών εγχειρίδιων από τους δασκάλους καθώς και τα αποτελέσματα που έχει αυτή τη χρήση στους μαθητές (Σοφού, Κατσαντώνη & Ταβουλάρη, 2017). Η ερευνητική ανάλυση της χρήσης των εγχειρίδιων στη σχολική τάξη καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς υποκειμενικοί παράγοντες όπως η ιδεολογία ή ο τρόπος διδασκαλίας του εκπαιδευτικού είναι αυτή που θα καθορίσει τελικά το τρόπο χρήσης του εγχειριδίου από τον ίδιο (Anderson & Tomkins, 1983). Αυτό επιβεβαιώνεται και από τους Peacock και Cleghorn (2004), οι οποίοι τονίζουν πως η σχέση αλληλεπίδρασης που θα σχηματιστεί ανάμεσα στον εκπαιδευτικό, στο μαθητή και τέλος στο σχολικό βιβλίο καθορίζεται α) από την εμπειρία και τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις των εκπαιδευτικών, β) τα χαρακτηριστικά των μαθητών (γλώσσα και κουλτούρα) και τέλος γ) από τα μέσα διδασκαλίας.

3. Μεθοδολογία

3.1 Σκοπός της έρευνας– Ερευνητικά ερωτήματα

Γενικός σκοπός της παρούσης εργασίας είναι να αναλύσει και να εξετάσει τις αναπαραστάσεις της παιγνιώδους και αθλητικής δραστηριότητας των παιδιών που παράγουν τα κείμενα και η εικονογράφηση των αναγνωστικών βιβλίων όλων των τάξεων της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης από το 1945 μέχρι και σήμερα.

Ειδικά, αυτή η έρευνα επιδιώκει:

- Η ανάδειξη της αξίας και της σημασίας του παιχνιδιού στη κοινωνική και συναισθηματική μάθηση του παιδιού
- Η σύγκριση του παιχνιδιού των παιδιών του σήμερα με το παιχνίδι του χθες
- Η ανάλυση του παιχνιδιού υπό το πρίσμα των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών
- Η ουσιαστική ενασχόληση με τα σχολικά εγχειρίδια και ο τρόπος που αποτυπώνουν τις συνθήκες που βιώνουν τα παιδιά κάθε χρονική περίοδο

Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της παιδικής ηλικίας, ωστόσο, η αποτύπωση αυτής στα σχολικά εγχειρίδια είναι ελάχιστα μελετημένη. Η έλλειψη συγκριτικών εμπεριστατωμένων ερευνών και μελετών στην Ελλάδα σχετικά με την εξέλιξη του παιχνιδιού από γενιά και γενιά και την αποτύπωση αυτής στα σχολικά βιβλία αποτέλεσε έναυσμα για την ενασχόληση μου με το εν λόγω θέμα και την ανάδειξη προβληματισμού και παραγωγής γνώσης για αυτό, με σκοπό να αποτελέσει την αρχή μια

σειράς μελετών που θα καταλήξουν σε μια επιστημονική συζήτηση για τη σημασία του παιχνιδιού στο σήμερα σε σύγκριση με το χθες.

Γι' αυτό το λόγο κρίθηκε σκόπιμο να μελετηθεί το πώς παρουσιάζεται η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα στα μεταπολεμικά σχολικά βιβλία, τα οποία άλλωστε έχουν ως αποδέκτες τα ίδια τα παιδιά. Τα σχολικά βιβλία, και ιδιαίτερα τα αναγνωστικά κείμενα, αποτελούν γόνιμο και πρόσφορο έδαφος για την δημιουργία στάσεων, αξιών και ιδεολογιών και για την ενεργοποίηση των παιδιών απέναντι σε μια πληθώρα ζητημάτων τα οποία αφορούν τον σύγχρονο άνθρωπο (Ζάραγκας, Πανταζής & Αγγελάκη, 2016). Επιπλέον, σε κάθε χρονική περίοδο αποτυπώνουν την κοινωνική πραγματικότητα και αποτελούν ταυτόχρονα αντικείμενο παραγωγής γνώσης και καθρεφτισμού της κοινωνίας. Ακόμα, ερευνάται η συμβολή των εγχειριδίων στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής Μάθησης των μαθητών της προσχολικής εκπαίδευσης. Βάσει του σκοπού της εργασίας και των λόγων που οδήγησαν στην εκπόνησή της, επιχειρήθηκαν να απαντηθούν τα ακόλουθα ερωτήματα:

- Πως αποτυπώνεται το παιχνίδι των παιδιών μέσα στα σχολικά εγχειρίδια; Τι είδη παιγνιώδους δραστηριοτήτων αποτυπώνονται στα σχολικά εγχειρίδια; Αλλάζει από γενιά σε γενιά και με ποιο τρόπο;
- Σε ποια τάξη του Δημοτικού η αποτύπωση παιγνιώδους ή αθλητικής δραστηριότητας των παιδιών είναι πιο ισχυρή;
- Πόσο συχνά συναντάται στα εγχειρίδια Δημοτικού εικόνα ή κείμενο που αφορά τη παιγνιώδη ή αθλητική δραστηριότητα;
- Πόσο μεταβάλλονται τα χαρακτηριστικά του παιχνιδιού με το πέρασμα του χρόνου (για παράδειγμα σχετικά με τη μετάβαση από την ύπαιθρο στην αστική ζωή;)
- Επηρεάζουν οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που βιώνει το παιδί το παιχνίδι του σε κάθε χρονική περίοδο;
- Ποια μορφή αποτύπωσης υπερτερεί, η εικόνα ή το κείμενο; Ποια είναι η αλληλεπίδραση των εικόνων, που συναντήσαμε σε σχέση με το κείμενο στο οποίο αναφέρονται;

3.2. Παραδοχές της έρευνας

Η υπόθεση εργασίας είναι ότι τα σχολικά εγχειρίδια, και ιδιαίτερα τα αναγνωστικά, δεν αποτελούν μόνο ένα ουδέτερο μέσο το οποίο εισάγει τον μαθητή στη διαδικασία της γνώσης και της μάθησης, αλλά και ένα πολιτικό και παιδαγωγικό μέσο (Μπονίδης & Χοντολίδου, 1997). Αποτελεί καθρέφτη της εκάστοτε ιστορικής, πολιτικής και κοινωνικής περιόδου και, παράλληλα, προϊόν διαμόρφωσης συγκεκριμένων αξιών, αντιλήψεων και συνειδήσεων. Η αποτύπωση του παιχνιδιού στα σχολικά εγχειρίδια τονίζει τη σημασία της παιγνιώδους και αθλητικής δραστηριότητας στη ζωή και εξέλιξη των ανηλίκων. Παράλληλα, γνωστοποιεί στον αναγνώστη την εξέλιξη των ειδών και του τρόπου παιχνιδιού η οποία αποτυπώνει τις γενικότερες αλλαγές στο τρόπο ζωής των ανηλίκων από το 1946 μέχρι σήμερα.

3.3 Μέθοδος έρευνας

Η μέθοδος που επιλέχθηκε για τη διερεύνηση του περιεχομένου είναι η ανάλυση περιεχομένου (content analysis) και ειδικότερα ο συνδυασμός της ποσοτικής και της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί ένας από τους τύπους μη αντιδραστικών μεθόδων, δηλαδή μεθόδων που μελετούν την κοινωνική συμπεριφορά, χωρίς να την επηρεάζουν (Babbie, 2011). Ορίζεται ως μια λεπτομερής και συστηματική μέθοδος, η οποία εξετάζει το περιεχόμενο ενός συγκεκριμένου σώματος υλικού, με σκοπό τον εντοπισμό προτύπων, κατηγοριών και θεμάτων (Patton, 2015). Στην ανάλυση περιεχομένου, ο ερευνητής εξετάζει καταγεγραμμένες ανθρώπινες επικοινωνίες και κοινωνικά τεχνουργήματα, όπως βιβλία, ισότοπους ή ακόμα και νόμους (Cole, 1988 στο Elo & Kyngas, 2008:107).

Σύμφωνα με τους Kondracki, Wellman & Amundson (2002) η ανάλυση περιεχομένου ως μέθοδος δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να μελετήσει στοιχεία που παρουσιάζονται στο πέρασμα του χρόνου, να εξετάσει τις αλλαγές που σημειώνονται και να ανιχνεύσει παλιές και νέες τάσεις, εμπλουτίζοντας τη σύγκριση διαφορετικών χρονικών περιόδων. Επιπλέον, αποτελεί μια μέθοδο που χαρακτηρίζεται από τη διακριτικότητα και το χαμηλό κόστος της σε σχέση με άλλους τύπους ερευνών (Kondracki, κ.α., 2002). Ο Morgan (1993), μελετώντας αυτή τη μέθοδο, τόνισε πως η ανάλυση περιεχομένου ανιχνεύει μοτίβα στα δεδομένα, μέσα από την καταμέτρηση λέξεων ή κατηγοριών με σκοπό να αναλύσει και

να κατανοήσει το νόημα αυτών των μοτίβων. Κατά τους Cohen, Manion & Morrison (2008), οι οποίοι εξέτασαν τους στόχους της ανάλυσης περιεχομένου, αυτή η μέθοδος αποσκοπεί στη περιγραφή τάσεων που υπάρχουν στο περιεχόμενο επικοινωνίας, στη συσχέτιση χαρακτηριστικών των πηγών με τα μηνύματα που θέλουν να περάσουν, στην ανάλυση του ύφους και στη συσχέτιση των ιδιοτήτων του ακροατηρίου το οποίο αφορά με τα μηνύματα τα οποία εκπέμπει.

Οι μέθοδοι που έχουν χρησιμοποιηθεί ως προς την ανάλυση των σχολικών βιβλίων είναι πολλές, ενώ συχνά μπορεί να υπάρχει συνδυασμός μεθόδων. Οι πιο διαδεδομένες ερευνητικές μέθοδοι για την ανάλυση των σχολικών βιβλίων είναι η ερμηνευτική μέθοδος, η ιδεολογικοκριτική ανάλυση, η ποσοτική και ποιοτική ανάλυση περιεχομένου και η κριτική ανάλυση λόγου.

Στην παρούσα λοιπόν μελέτη χρησιμοποιήθηκε ο συνδυασμός ποσοτικής και ποιοτικής μεθόδου ανάλυσης περιεχομένου. Ακόμα, η μέθοδος έχει συγκριτικό χαρακτήρα με σκοπό να συσχετίσει σχολικά βιβλία που αναφέρονται σε διαφορετικούς στόχους ή ανήκουν σε διαφορετικά κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια (Μπονίδης & Χοντολίδου, 1997).

Η ποσοτική μέθοδος επιτρέπει στον ερευνητή να μετατρέψει το λεκτικό σε ποσοτικό δεδομένο και με αυτό το τρόπο να παρουσιάσει τα δεδομένα στον αναγνώστη μέσα από αριθμούς και ποσοστά. Αντίθετα, η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου διερευνά τη ποιότητα των αναπαραστάσεων και των μοτίβων μέσω των οποίων εμφανίζονται στα σχολικά εγχειρίδια η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα. Στη διεξαγωγή ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου ο ερευνητής έχει στόχο να αναζητήσει κατηγορίες, θέματα και μοτίβα προκειμένου να αξιολογήσει ποια δεδομένα είναι σχετικά και σημαντικά για τη μελέτη, παρά να παράγει στατιστικά δεδομένα (Patton, 2015). Με αυτό τον τρόπο, διαφαίνεται πως τα ερευνητικά ερωτήματα είναι εκείνα που οδήγησαν στο καθορισμό της συγκεκριμένης μεθόδου συλλογής δεδομένων και αργότερα μεθόδου ανάλυσης δεδομένων (Forman & Damschroder, 2008).

Η ποσοτική μέθοδος βασίζεται στην η αντικειμενικότητα, η συστηματικότητα και η ποσοτικοποίηση του περιεχομένου (Μπονίδης, 2004). Επιπλέον, επιτρέπει την ολική εξέταση του κειμένου χωρίς να βασίζεται σε συγκεκριμένα σημεία του και εντάσσει τα δεδομένα σε κατηγορίες οι οποίες είναι ευκρινείς, διαδικασία η οποία συντελεί στην αξιοποίηση των αποτελεσμάτων από άλλους μελετητές και στη σύγκρισή τους με άλλα κείμενα (Κυριαζή,

2009). Τέλος, η ποσοτική ανάλυση επιτρέπει μέσω της ποσοτικοποίησης την παραγωγή και τον έλεγχο δεδομένων τα οποία επιβεβαιώνουν ή απορρίπτουν τις ερευνητικές υποθέσεις ή αναδύουν νέες θεωρητικές επεξηγήσεις.

Από την άλλη πλευρά, η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου επιδιώκει μέσα από συγκεκριμένο ερευνώμενο υλικό που θα επιλέξει, την περιγραφή (συγκεφαλαίωση, δόμηση περιεχομένου), την ερμηνεία (εξήγηση) ή και την έρευνα της γλωσσικής δομής του κειμένου (τυπική δόμηση). Η πορεία που ακολουθείται είναι καθορισμένη και ορίζεται μέσα από ένα συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο αλλά και από το επιλεγόμενο υλικό. Μέσα από αυτήν την οπτική της ανάλυσης ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να αλληλεπιδράσει με τα εξεταζόμενα κείμενα να τα εξετάσει στο κοινωνικό τους πλαίσιο στο μικρο- και μακρο-επίπεδο σε σχέση με τα συμφραζόμενά τους, να το κατανοήσει και να συμβάλει με τον τρόπο αυτό στη βελτίωση της πράξης που σχετίζεται με το αντικείμενο της έρευνάς του (Μπονίδης, 2004).

3.3 Διαδικασία της έρευνας

Το δείγμα των εξεταζόμενων αναγνωστικών κειμένων βρέθηκε μέσα από βιβλιογραφική ανασκόπηση και έρευνα. Ειδικά, χρησιμοποιήθηκαν οι λέξεις κλειδιά (αναγνωστικά βιβλία, αναγνωστικά κείμενα, βιβλία γλώσσας) σε διάφορες ηλεκτρονικές πύλες αναζήτησης, όπως google scholar, ekt.gr, εθνικό αρχείο διδακτορικών διατριβών, σε βιβλιοθήκες σχολείων και πανεπιστημίων.

Τα μέσα (υλικά) που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων είναι τα αναγνωστικά βιβλία όλων των τάξεων των δημοτικού σχολείου από το 1945 μέχρι σήμερα. Το συνολικό δείγμα αποτελείται από 43, εκ των οποίων 42 αναγνωστικά και ένα ανθολόγιο.

Ως προς την κωδικοποίηση του υλικού, πραγματοποιήθηκε κωδικοποίηση του πρόδηλου περιεχομένου, δηλαδή του ορατού, επιφανειακού περιεχομένου- μιας επικοινωνίας, ανάλογης με τη χρήση ενός τυποποιημένου ερωτηματολογίου (Babbie, 2011). Κατά τους

Guthrie et al (2004), η φάση προετοιμασίας της έρευνας ξεκινά με τον ορισμό της μονάδας καταγραφής των δεδομένων, η οποία μπορεί να είναι μία λέξη ή ένα θέμα. Ως μονάδα ανάλυσης ορίστηκε το κείμενο και η εικόνα, ενώ η ανάλυση έγινε σε κάθε σχολικό εγχειρίδιο κάθε τάξης ξεχωριστά. Ανάλογα με το περιεχόμενο των κειμένων και των εικόνων, δημιουργήθηκαν οι κατηγορίες α)παιδί και παιχνίδι και β)παιδί και αθλητική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, μελετήθηκε και εξετάστηκε το πώς και το πού αναφέρεται ή αποτυπώνεται στο βιβλίο η λέξη «παιχνίδι», «χορός», «κρυφτό» η οποιασδήποτε άλλη φράση η οποία υποδηλώνει παιχνίδι ή αθλητική δραστηριότητα σε κάθε χρονική περίοδο κάθε τάξης του Δημοτικού. Η κωδικοποίηση του λανθάνοντος περιεχομένου (άρρητου νοήματος επικοινωνίας) έλαβε, επίσης, χώρα, ακριβώς επειδή κάθε παιχνίδι ή δραστηριότητα μπορεί να αναφερόταν με το δικό του όνομα («παίζουν τον λύκο») μέσω ενός παιγνιδιού μίμησης. Έπειτα από το καθορισμό της μονάδας καταγραφής και της δημιουργίας κατηγοριών πραγματοποιήθηκε η αποδελτίωση των σχολικών εγχειριδίων όλων των αναφορών που πραγματεύονταν το παιχνίδι. Η ανάλυση περιεχομένου ακολούθησε μια επαγωγική προσέγγιση. Συγκεκριμένα, επιχειρεί να αναδείξει συγκεκριμένα μοτίβα τα οποία επαναλαμβάνονται ώστε να καταλήξει σε ένα γενικό συμπέρασμα (Chinn & Kramer 1999 στο Elo & Kyngas, 2008:109).

3.4 Δείγμα της έρευνας

ΤΑΞΗ	ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΞΕΤΑΣΤΗΚΑΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Α ΤΑΞΗ	6	14
Β ΤΑΞΗ	6	14
Γ ΤΑΞΗ	6	14

΄Δ ΤΑΞΗ	9	20,9
΄Ε ΤΑΞΗ	10	23,1
΄ΣΤ ΤΑΞΗ	6	14
ΣΥΝΟΛΟ	43	100,0

Πίνακας 1 Ποσοστά των εξεταζόμενων αναγνωστικών βιβλίων που μελετήθηκαν επί του συνολικού αριθμού βιβλίων ανά τάξη

Στον πίνακα 1 εξετάζεται ο αριθμός των αναγνωστικών κειμένων κάθε τάξης του δημοτικού σχολείου που χρησιμοποιήθηκε σε αυτή την έρευνα. Συνολικά εξετάστηκαν 43 βιβλία, εκ των οποίων τα 42 είναι αναγνωστικά κείμενα και ένα είναι ανθολόγιο (της ΄Ε και ΄ΣΤ δημοτικού). Ο λόγος που εξετάστηκαν τα αναγνωστικά είναι η παραδοχή πως αποτελούν το κυριότερο βιβλίο της ύλης με την οποία καταπιάνεται ο μαθητής. Έρευνες έχουν αποδείξει πως το μάθημα «Η Γλώσσα μου» καταλαμβάνει το 36% του συνόλου των ωρών του εβδομαδιαίου προγράμματος και για αυτό το λόγο, είναι ευρέως γνωστή η επίδραση του συγκεκριμένου μαθήματος στην ιδεολογική διαμόρφωση των μαθητών (Καϊσερόγλου, 2011: 78 στο Ζάραγκας, Πανταζής & Αγγελάκη, 2016: 1237).

ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 1946 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ	ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΥ ΕΞΕΤΑΣΤΗΚΑΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΟΥ ΜΕΛΕΤΗΘΗΚΕ(100%)
167	43	25,7

Πίνακας 2 Αναλογία του δείγματος στο σύνολο των αναγνωστικών κειμένων του νεοσύστατου ελληνικού κράτους

	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 1946 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ	ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΥ ΕΞΕΤΑΣΤΗΚΑΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΠΟΥ ΜΕΛΕΤΗΘΗΚΑΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΑΝΑ ΤΑΞΗ
Α ΤΑΞΗ	20	6	30%
Β ΤΑΞΗ	24	6	25%
Γ ΤΑΞΗ	18	6	33,3%
Δ ΤΑΞΗ	28	9	34%
Ε ΤΑΞΗ	27	9	33,3%
ΣΤ ΤΑΞΗ	31	6	20,1%
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ	19	1	5,1%
ΣΥΝΟΛΟ	167	43	25,7%

Πίνακας 3 Παρουσίαση αναλογίας του δείγματος των αναγνωστικών επί του συνόλου των αναγνωστικών κειμένων του νεοσύστατου ελληνικού κράτους ανά τάξη

Επιπλέον, σκόπιμο είναι να παρουσιαστεί το ποσοστό το δείγματος της έρευνας σε σχέση με το σύνολο των βιβλίων όλων των τάξεων του δημοτικού από την αρχή της σύστασης του μεταπολεμικού κράτους. Συνολικά, από ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε στην ηλεκτρονική πλατφόρμα του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής εντοπίστηκαν 167 βιβλία

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

αναγνωστικά κείμενα, εκ των οποίων 148 ήταν αναγνωστικά και 19 ήταν ανθολόγια. Συνεπώς, στη παρούσα έρευνα, μελετήθηκε το 25,7% του συνολικού αριθμού των αναγνωστικών από την αρχή της σύστασης του νεοελληνικού κράτους μέχρι σήμερα..

4. Η αναπαράσταση της αθλητικής δραστηριότητας στα αναγνωστικά βιβλία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης: Παρουσίαση Αποτελεσμάτων

4.1. Ποσοτική Ανάλυση

Στην παρούσα έρευνα ασχοληθήκαμε με τα αναγνωστικά κείμενα της Γλώσσας του Δημοτικού. Πιο συγκεκριμένα, ερευνήσαμε την συχνότητα αναπαράστασης της αθλητικής δραστηριότητας και του παιχνιδιού στα σχολικά εγχειρίδια με σκοπό να τα εξετάσουμε από κοινωνικοϊστορική πλευρά ανά χρονική περίοδο. Το παρόν θέμα αποτελεί έναν αξιόλογο τομέα προς έρευνα καθώς τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν βιβλία που συντελούν στην ανάπτυξη ενός επιστημονικού διαλόγου σχετικά με τη σημασία που λαμβάνει ο αθλητισμός και το παιχνίδι ανά χρονική περίοδο και ανά κοινωνία.

Πιο αναλυτικά, παρατηρήσαμε την παρουσία της αθλητικής δραστηριότητας και του παιχνιδιού τόσο μέσα στα βασικά αφηγητικά κείμενα, όσο και στις εικόνες. Επίσης, με βάση τις πληροφορίες που έδινε η κάθε αναφορά στο παιδί δημιουργήσαμε κατηγορίες, όπως για παράδειγμα «παιδί και αθλητική δραστηριότητα» ή «παιδί και παιχνίδι».

4.1.1. Αναγνωστικά κείμενα-Κειμενικές Αναφορές

ΤΑΞΗ	ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΞΕΤΑΣΤΗΚΑΝ	ΚΕΙΜΕΝΑ (ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ (24)
Α ΤΑΞΗ	6	5	20,8%
Β ΤΑΞΗ	6	3	12,6%
Γ ΤΑΞΗ	6	5	20,8%
Δ ΤΑΞΗ	9	11	45,8%
Ε ΤΑΞΗ	10	0	0%
ΣΤ ΤΑΞΗ	6	0	0%
ΣΥΝΟΛΟ	43	24	100,0

Πίνακας 4 «Κειμενική αναπαράσταση Παιδί και αθλητική δραστηριότητα»

ΤΑΞΗ	ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΞΕΤΑΣΤΗΚΑΝ	ΚΕΙΜΕΝΑ (ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ)	ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ (30) 20
Α ΤΑΞΗ	6	6	
Β ΤΑΞΗ	6	9	30

Γ ΤΑΞΗ	6	8	26,7
Δ ΤΑΞΗ	9	4	13,3
Ε ΤΑΞΗ	10	3	10
ΣΤ ΤΑΞΗ	6	0	0
ΣΥΝΟΛΟ	43	30	100,0

Πίνακας 5 «Κειμενική Αναπαράσταση Παιδί και παιχνίδι»

Παραπάνω, παρουσιάζονται η ποσότητα των αναγνωστικών κειμένων που εξετάστηκαν και οι φορές που έγιναν αναφορές στη παιγνιώδη ή αθλητική δραστηριότητα. Στο σημείο αυτό, πρέπει να γίνει μια διευκρίνιση. Όσο αφορά την αθλητική δραστηριότητα δημιουργήθηκαν υποκατηγορίες οι οποίες αναφέρουν ή υπονοούν την κίνηση. Αυτές οι δραστηριότητες μπορεί να είναι:

- Παιχνίδια δρόμου (κυνηγητό, κρυφτό, παιχνίδια με μπάλες)
- Χορός
- Παιχνίδια σε εξωτερικούς χώρους (πχ. Θάλασσα)

Οι δραστηριότητες που αναφέρονται στη κατηγορία «Παιχνίδι και παιδί» αφορούν:

- Παιχνίδια μίμησης και ρόλων
- Παιχνίδια με κούκλες
- Παιχνίδια με άλλα αντικείμενα

Μέσα από τη ποσοτική ανάλυση των κειμένων παρατηρούμε ότι στις μεσαίες τάξεις του Δημοτικού οι αναφορές στο παιχνίδι και τη κίνηση είναι περισσότερες. Αυτό μπορεί να συμβαίνει γιατί αυτό το ηλικιακό φάσμα είναι που το παιδί αναπτύσσει το συλλογικό παιχνίδι και αρχίζει η κοινωνικοποίηση να αποτελεί μια σημαντική λειτουργία για τη ψυχοσύνθεσή του, την οποία και θα ενεργοποιήσει για να πετύχει την συναισθηματική και κοινωνική εξέλιξη του. Επιπλέον, παρατηρούμε πως οι δραστηριότητες που αναφέρονται στο παιχνίδι

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

υπερτερούν σε σχέση με τις δραστηριότητες που αναφέρονται σε παιχνίδι. Συγκεκριμένα, εντοπίστηκαν συνολικά 24 αναφορές στη κατηγορία «παιδί και αθλητισμός» και 3 αναφορές στη κατηγορία «παιδί και παιχνίδι».

4.1.2. Εγχειρίδια Γλώσσας-Εικόνες

ΤΑΞΗ	ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΞΕΤΑΣΤΗΚΑΝ	ΕΙΚΟΝΕΣ (ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ (19) 36,9
Α ΤΑΞΗ	6	7	
Β ΤΑΞΗ	6	3	15,7
Γ ΤΑΞΗ	6	7	36,9
Δ ΤΑΞΗ	9	2	10,5
Ε ΤΑΞΗ	10	0	0
ΣΤ ΤΑΞΗ	6	0	0
ΣΥΝΟΛΟ	43	19	100,0

Πίνακας 6 «Εικονική Αναπαράσταση Παιδί και αθλητική δραστηριότητα»

ΤΑΞΗ	ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΞΕΤΑΣΤΗΚΑΝ	ΕΙΚΟΝΕΣ (ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ (14) 28,6
Α ΤΑΞΗ	6	4	
Β ΤΑΞΗ	6	3	21,4
Γ ΤΑΞΗ	6	1	7,1
Δ ΤΑΞΗ	9	4	28,6
Ε ΤΑΞΗ	10	1	7,1
ΣΤ ΤΑΞΗ	6	1	7,1
ΣΥΝΟΛΟ	43	14	100,0

Πίνακας 7 «Παιδί και παιχνίδι»

Η ανάλυση των εικονικών αναφορών έδειξε πως η πλειοψηφία των εικόνων αναφέρονταν σε παιχνίδια δρόμων ή σε παιχνίδια που ενθάρρυναν τη κίνηση του παιδιού. Συγκεκριμένα, συνολικά εντοπίσαμε 14 εικόνες που να αναφέρονται στη κατηγορία «παιδί και παιχνίδι» και 19 εικόνες που να αναφέρονται στη κατηγορία «παιδί και αθλητική δραστηριότητα». Επίσης, στην ανάλυση των εικόνων παρατηρήσαμε πως η πλειοψηφία των αναφορών πραγματοποιείται στις πρώτες τάξεις του δημοτικού, σε σχέση με τις τρεις τελευταίες τάξεις στις οποίες οι αναφορές μειώνονται έως και εξαλείφονται.

Συμπερασματικά, ακολουθώντας τη ποσοτική ανάλυση, παρατηρούμε πως οι περισσότερες αναφορές, είτε με τη μορφή κειμένων είτε μέσω εικόνων, αναφέρονται σε μια πληθώρα παιχνιδιών (δρόμου, μίμησης, με αντικείμενα) τα οποία λαμβάνουν χώρα σε εξωτερικούς χώρους και στηρίζονται στη συλλογικότητα. Αυτό το γεγονός μας αφήνει να κατανοήσουμε

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

τη διαχρονικότητα της σημασίας των παιχνιδιών ως δραστηριότητα και τη τεράστια σημασία τους στη σωματική και ψυχική εκτόνωση του παιδιού.

4.2. Ποιοτική Ανάλυση

Στόχος του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι η ανάλυση των σχολικών εγχειριδίων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ως προς την αναπαράσταση αθλητικής και παιγνιώδους δραστηριότητας από το 1945 έως σήμερα. Η ερευνητική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι η ανάλυση περιεχομένου η οποία, εξετάζοντας εικόνες και κείμενα, συντελεί στη παραγωγή ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων με σκοπό να αναδείξει κοινά πρότυπα και διαφορές ανάλογα με τις χρονικές περιόδους, να καταδείξει σημαντικά συμπεράσματα και να επισημάνει πεδία που δεν έχουν επαρκώς επισημανθεί.

Ερευνώντας τις κειμενικές και εικονικές αναφορές στα αναγνωστικά του Δημοτικού όλων των τάξεων από το 1945 μέχρι σήμερα το παρελθόν εντοπίσαμε συνολικά 87 αναφορές με τα κείμενα να υπερτερούν έναντι των εικόνων. Σε γενικές γραμμές οι αναφορές αφορούσαν στη πλειονότητα τους παιχνίδια δρόμου (κυνηγητό, κρυφτό, λύκος-αρνί), ωστόσο υπάρχουν αρκετές αναφορές σε δεξιότητες ή παιχνίδια ρόλων.

4.2.1. Αναγνωστικά Α΄ Δημοτικού

Στα αναγνωστικά κείμενα της Α΄ δημοτικού παρατηρείται έντονα το φαινόμενο των εικονικών αναπαραστάσεων αθλητικής δραστηριότητας ή παιχνιδιού. Συνολικά εντοπίστηκαν 22 κειμενικές και εικονικές αναφορές στο παιχνίδι και στην αθλητική δραστηριότητα.

Επιπλέον, αξίζει να επισημάνουμε ότι, στα πρώτα σχολικά εγχειρίδια, ιδιαίτερα στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, το παιχνίδι στο φυσικό περιβάλλον είναι ένα πανομοιότυπο φαινόμενο το οποίο εκφράζεται κυρίως μέσω των εικόνων (Γεραντώνης, 1950; Γιαννέλης & Σακκάς, 1964). Τα στοιχεία της φύσης (δέντρα, φυτά) αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της αθλητικής δραστηριότητας του παιδιού, η οποία υποδηλώνει την ζωή στην αγροτική ύπαιθρο εκείνης της χρονικής περιόδου (Γεραντώνης, 1950: 59; Γιαννέλης & Σακκάς, 1975:162). Τα παιχνίδια από χειροτεχνία και οι αυτοσχέδιες κατασκευές υπερिσχύουν, ενώ το παιχνίδι στην αλάνα αποτυπώνει τη φτώχεια της μεταπολεμικής περιόδου και τους στενούς δεσμούς που είχε η κοινότητα, η οποία προσέφερε τη πλατεία του χωριού ως χώρο παιχνιδιού των παιδιών.

1.1 Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική αναδίφηση που επιχειρήθηκε εντόπισε 4 βιβλία:

Γεραντώνης, Ε. (1950). *Αλφαβητάριο 'Τα καλά παιδιά'*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων

Γιαννέλης. Ι.Κ. & Σακκάς, Γ. (1964). *Αλφαβητάριο 'Τα καλά παιδιά'*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων

Γιαννέλης. Ι.Κ. & Σακκάς, Γ. (1975). *Αλφαβητάριο 'Τα καλά παιδιά'*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων

Γιαννέλης. Ι.Κ. & Σακκάς, Γ. (1977). *Αλφαβητάριο 'Τα καλά παιδιά'*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων

Α) Κειμενικές αναφορές

1. Το πρώτο συμβολικό παιχνίδι παρουσιάζεται στο εγχειρίδιο του 1950 στο κείμενο «Τα παιχνίδια των παιδιών». Εκεί παρουσιάζεται η προσπάθεια μιας ομάδας παιδιών να χτίσουν ένα σπίτι (Γεραντώνης, 1950:75-76).

Τα παιδιά παίζουν. Έξαφνα ο Ρήγας λέει: -

Κάνομε ένα σπιτάκι για τον αράπη μας; -Κάνομε,

φωνάζει ο Λευτέρης.

Η Άννα να ρίχνει το νερό, εγώ θα κάνω τη λάσπη και συ Ρήγα, τον τοίχο

2. Στο αναγνωστικό του 1975 περιγράφεται ένα παιχνίδι ρόλων στο κείμενο με τίτλο «Παίζουν την κολοκυθιά» όπου περιγράφεται το παιχνίδι της κολοκυθιάς και κάθε παιδί επιλέγει τους ρόλους που θα διανεμηθούν και την τιμωρία σε αυτόν που θα χάσει, ανάλογα με το φύλο του

(«αν είναι κορίτσι, να τραγουδήσει, αν είναι αγόρι, να κάνει τον πετεινό») (Γιαννέλης & Σακκάς, 1975:191).

3. Στο ίδιο σχολικό εγχειρίδιο (1975) στη σελίδα 92 παρουσιάζεται το παιχνίδι μίμησης «Παίζουν το λύκο», όπου τα παιδιά ορίζουν ποιος θα κάνει τον κάθε ρόλο ώστε το παιχνίδι να αρχίσει (Γιαννέλης & Σακκάς, 1975:92).

4. Παρουσιάζεται το παιχνίδι μίμησης «Παίζουν το λύκο», όπου τα παιδιά ορίζουν ποιος θα κάνει τον κάθε ρόλο ώστε το παιχνίδι να αρχίσει (Γιαννέλης & Σακκάς, 1964:92).
5. Παρουσιάζεται το παιχνίδι μίμησης «Παίζουν το λύκο», όπου τα παιδιά ορίζουν ποιος θα κάνει τον κάθε ρόλο ώστε το παιχνίδι να αρχίσει (Γιαννέλης & Σακκάς, 1977:92).
6. Ένα ακόμα παράδειγμα συμβολικού παιχνιδιού παρουσιάζεται στο εγχειρίδιο του 1975 (1975:140-141) στο κείμενο «Η Κούκλα της Έλλης» όπου αναγράφεται:

Πότε παίζει με την αδερφή της πότε με τη κούκλα της

Την ντύνει και την στολίζει

Όταν την βάζει να κοιμηθεί τη νανουρίζει και λέει

Έλα ύπνε αγκάλιασε το

Έλα παρ' το αγάλι -αγάλι{..}

Κοιμήσου και παράγγειλα στη Πόλη τα προικιά σου

B) Εικονικές αναφορές

1. Αυτή η εικόνα είναι μία από τις πρώτες εικόνες που αναπαριστούν το συμβολικό παιχνίδι, η οποία εμφανίζεται στο αναγνωστικό του 1950 στην σελίδα 21 στίτι (Γεραντώνης, 1950:21). Όπως διαφαίνεται και στην εικόνα, μια ομάδα κοριτσιών αλληλεπιδρούν μεταξύ τους μέσω του συμβολικού παιχνιδιού, κάνοντας την κούκλα μέλος της ομάδας τους.

2. Στο αναγνωστικό του 1964 συναντάμε ένα συμβολικό παιχνίδι στο κείμενο «Η κούκλα της Ελένης» (Γιαννέλης & Σακκάς, 1964: 140).

3. Στο σχολικό εγχειρίδιο του 1975 παρουσιάζεται ένα παιχνίδι ρόλων με κείμενο «Ο Σγουρός», όπου τα παιδιά παίζουν το παιχνίδι του ταχυδρόμου. Στο κείμενο αναγράφεται το παιχνίδι, όπου ένα παιδί, στο ρόλο του ταχυδρόμου, μοιράζει τα γράμματα, και οι υπόλοιποι, μετά

το μοίρασμα, καλούνται να αναπαραστήσουν αυτό που αναγράφεται σε αυτά (Γιαννέλης & Σακκάς, 1975:195).

4. Εικονική αναφορά σε θεατρικό παιχνίδι στο αναγνωστικό του 1977, στο κείμενο «Παίζουν το Λύκο» το ένα παιδί φαίνεται να δένει τα μάτια του ώστε αργότερα να κυνηγήσει τα υπόλοιπα παιδιά (Γιαννέλης & Σακκάς, 1977:92). Αξίζει να σημειωθεί πως η αναπαράσταση θεατρικού παιχνιδιού μέσω μορφής εικόνων είναι ένα σύννηθες φαινόμενο, το δεύτερο πιο σύννηθες μετά την παρουσία εικόνων που δηλώνουν παιχνίδια δρόμου ή άλλη αθλητική δραστηριότητα (κυνηγητό, κούνια, τραμπάλα, παιχνίδια με τόπι). Η συλλογικότητα και η συνεργασία που εκφράζεται μέσω αυτού του είδους παιχνιδιού είναι ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία που στοχεύουν στην μάθηση μιας κουλτούρας κανόνων και συνεργασίας από τα παιδιά η οποία θα συντελέσει στην ψυχοκοινωνική εξέλιξη τους (Piaget, 1951).

1.2. Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση που επιχειρήθηκε εντόπισε 5 βιβλία:

Γεραντώνης, Ε. (1950). *Αλφαβητάριο 'Τα καλά παιδιά'*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων

Γιαννέλης, Ι.Κ. & Σακκάς, Γ. (1964). *Αλφαβητάριο 'Τα καλά παιδιά'*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων

Γιαννέλης, Ι.Κ. & Σακκάς, Γ. (1975). *Αλφαβητάριο 'Τα καλά παιδιά'*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων

Βελαλίδης, Α., Καλαπανίδας, Κ. & Κανάκης, Ν. (1982). *Η Γλώσσα μου για τη πρώτη Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βελαλίδης, Α., Καλαπανίδας, Κ. & Κανάκης, Ν. (2005). *Η Γλώσσα μου για τη πρώτη Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

A) Κειμενικές αναφορές

1. Μέσα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση διαφάνηκε ότι, με το πέρασμα του χρόνου, η εικονική αναπαράσταση αθλητικού ή συμβολικού παιχνιδιού αντικαθίσταται με μορφές έκφρασης λόγου, και ιδιαίτερα μέσω άλλων κειμένων-ποιημάτων που χρησιμοποιούνταν για να μιλήσουν για κάποιο παιχνίδι (Γιαννέλης & Σακκάς, 1975; Γιαννέλης & Σακκάς, 1977). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα συναντούμε στο εγχειρίδιο του 1950, σε ένα κείμενο με τίτλο «Τα κορίτσια χορεύουν» όπου ο συγγραφέας παρουσιάζει μια ομάδα κοριτσιών τα οποία χορεύουν στην μουσική ενός τραγουδιού με θέμα τα χελιδόνια (Γεραντώνης, 1950):

*Όλα όλα σηκωθήτε
Όλα κάτω κατεβήτε
Για να παίζουμε παιδιά
Στ' ανθισμένα τα κλαδιά*

2. Ο χορός ως μορφή παιχνιδιού διαφαίνεται και στο κείμενο «Η Ευτυχία» του σχολικού εγχειριδίου του 1975 (Γιαννέλης & Σακκάς, 1975: 82):

*Τα παιδιά χορεύουν
Χορεύουν στον Πεύκο
Χορεύει και η Ευτυχία
Πρώτη Σέρνει τον Χορό*

3. Στο σχολικό εγχειρίδιο του 1982 τα κείμενα αναφέρονται κυρίως σε παιχνίδια δρόμου (παιχνίδια με μπάλα, κυνηγητό, κούνια). Ένα παράδειγμα συναντάται στη σελίδα 60 στο κείμενο «Στην παιδική χαρά», όπου τα παιδιά είναι στη παιδική χαρά (Βελαλίδης, Καπλανίδας, & Κανάκης, 1982: 60):

*Η παιδική χαρά γέμισε παιδιά
Ανεβαίνουν στις κούνιες, γυρίζουν πάνω στο μύλο, Παίζουν
τρελά παιχνίδια.*

4. Στο αναγνωστικό του 1982 στη σελίδα 67 παρουσιάζονται παιχνίδια δρόμου στο κείμενο «Τα παιδιά παίζουν», όπου μια ομάδα παιδιών παίζουν κυνηγητό Βελαλίδης, Καπλανίδας, & Κανάκης, 1982:67):

Μια άλλη ομάδα παιδιών παίζουν κυνηγητό

Φωνές και γέλια από όλες τις μεριές

Ξεσήκωσαν τη γειτονιά

Στα παραπάνω αποσπάσματα, η μετάβαση στη βιομηχανική εποχή και στη ζωή στη πόλη είναι έκδηλη: το παιχνίδι λαμβάνει χώρα στη παιδική χαρά, έναν οργανωμένο χώρο σωματικής και ψυχικής εκτόνωσης, που ωστόσο, περιορίζει τις κινήσεις του παιδιού για εξερεύνηση και φαντασία. Αποτελεί χαρακτηριστικό της εποχής, και όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο, επηρεάζει τη σημασιολογία του παιχνιδιού για το παιδί και την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του.

5. Στο σχολικό εγχειρίδιο του 2005 αποτυπώνονται παιχνίδια δρόμου στο κείμενο «Στη παιδική χαρά» (Βελαλίδης, Καπλανίδας, & Κανάκης, 2005: 60).

B) Εικονικές αναφορές

1. Στο αναγνωστικό βιβλίο του 1950 παρουσιάζεται εικονικά το παιχνίδι δρόμου και συγκεκριμένα του κρυφτού στη σελίδα 59 (Γεραντώνης, 1950:59)

2.

Αξίζει να επισημανθεί ότι η παιγνιώδης δραστηριότητα στην ώρα του διαλλείματος του σχολικού μαθήματος ή των σχολικών εκδρομών αποτελεί ένα μοτίβο που ακολουθείται στα σχολικά εγχειρίδια, όχι μόνο της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου αλλά και έπειτα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το παιχνίδι με το τόπι, που εμφανίζεται στο σχολικό εγχειρίδιο του 1964 (Γιαννέλης, & Σακκάς, 1964: 118) στο κείμενο «Στην εξοχή» (αριστερά), όπου μια ομάδα παιδιών απολαμβάνουν τη σχολική εκδρομή μέσω του παιχνιδιού με τη μπάλα

3. Στο αναγνωστικό του 1950 παρουσιάζεται στη σελίδα 79 ένα παιχνίδι δρόμου. Στη ώρα του διαλλείματος, τα παιδιά αποφασίζουν τα παίξουν σε κύκλο τον λύκο με τα γουρουνάκια (Γεραντώνης, 1950:79). Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί πως, στα σχολικά βιβλία της πρώτης τάξης, οι περισσότερες εικόνες αναπαράστασης παιγνιώδους ή αθλητικής δραστηριότητας εκφράζονται μέσω της συλλογικότητάς των παιδιών, γεγονός το οποίο συντελεί στην ομαλή ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού (Μανιαδάκη, 2014). Ελάχιστες εικόνες διαφαίνονται να παρουσιάζουν το ατομικό παιχνίδι, ενώ όσες το κάνουν, παρουσιάζουν μορφές συμβολικού παιχνιδιού (ένα κορίτσι να ντύνει μια κούκλα) ή αθλητικής δραστηριότητας (ένα κορίτσι να κάνει σχοινάκι).

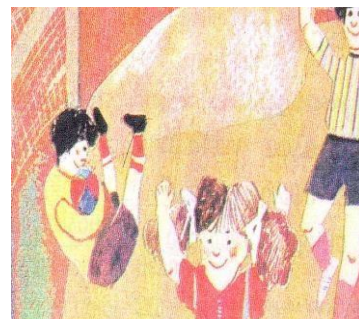
4. Στο αναγνωστικό του 1964 στη σελίδα 71, υπάρχει μια εικονική αναφορά, αναπαριστώντας ένα κορίτσι που κάνει σχοινάκι (Γιαννέλης & Σακκάς, 1964: 71).

5. Στο αναγνωστικό του 1982 συναντάμε σελίδα 122 αναπαρίσταται το παιχνίδι δρόμου «Ο κρυμμένος θησαυρός», όπου το ένα παιδί κρύβει ένα αντικείμενο, και τα υπόλοιπα, μέσω οδηγιών που λαμβάνουν, πρέπει να καταλάβουν που βρίσκεται (εικόνα δεξιά) (Βελαλίδης, Καπλανίδας, & Κανάκης, 1982:32).

6. Η ίδια εικόνα που αναπαριστά το παιχνίδι «Ο κρυμμένος θησαυρός» βρίσκεται και στο αναγνωστικό βιβλίο του 2005 (Βελαλίδης, Καλαπανίδας, & Κανάκης, 2005:32).

7. Στο αναγνωστικό του 1982 παρουσιάζεται ένα παιχνίδι δρόμου 110 στο κείμενο «Τα παιδιά παίζουν» όπου μια παρέα παιδιών παίζει ποδόσφαιρο σε μια αλάνα (εικόνα αριστερά) (Βελαλίδης, Καπλανίδας, & Κανάκης, 1982:110).

4.2.2. Αναγνωστικά ΄Β Δημοτικού

Στα αναγνωστικά βιβλία της ΄Β Δημοτικού η ποσότητα των κειμένων και των εικόνων που αναφέρονται σε οποιαδήποτε παιγνιώδη ή αθλητική δραστηριότητα αυξάνεται, ενώ όταν αυτή παρουσιάζεται, αυτό που παρατηρείται είναι ότι η μορφή λόγου υπερισχύει σε σχέση με τη μορφή εικόνων. Αυτό διαφαίνεται και από τα πρώτα μεταπολεμικά εγχειρίδια, όπου η έκφραση των παιδιών μέσω του παιχνιδιού παρουσιάζεται κυρίως μέσω των κειμένων. Συνολικά, το παιχνίδι ή ο αθλητισμός αναφέρεται 18 φορές μέσω κειμένων ή εικόνων και, μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, διαφάνηκε πως η πλειονηφία των αναφορών γίνεται αναφορικά σε συμβολικά παιχνίδια, παιχνίδια ρόλων και μίμησης ή παιχνίδια στα οποία γίνεται δραματοποίηση κάποιου παραμυθιού.

1.1 Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική αναδίφηση που επιχειρήθηκε εντόπισε 4 βιβλία:

Ταμπακοπούλου, Α. & Δρακοπούλου, Θ. (1946). *Κρινολούλουδα, αναγνωστικό για τη δευτέρα τάξη του δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Οικονομίδης, Β. (1955). *Αναγνωστικόν Β΄ Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βαρελλά, Α. & Σταθάτου, Φ. (1982). *Αναγνωστικό Β΄ Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βελαλίδης, Α., Βουγιούκας, Α., Καλαπανίδας, Κ. & Κανάκης, Ν. (2004). *Η Γλώσσα μου για τη ΄Β Δημοτικού. Πρώτο Μέρος*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Α)Κειμενικές αναφορές

1. Η πρώτη αναφορά σε παιχνίδι γίνεται στη σελίδα 11, και συγκεκριμένα σε ένα συμβολικό παιχνίδι όπου ένα κορίτσι που παίζει με τη κούκλα της αναπαριστώντας συμβολισμό (Ταμπακοπούλου & Δρακοπούλου, 1946:11):

Η Μαρίκα συγύριζε τη κούκλα της, Η Νίτσα έπλενε το φλιτζανάκι της δικιάς της

Για να της δώσει να πιή το γάλα της, όπως έκανε η μαμά της για αυτήν

Σε αυτό το απόσπασμα του αναγνωστικού της ΄Β δημοτικού τονίζεται η μετάβαση του συμβολικού παιχνιδιού από δραματικό σε κοινωνικό-δραματικό, όπου το παιδί αρχίζει και

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης
μιμείται πρόσωπα εκτός από αντικείμενα (Kieff & Casbergue, 2017). Εδώ, το κορίτσι μιμείται ένα πρόσωπο, τη μητέρα της στο μητρικό της ρόλο.

2. Ένα άλλο παιχνίδι το οποίο εκφράζει το συλλογικό παιχνίδι προσποίησης βρίσκεται στη σελίδα 41, όπου μια ομάδα παιδιών αναπαριστούν το στρατό (Ταμπακοπούλου & Δρακοπούλου, 1946:41):

Ξέρετε τι να κάμουμε; να κάνουμε πως είμαστε στρατός

Και συ, Δημητράκη, να γίνεις ο λοχαγός μας, αφού είναι και η γιορτή σου σήμερα

Και έχεις και το χρυσό πηλήκιο

3. Στο ίδιο εγχειρίδιο (1946), μια ιδιαίτερη αναφορά παρατηρούμε στη σελίδα 88-90 στο κείμενο «Ο λύκος και το αρνάκι», όπου παρουσιάζεται, μέσω του λόγου, ένα παιχνίδι δραματοποίησης παραμυθιού. Τα παιδιά, μιμούμενα το παραμύθι, μοιράζουν τους ρόλους και ένα παιδί γίνεται λύκος και τα υπόλοιπα αρνάκια. Ύστερα, αποφασίζουν τα μεγαλύτερα παιδιά να μπουν μπροστά στη σειρά για να προστατέψουν τα υπόλοιπα ‘αρνάκια’ (Ταμπακοπούλου & Δρακοπούλου, 1946:88-90).

4. Στο αναγνωστικό του 1946 παρουσιάζεται στο κείμενο «Στην αμμουδιά» ένα παιχνίδι φαντασίας όπου ένα αγόρι κατασκευάζει ένα σπίτι στην άμμο (Ταμπακοπούλου & Δρακοπούλου, 1946:146):

Ο Πετράκης έπαιζε μονάχος του στην ακρογιαλιά. Είχε το κουβαδάκι του και το φτυαράκι του κι έκτιζε έναν πύργο από άμμο.

5. Στο αναγνωστικό του 1955 παρουσιάζεται στη σελίδα 181-182, στο κείμενο «Κτίσται και μηχανικοί» ένα παιχνίδι ρόλων. Τα παιδιά αποφασίζουν να «κτίσουν» ένα χωρίο και να μοιραστούν τους ρόλους του πώς θα συμβάλλει ο καθένας (Οικονομίδης, 1955:181-182):
Εμείς θα είμαστε οι μηχανικοί, είπαν ο Φώτης με τον Ανέστη{..}Οι κτίσται έκτιζαν. Οι εργάται κουβαλούσαν τα υλικά.

6. Η δεύτερη αναφορά γίνεται σε ένα παιχνίδι κατασκευών, στο οποίο τα παιδιά φτιάχνουν καραβάκια από χαρτί και τα ρίχνουν στο ποτάμι να παίζουν. Η δημιουργικότητα και η

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης
φαντασία είναι στοιχεία που διαφαίνονται στο εν λόγω παιχνίδι, δεδομένου ότι τα παιδιά αναφέρονται σε τρόπους με τους οποίους θα κατασκευάζουν τα καραβάκια ώστε να μην βουλιάζουν (Οικονομίδης, 1955:188):

Έλα να σου δώσω κάτι για να μη βουλιάζει, το είπε η Νίνα. Και του δίνει ένα κουτί από τσιγάρα.

7.Τέλος, όπως και προηγουμένως, η τρίτη αναφορά γίνεται σε παιχνίδι με κατασκευές. Ένα αγόρι αρχίζει να κατασκευάζει ένα μύλο και ζητάει βοήθεια από τα υπόλοιπα παιδιά στη κατασκευή (Οικονομίδης, 1955:199):

Τα παιδιά εδέχθησαν. Άλλα κουβάλησαν πλακίτσες, άλλα άμμο, άλλα ξύλα.

8.Στο αναγνωστικό του 1982 παρουσιάζεται ένα παιχνίδι ρόλων όπου μια ομάδα ρόλων αποφασίζουν να «παίξουν» ένα μαγειρείο (Βαρελλά-Σταθάτου, 1982:124):

Να κάνουμε ένα μαγειρείο; τους πρότεινε.

Ναι, ναι!

Εμπρός λοιπόν, φώναξε ο Βαγγέλης, να το στήσουμε στις αυλή μου.

9.Ένα ακόμα παιχνίδι ρόλων εμφανίζεται στη σελίδα 201 στο κείμενο «Ξέρεις, ξέρω», όπου τα παιδιά αποφασίζουν να παίξουν τον καραγκιόζη (Βαρελλά-Σταθάτου, 1982:201):

Γι' αυτόν που παίζει ο αδερφός του παρέα με ένα φίλο του, τα καλοκαίρια στις αυλές. Για τότε στήνουν τη σκηνή με το σεντόνι, για τότε βάζουν τους πάγκους με τα σκαμνάκια, δεν περιγράφεται.

Ο καραγκιόζης αποτελεί ένα διαχρονικό παιχνίδι το οποίο αποτυπώνεται τουλάχιστον σε ένα εγχειρίδιο κάθε σχολικής τάξης. Στα μεταπολεμικά χρόνια, το παιχνίδι συνήθως λαμβάνει χώρα στη πλατεία του χωριού, στη γειτονιά συνήθως στα πλαίσια κάποια γιορτής, ενώ με τη πάροδο του χρόνου μεταφέρεται σε σχολικές γιορτές ως δραστηριότητα ψυχαγωγίας των παιδιών ή και σε φεστιβάλ ή γιορτές των χωριών ή του κάθε Δήμου, αν πρόκειται για πόλη.

Β)Εικονικές αναφορές

1.Στο πρώτο μεταπολεμικό αναγνωστικό της Έ Δημοτικού παρουσιάζονται ελάχιστες εικόνες που ακολουθούν τη μορφή λόγου. Στα πρώτα μεταπολεμικά εγχειρίδια οι εικόνες αναπαριστούν κατά κύριο λόγο συλλογικές δραστηριότητες παιχνιδιών δρόμου ή μίμησης. Η πρώτη εικόνα εμφανίζεται στη σελίδα 42, στο σχολικό εγχειρίδιο του 1946 στο κείμενο «Ο μικρός λοχαγός» όπου τα παιδιά αποφασίζουν να μιμηθούν τον στρατό, χωρίζοντας ρόλους μεταξύ τους (εικόνα πάνω αριστερά) (Ταμπακοπούλου & Δρακοπούλου,1946:42).

2.Στο αναγνωστικό που επιμελείται ο Οικονομίδης και απολαμβάνει μια μακρά χρονική περίοδο (1955-1975) παρουσιάζονται μόνο δύο εικόνες που να αναπαριστούν παιγνιώδη ή αθλητική δραστηριότητα. Η πρώτη εικόνα εμφανίζεται στη σελίδα 182, στο κείμενο «Κτίσται και μηχανικοί» και δείχνει μια ομάδα παιδιών τα οποία, έχοντας μοιράσει ρόλους μεταξύ τους, προσπαθούν να κτίσουν σπίτια και άλλες κατασκευές (Οικονομίδης 1955:182).

3.Εικόνα που παρουσιάζει το παιχνίδι με κατασκευές (εικόνα αριστερά) στο αναγνωστικό βιβλίο του 2004 (Βελαλίδης, Βουγιούκας, Καλαπανίδας, & Κανάκης, 2004:54).

1.2Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική αναδίφηση που επιχειρήθηκε εντόπισε 5 βιβλία:

Ταμπακοπούλου, Α. & Δρακοπούλου, Θ. (1946). *Κρινολούλουδα, αναγνωστικό για τη δευτέρα τάξη του δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Δημητρακοπούλου, Χ. (1952). *Εργασία και χαρά. Αναγνωστικό Β΄ Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Οικονομίδης, Β. (1955). *Αναγνωστικόν Β΄ Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

Βαρελλά, Α. & Σταθάτου, Φ. (1982). *Αναγνωστικό Β' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βελαλίδης, Α., Βουγιούκας, Α., Καλαπανίδας, Κ. & Κανάκης, Ν. (2004). *Η Γλώσσα μου για τη Β' Δημοτικού. Πρώτο Μέρος*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Α)Κειμενικές αναφορές

1.Στο αναγνωστικό του 1952 παρουσιάζεται στη σελίδα 40 ένα παιχνίδι δρόμου, όπου σε μία σχολική εκδρομή μια ομάδα παιδιών αποφασίζουν να παίξουν κρυφτό και η κρυψώνα τους να είναι η κουφάλα του δέντρου της ελιάς. Η αναφορά στα στοιχεία της φύσης είναι διάχυτη και μας καταδεικνύει, όπως στα σχολικά εγχειρίδια της 'Α Δημοτικού την αναπαράσταση της ζωής στη αγροτική ύπαιθρο μέσα στα σχολικά εγχειρίδια (Δημητρακοπούλου, 1952:40): *Κάποια φορά που πήγαν περίπατο όλο το σχολείο, έπαιζαν κρυφτό μέσα στις κουφάλες που έχουν οι γέρικες ελιές.*

2.Στο αναγνωστικό του 1982 στη σελίδα 186 αναφέρονται μορφές παιχνιδιού αλληλεπίδρασης όπως αυτές των παιχνιδιών δρόμου, στα οποία τα παιδιά λαμβάνουν μέρος στα πλαίσια μιας σχολικής εκδρομής (Βαρελλά-Σταθάτου, 1982:186):

Επειδή τα παιδιά έπαιζαν κυνηγητό ,κρυφτό, μπάλα, σχοινάκι, φώναζαν με τη καρδιά τους και γέλασαν.

3.Στο αναγνωστικό του 2004 (τρίτο τεύχος) γίνεται αναφορά σε μια πληθώρα παιχνιδιών, παραδοσιακών και σύγχρονων. Η πρώτη αναφορά γίνεται στο ποίημα «Η βαβυλωνία» της Ντίνας Χατζηνικολάου (2004:52):

Μαζευτήκαν τα παιδιά στην αυλή να παίζουν.

Τι παιχνίδι άραγε να πρωτοδιαλέξουν; Θέλετε τ' αγάλματα; Τη μακριά γαϊδούρα;

Την τυφλόμυγα, το μπιζ, το ρολόι, τη σβούρα;

Σε αυτό το απόσπασμα παρατηρούμε τη επίδραση των παραδοσιακών παιχνιδιών στη διαμόρφωση του τρόπου παιχνιδιού αλλά και τη μετάβαση σε μια βιομηχανική περίοδο. Η

αυλή αποτελεί το χώρο διεξαγωγής του παιχνιδιού στη πόλη όπως και παλαιότερα, όταν τα παιδιά ζούσαν στην ύπαιθρο. Διαφαίνεται, δηλαδή, η σημασία της διαχρονικότητας συγκεκριμένων παιχνιδιών τα οποία μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά.

Β)Εικονικές αναφορές

1.Στο αναγνωστικό του 1946 στη σελίδα 62 παρουσιάζεται μια εικόνα η οποία φανερώνει το παιχνίδι των παιδιών στα σχολικά διαλλείματα (από ότι φαίνεται ως προς την εικόνα αναπαρίσταται το κυνηγητό ή άλλο παιχνίδι δρόμου) (εικόνα κάτω αριστερά) (Ταμπακοπούλου & Δρακοπούλου,1946:62).

2.Ένα ακόμα παιχνίδι δρόμου συναντούμε στη σελίδα 39 του αναγνωστικού του 1952, όπου η εικόνα φανερώνει το παιχνίδι που κάνουν τα παιδιά κατά τη διάρκεια της σχολικής εκδρομής τους, και συγκεκριμένα το κρυφτό στις κουφάλες των δέντρων (Δημητρακοπούλου,

1952:39).

3.Στο αναγνωστικό του 1955 βρίσκεται στη σελίδα 211 στο κείμενο «Τα παιδιά στη κατασκήνωση» και καταδεικνύει δύο παιδιά που παίζουν με το τόπι κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής του διαμονής στη κατασκήνωση (εικόνα αριστερά) (Οικονομίδης, 1955:211).

4.2.3 Αναγνωστικά Έ Δημοτικού

Στα αναγνωστικά κείμενα της Έ Δημοτικού αναφέρεται μια πληθώρα παιχνιδιών τα οποία στηρίζονται στην ομαδικότητα. Συνολικά, εντοπίσαμε 21 κειμενικές και εικονικές αναφορές παιγνιώδους και αθλητικής δραστηριότητας.

1.1 Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική αναδίφηση εντόπισε 4 βιβλία:

Ρώτας-Οληγαίος, Κ. & Ζήσης, Δ. (1949). *Αναγνωστικό Γ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Πετρούνιας, Β., Κολοβός, Φ., Σπεράντσας, Σ. & Μεταλλινού, Α. (1955). *Αναγνωστικόν Γ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βαρελλά, Α. (1979). *Αναγνωστικόν Έ Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Ιντζίδης, Ε., Παπαδόπουλος, Α., Σιούτης, Α. & Τικτοπούλου, Α. (2009). *Γλώσσα Έ Δημοτικού*

Έ Τα απίθανα μολύβια Έ Πρώτο Τεύχος. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Α)Κειμενικές αναφορές

1.Στο «Αναγνωστικόν Έ Δημοτικού» το οποίο κυριαρχεί τη περίοδο 1949-1954 με συγγραφείς τον Κ. Ρώτα-Οληγαίο και τον Δ. Ζήση εμφανίζεται το συλλογικό παιχνίδι προσποίησης βρίσκεται στη σελίδα 79 στο κείμενο «Οι μικροί στρατιώτες», όπου μια ομάδα παιδιών αναπαριστούν το στρατό (Ρώτας-Οληγαίος & Ζήσης, 1949:79).

Αφού θαυμάσαμε τα έζοχα αυτά στρατιωτάκια, θέλουμε να παίζουμε τώρα μόνοι μας το στρατό. Κατεβαίνουμε στην μεγάλη αυλή να ψάξουμε να βρούμε όπλα.{..}Θα κάνουμε μόνο παρέλαση.

2.Στο αναγνωστικό του 1949 γίνεται αναφορά σε παιχνίδι δεξιότητας, στο κείμενο «Απόγευμα στου Κωστάκη» στη σελίδα 178 όπου τα παιδιά αποφασίζουν να παίξουν συλλογικά (Ρώτας-Οληγαίος & Ζήσης, 1949:178):

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης
Έπειτα από το τραγούδι παίζαμε ένα παιχνίδι όπου έπρεπε όλοι να σχεδιάσουμε γρήγορα με το μολύβι σε ένα κομμάτι χαρτί ένα ωρισμένο ζώο ή φρούτο και να προσπαθήσουμε ποιος θα το σχεδιάσει γρηγορώτερα και καλύτερα.

3. Στο αναγνωστικό του 1949 γίνεται αναφορά σε ένα παιχνίδι με κατασκευές, όπου τα παιδιά αποφασίζουν να συνεργαστούν ώστε να φτιάξουν διάφορα κτήρια και μαγαζιά με μικρές πέτρες (Ρώτας-Οληγαίος & Ζήσης, 1949:178):

Μαζεύω πετρίτσες και με αυτές φτιάχνω το σπίτι μας{..}Λοιπόν, εγώ με τη Νίνα και το Μίμη θα χαράζουμε τους δρόμους και τα κτήρια. Εσείς οι άλλοι θα μαζέψετε πετρίτσες, όσες μπορείτε πιο πολλές.

4. Από τη χρονική περίοδο του 1955 μέχρι το 1973 κυριαρχεί το σχολικό εγχειρίδιο «Αναγνωστικόν Ἰ Δημοτικού» με συγγραφείς τους Β. Πετρούνια, Φ. Κολοβός, Σ. Σπεράντσα και Α. Μεταλλινού, όπου υπάρχει πληθώρα αναφορών σε παιγνιώδεις δραστηριότητες ομαδικής φύσεως. Η πρώτη αναφορά παρουσιάζεται στη σελίδα 18 όπου αναφέρονται παιχνίδια δρόμου και μίμησης στα οποία συμμετέχουν ομαδικά τα παιδιά, κατά τη διάρκεια του σχολικού διαλλείματος (Πετρούνιας, Κολοβός, Σπεράντσα & Μεταλλινού, 1955:18):

Άλλα παιδιά παίζουν κυνηγητό, αλλά τη μέλισσα και άλλα παίζουν στη μέση της αυλής το παιχνίδι του λύκου με το αρνί

5. Στο αναγνωστικό του 1979, στο κείμενο «Η γειτονιά ένα μεγάλο σχολείο» το οποίο βρίσκεται στη σελίδα 121 παρουσιάζεται πρώτη φορά το φαινόμενο του να αναπαρίσταται ένα παιχνίδι με σκοπό να μεταδώσει μηνύματα και να ενισχύσει συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς (Βαρελλά, 1979:121). Για παράδειγμα, στο συγκεκριμένο απόσπασμα, η συγγραφέας απορρίπτει τον πόλεμο, δίνοντας ένα μήνυμα για το αντίκτυπο του πολέμου στα ίδια τα παιδιά, και ενισχύει τα παιδιά να λάβουν μέρος σε συλλογικές μορφές παιχνιδιών ή δραστηριοτήτων οι οποίες δεν εμπεριέχουν τη βία:

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης
Γιατί παίζετε με σπαθιά και πέτρες; -Μας αρέσει, του είπαμε.- Ο πόλεμος δεν είναι ωραίος, ούτε στα ψέματα ούτε στ' αλήθεια. Γιατί δεν οργανώνετε αγώνες να μάθετε να αγωνίζεστε;
Γιατί δεν κάνετε την αλάνα στίβο;

6. Στο αναγνωστικό του 1979 παρουσιάζεται Στη σελίδα 31 στο κείμενο «Γλωσσοδέτες» μια ομάδα παιδιών αποφασίζουν να παίξουν με τις λέξεις (Βαρελλά, 1979:31):

Ο Φώτης γύρισε προς την Μυρσίνη. -μπορείς να πεις Καλημέρα, καλημέρη, καλημέρη, καλημέρα:

7. Στο αναγνωστικό του 1979 στη σελίδα 248 στο κείμενο περιγράφεται η προσπάθεια ενός παιδιού να δέσει τον χαρταετό του. Το παιχνίδι αυτό, όπως δηλώνει το παιδί στο απόσπασμα, ενισχύει την ικανότητα φαντασίας του (Βαρελλά, 1979:248). Το παιδί αναφέρει:

Ο αιτός για μένα δεν είναι συνηθισμένο παιχνίδι. Είναι ένα παιχνίδι με τον ουρανό. Είναι το κλειδί, που μ' αυτό προσπαθώ να τον ανοίξω και να μάθω τα μυστικά του. Από τη μία κρατώ τον σπάγκο και από την άλλη μου έρχονται μηνύματα.

8. Στο αναγνωστικό του 1979 στη σελίδα 319 στο κείμενο «Παίζουμε με τους αρχαίους μας φίλους;» εμφανίζεται ακόμα ένα παιχνίδι το οποίο έχει έκδηλα εκπαιδευτικό σκοπό. Συγκεκριμένα, με αναφορά την επίσκεψη του σχολείου στο Αρχαιολογικό Μουσείο, η συγγραφέας παρομοιάζει τα παιχνίδια των αρχαίων χρόνων με τα σύγχρονα παιχνίδια, με σκοπό να βοηθήσει τα παιδιά να ενταχθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία της εκδρομής μέσω της ταύτισης των παιχνιδιών των αρχαίων χρόνων με αυτά της σύγχρονης εποχής. Η αφήγηση ενός παιδιού για τις σκέψεις του καταδεικνύει τα παραπάνω (Βαρελλά, 1979:319):

{..} τα παιχνίδια που έβλεπα ήταν σβούρες, τόπια, πεντόβολα, στεφάνια, παιχνίδια δηλαδή που παίζουμε και εμείς στη γειτονιά μας. Νόμισα λοιπόν για μια στιγμή πως είμαι σε μια αρχαία γειτονιά της Αθήνας. {..} Ο φίλος μου ο Νικίας κρατά στα χέρια του τους αστραγάλους του, δηλαδή τα κότσια και ο Πάναινος μου δείχνει τους πεσσούς του, δηλαδή τα ζάρια.

Β) Εικονικές αναφορές

1. Στο αναγνωστικό του 2009 (δεύτερο τεύχος), παρουσιάζεται στη σελίδα 12 το κείμενο «Η πόλη χάθηκε στο χιόνι», όπου δύο παιδιά παίζουν με το χιόνι και αποφασίζουν να φτιάξουν έναν χιονάνθρωπο (Ιντζίδης, Παπαδόπουλος, Σιούτης, &

Τικτοπούλου, 2009:12). Εδώ περιγράφεται ένα εθιμοτυπικό παιχνίδι των παιδιών κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Ακόμα, περιγράφονται τεχνικές φαντασίας όπως η ερώτηση «Του λείπει μια μύτη. Τι να τουβάλουμε; Ένα καρότο», τεχνική πολύ χαρακτηριστική στη συγκεκριμένη δραστηριότητα.

1.2. Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική αναδίφηση που επιχειρήθηκε εντόπισε 3 βιβλία:

Νιρβάνας, Π. & Ζήσης Δ. Γ. (1947). *Ελληνόπουλα Αναγνωστικό για την Τρίτη τάξη του Δημοτικού Σχολείου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Πετρούνιας, Β., Κολοβός, Φ., Σπεράντσας, Σ. & Μεταλλινού, Α. (1955). *Αναγνωστικόν Γ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Ιντζίδης, Ε., Παπαδόπουλος, Α., Σιούτης, Α. & Τικτοπούλου, Α. (2009). *Γλώσσα Γ' Δημοτικού*

‘Τα απίθανα μολύβια’ Πρώτο Τεύχος. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Α) Κειμενικές αναφορές

1. Στο αναγνωστικό του 1947 με τίτλο «Ελληνόπουλα-Αναγνωστικό για τη Γ τάξη του Δημοτικού» το μοναδικό παιχνίδι αλληλεπίδρασης που εμφανίζεται είναι μέσω του χορού δύο παιδιών, το οποίο αναπαρίσταται μέσω της εικόνας (Νιρβάνας & Ζήσης, 1947:107). Την εικόνα συνοδεύει ένα ποίημα που υμνεί την Άνοιξη:

Ήρθε πάλι η Άνοιξη

{..}και παντού χαράς χοροί και χαράς τραγούδια..

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

2. Στη σελίδα 23 παρουσιάζονται δραστηριότητες και παιχνίδια τα οποία απολαμβάνουν τα παιδιά κατά τη διάρκεια των σχολικών διακοπών του καλοκαιριού. Συγκεκριμένα, το κείμενο «Η ζωή στην εξοχή» αναφέρεται στο παιχνίδι των παιδιών με τα κύματα και στη προσπάθεια τους να βρουν καβούρια στην άμμο (Πετρούνιας, Κολοβός, Σπεράντσας & Μεταλλινού, 1955:23):

Σε μικρή απόστασι είναι η θάλασσα. Η μεγαλύτερη χαρά των παιδιών. Παίζουν με τα κύματα, μαζεύουν κοχύλια, πιάνουν καβουράκια.

3. Τέλος, το τελευταίο παιχνίδι που αναφέρεται εμφανίζεται στη σελίδα 89 στο κείμενο «Η κούνια» όπου η μητέρα προτρέπει τα δύο παιδιά να ανέβουν στη κούνια για να τα κουνήσει (Πετρούνιας, Κολοβός, Σπεράντσας & Μεταλλινού, 1955:89):

Η μητέρα της Ελενίτσας είπε: Ελάτε να σας κουνήσω εγώ. Ανεβήτε και οι δύο και πιασθήτε καλά {..}Τι ωραία που είναι! Φώναζαν τα παιδιά.

4. Στο αναγνωστικό του 1955 περιγράφεται το παιχνίδι του κυνηγητού όπου παίζουν ομαδικά τα παιδιά, κατά τη διάρκεια του σχολικού διαλλείματος (Πετρούνιας, Κολοβός, Σπεράντσας & Μεταλλινού, 1955:18):

Άλλα παιδιά παίζουν κυνηγητό, αλλά τη μέλισσα και άλλα παίζουν στη μέση της αυλής το παιχνίδι του λύκου με το αρνί

5. Στο σχολικό εγχειρίδιο του 2009 το οποίο επιμελήθηκαν οι Ιντζίδης, Παπαδόπουλος, Σιούτης και Τικτοπούλου, παρατηρείται το ίδιο το φαινόμενο με αυτό του 1979: το παιχνίδι λαμβάνει μια εκπαιδευτική διάσταση, αναπαρίσταται δηλαδή με στόχο να ενισχύσει την ικανότητα μάθησης και φαντασίας του παιδιού. Στο κείμενο «Αγαπημένο μου ημερολόγιο» στη σελίδα

29 παρατηρούμε ένα παιδί να περιγράφει με τη μορφή ημερολογίου τα παιχνίδια που του αρέσουν και το πρόγραμμα δραστηριοτήτων του. Είναι εμφανές, λοιπόν, ότι η αναφορά εδώ στη μορφή παιχνιδιού και αθλητικής δραστηριότητας, επιδιώκει να δείξει στον

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

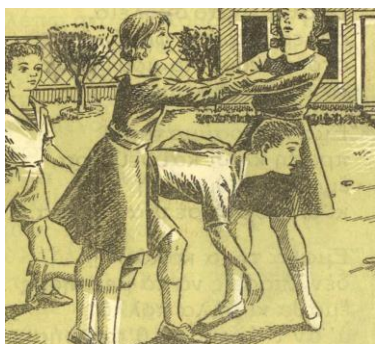
μαθητή/μαθήτρια ότι οι όλες οι δραστηριότητες εντάσσονται σε ένα πρόγραμμα. Αυτό το χαρακτηριστικό δεν αποτελεί ένα τυχαίο γεγονός, αλλά καταδεικνύει τον καταμερισμό του χρόνου, ο οποίος υφίσταται ολοένα και περισσότερες μεταβολές με το πέρασμα του χρόνου. Επίσης, επηρεάζεται από τη μεταφορά από έναν αγροτικό τρόπο ζωής όπου ο καταμερισμός χρόνου δεν ήταν τόσο έντονος όσο στον αστικό τρόπο ζωής όπου όλες οι δραστηριότητες εντάσσονται σε πλαίσιο συγκεκριμένων κανόνων και χρονικών ορίων. Όπως παρατηρούμε παρακάτω, ενώ μέχρι τώρα το παιχνίδι του μπάσκετ νοηματοδοτούσε μια άτυπη ενέργεια αλληλεπίδρασης των παιδιών στο δρόμο της γειτονιάς, τώρα διαφοροποιείται: διαχωρίζεται σε προγραμματισμένες δραστηριότητες ομάδων συνήθως με κάποιο δάσκαλο, και σε δραστηριότητες που διοργανώνουν τα παιδιά μόνα τους. Παραθέτουμε το απόσπασμα:

Οι καλύτεροι μου φίλοι είναι ο Σάκης και ο Θανάσης. Μου αρέσει πολύ να βγαίνω στο δρόμο να παίζω μαζί τους, αλλά με το σχολείο και τη τηλεόραση δεν μου μένει καιρός. Τη Πέμπτη και το Σάββατο έχω πιάνο. Μένει μόνο η Κυριακή να παίζουμε. Αλλά άλλες φορές την Κυριακή ο Σάκης έχει προπόνηση στο μπάσκετ.

Β) Εικονικές αναφορές

1. Στο αναγνωστικό του 1947 παρουσιάζεται η εικόνα δύο παιδιών που χορεύουν απολαμβάνοντας τη φύση τον καιρό της Άνοιξης (Νιρβάνας & Ζήσης, 1947:107).

2. Στο αναγνωστικό του 1955 παρουσιάζεται το παιχνίδι δρόμου στο κείμενο «Το πρώτο μάθημα» το οποίο βρίσκεται στην σελίδα 19. Τα παιδιά αποφασίζουν να παίξουν το παιχνίδι «Περνά-περνά η μέλισσα» σε κάποιο διάλειμμα του σχολείου (εικόνα-αριστερά)(Πετρούνιας, Κολοβός, Σπεράντσας &

Μεταλλινού,

3. Στο αναγνωστικό του 1955 παρουσιάζεται μια αθλητική δραστηριότητα στην σελίδα 29 στο κείμενο

«Μαθαίνουν κολύμπι», όπου μια ομάδα παιδιών απολαμβάνουν τις καλοκαιρινές διακοπές παίζοντας ολομερής στη θάλασσα. Το συγκεκριμένο παιχνίδι έχει στόχο τα παιδιά να διαγωνιστούν στη γραμμή και ο νικητής να είναι αυτός που θα κολυμπήσει πιο μακριά

(εικόνα δεξιά)) (Πετρούνιας, Κολοβός, Σπεράντσας & Μεταλλινού (1955:29).

4. Στο αναγνωστικό βιβλίο του 1955 παρουσιάζεται ένα παιχνίδι κίνησης που κάνουν τα παιδιά πάνω στη κούνια. Το παιχνίδι βρίσκεται στο κείμενο «Η κούνια» και βρίσκεται στη σελίδα 90 (εικόνα αριστερά) (Πετρούνιας, Κολοβός, Σπεράντσας &

Μεταλλινού, 1955:90).

5. Στο σχολικό εγχειρίδιο του 2009 (στο πρώτο τεύχος) στη σελίδα 10, γίνεται αναφορά σε μια ομάδα παιδιών παίζουν μπάσκετ στο προαύλιο του σχολείου. Η εικόνα προμηνύει την επιστροφή στο σχολείο από τις καλοκαιρινές διακοπές (Ιντζίδης, Παπαδόπουλος,

Σιούτης, & Τικτοπούλου,

6. Στη σελίδα 26 στο αναγνωστικό του 2009 παρουσιάζεται μια άσκηση όπου το παιδί βλέποντας μια εικόνα στην οποία διαφαίνεται η αθλητική δραστηριότητα του παιδιού, καλείται να συνθέσει μια ιστορία. Μέσα από αυτή τη άσκηση, το παιδί λαμβάνει τα ερεθίσματα του αθλητισμού και ενεργοποιεί την φαντασία του στη διαδικασία της μάθησης (Ιντζίδης, Παπαδόπουλος, Σιούτης, & Τικτοπούλου, 2009:26).

7. Στο αναγνωστικό του 2009 παρουσιάζεται ένα κορίτσι να κάνει κούνια. Πρόκειται για το κείμενο «Η φίλη μας η Αργυρώ» στη σελίδα 33. Η εικόνα συνοδεύεται από ένα

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης
ποίημα το οποίο εξυμνεί την παιδικότητα και την ανεμελιά του παιχνιδιού ενός παιδιού (Ιντζίδης, Παπαδόπουλος, Σιούτης, & Τικτοπούλου, 2009).

4.2.4 Εγχειρίδια ΈΔ Δημοτικού

1.1.Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική αναδίφηση που επιχειρήθηκε εντόπισε 8 βιβλία:

Μέγας, Α. Γ. (1947). *Αναγνωστικό για την Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Μέγας, Α. Γ. (1948). *Αναγνωστικό για την Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Ζήσης, Δ. & Ρωμαίος, Κ.(1953, 3η Έκδοση). *Αναγνωστικό για την Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Μέγας, Γ., Ρωμαίος, Κ., Δουφεξής, Σ. & Μακρόπουλος, Θ. (1954). *Αναγνωστικόν Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Μέγας, Γ., Ρωμαίος, Κ., Δουφεξής, Σ. & Μακρόπουλος, Θ. (1963). *Αναγνωστικόν Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Μέγας, Γ., Ρωμαίος, Κ., Δουφεξής, Σ. & Μακρόπουλος, Θ. (1970). *Αναγνωστικόν Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Μέγας, Γ., Ρωμαίος, Κ., Δουφεξής, Σ., Μακρόπουλος, Θ., Νιρβάνας, Π., Ζήσης, Δ., Κοντογιάννης, Δ., Δαμασκηνός, Δ.Π., Μπούστας, Α., Ανδρεάδης, Δ., Δημητράτος, Π., Καρκαβίτσας, Α. & Έλατος, Ν. (1978). *Αναγνωστικόν ΈΔ Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Γρηγοριάδου – Σουρελή, Γ. (1981). *Αναγνωστικό Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Α) Κειμενικές αναφορές

Στα πρώτα μεταπολεμικά εγχειρίδια της ΈΔ δημοτικού θα έλεγε κανείς ότι αναπαρίστανται παραδοσιακά παιχνίδια, τα οποία εμφανίζονται και στα σχολικά εγχειρίδια των προηγούμενων τάξεων. Συνολικά, εντοπίστηκαν 21 αναφορές στη παιγνιώδη ή αθλητική δραστηριότητα των παιδιών.

1. Στο αναγνωστικό του 1947 εμφανίζεται είναι στη σελίδα 60 στο κείμενο «Το χιόνι» όπου τα παιδιά χαίρονται το χειμώνα, παίζοντας χιονοπόλεμο (Μέγας, 1947:60). Στη συνέχεια, στο κείμενο «Ο χιονάνθρωπος» διαφαίνεται άλλο ένα παιχνίδι, όπου τα παιδιά αυτή τη φορά αποφασίζουν τα φτιάξουν έναν χιονάνθρωπο (Μέγας, 1947:60):

Σαν έπαψε ο χιονοπόλεμος, τα παιδιά βάλθηκαν να κάμουν χιονάνθρωπο{..}Δυο καρβουνάκια έδειχναν τα μάτια, έζυπνα και ζωνιό. {..}Χάρηκαν τα παιδιά γύρω από τον χιονάνθρωπο, έπαιζαν, χόρεψαν και στο τέλος αποτραβήχτηκαν.

2. Στο αναγνωστικό του 1953 συναντάμε ένα και μόνο παιχνίδι στη σελίδα 153 στο κείμενο «Πετάει, πετάει...ο Τοτός». Πρόκειται για ένα παιδικό παιχνίδι μίμησης, στο οποίο ένα παιδί ρωτάει τα υπόλοιπα αν πετάει κάποιο ζώο ή πράγμα. Στο παιχνίδι αυτό κάποιο παιδί προσπαθεί να βρει όσο το δυνατόν περισσότερες σωστές απαντήσεις από ότι τα άλλα παιδιά (Ζήσης, Δ. & Ρωμαίος, 1953:153):

Ακόμα ενθουμείται τα κτυπήματα που είχε δεχθεί επί της κεφαλής του ο Τοτός, όταν ήτο μικρότερος. Έπαιζε με τα άλλα παιδιά το «Πετάει, πετάει». Εκείνος βιαστικός, όπως ήτο πάντοτε, να δώσει την απάντησιν, έκανε τακτικά.

3. Στο σχολικό εγχειρίδιο του 1954 εμφανίζεται ένα παιχνίδι μαντέματος. Στο κείμενο «Στα κρύα και στα χιόνια» στη σελίδα 72 συναντάμε μια ομάδα παιδιών τα οποία αποφασίζουν με παρότρυνση του ενός, να ξεκινήσουν να μαντεύουν τι είναι αυτό που περιγράφει κάθε παιδί στην ομάδα (Μέγας, Ρωμαίος, Δουφεξής & Μακρόπουλος, 1954: 72).

4. Στο αναγνωστικό του 1963 εμφανίζεται το παιχνίδι μαντέματος. Στο κείμενο «Στα κρύα και στα χιόνια» (βλέπε παραπάνω) (Μέγας, Ρωμαίος, Δουφεξής. & Μακρόπουλος, 1963:75).

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

Ο Δημήτρης που του αρέσουν τα μαντέματα, αρχίζει πρώτος για να παρακινηθούν και οι άλλοι {..}Απόψε θα σας ειπώ μαντέματα που δεν θα τα εύρη κανένας. Έ τέσσερις στέκονται, δύο ακούνε, ένας σκάφτει κι ένας θυμιατίζει. Τι είναι;

5.Στο αναγνωστικό του 1970 παρουσιάζεται το «Χιόνι» (το ίδιο παιχνίδι με τον αριθμό 2 παραπάνω, το οποίο βρίσκεται στη σελίδα 72 (Μέγας, Ρωμαίος, Δουφεξής & Μακρόπουλος, 1970: 72).

6.Στο αναγνωστικό του 1978 παρουσιάζεται στο κείμενο «Το χιόνι» (βρίσκεται στη σελίδα 57) το οποίο συναντήσαμε και στα προηγούμενα εγχειρίδια (Μέγας, Ρωμαίος, Δουφεξής, Μακρόπουλος, Νιρβάνας, Ζήσης, Κοντογιάννης, Δαμασκηνός, Μπούστας, Ανδρεάδης, Δημητράτος, Καρκαβίτσας & Έλατος, 1978:57).

7.Στο αναγνωστικό του 1978 παρουσιάζεται ένα παιχνίδι μαντεμάτων. Παρουσιάζεται στο κείμενο «Στα κρύα και στα χιόνια» (σελίδα 58) όπου μια παρέα παιδιών ξεκινούν να παίζουν το παιχνίδι των μαντεμάτων (παιχνίδι που εξίσου έχει εμφανιστεί και σε προηγούμενα εγχειρίδια) (Μέγας, Ρωμαίος, Δουφεξής, Μακρόπουλος, Νιρβάνας, Ζήσης, Κοντογιάννης, Δαμασκηνός, Μπούστας, Ανδρεάδης, Δημητράτος, Καρκαβίτσας & Έλατος, 1978:58).

8.Στο σχολικό εγχειρίδιο που εκδίδεται το 1981 εμφανίζονται νέα παιχνίδια ή παραλλαγές παιχνιδιών που έχουν εμφανιστεί σε προηγούμενα εγχειρίδια. Για παράδειγμα, στη σελίδα 13 στο κείμενο «Παιχνίδια στη θάλασσα» εμφανίζεται ένα ατομικό παιχνίδι στο οποίο ένα αγόρι παίζει με τα κύματα στις καλοκαιρινές διακοπές (Γρηγοριάδου-Σουρελή, 1981:13), παραλλαγή του παιχνιδιού που εμφανίστηκε στο κείμενο «Η ωραιότερη φορεσιά» στο σχολικό εγχειρίδιο του 1947 (το οποίο θα αναφερθεί στο 1.2.).

Έπαιζα με τα κύματα, πάλευα μαζί τους. Έπεφτα και γινόμουν καράβι. Με τα χέρια έσκιζα τα νερά {..}αφροπαιχνίδια τα λέγαμε.

9. Στο αναγνωστικό του 1981 στη σελίδα 140-142 στο κείμενο «Για να παίζετε στις διακοπές» εμφανίζονται παιχνίδια στα οποία τα παιδιά χρησιμοποιούν υλικά όπως καρύδια και σπύρτα.

Το πρώτο παιχνίδι αποτελεί ένα παραδοσιακό παιχνίδι, το οποίο έχει καταγωγή από την Ήπειρο, όπου τα καρύδια τοποθετούνται σε σχήμα τριγώνου και τα παιδιά, ρίχνοντας με το ζάρι, πρέπει να αφαιρέσουν όσα καρύδια δείχνει το ζάρι. Ο παίχτης που θα μείνει με τα περισσότερα καρύδια στο τέλος του παιχνιδιού είναι και ο νικητής (Γρηγοριάδου-Σουρελή, 1981:140).

10. Το δεύτερο παιχνίδι τα παιδιά πρέπει να φτιάξουν μια σκάλα από σπίρτα και, έχοντας ο καθένας από ένα κουμπί για πiónι, ρίχνει με το ζάρι και ανεβαίνει τη σκάλα ανάλογα με τον αριθμό που θα φέρει. Ο πρώτος που θα ανεβοκατέβει τη σκάλα είναι και ο νικητής (Γρηγοριάδου-Σουρελή, 1981:142). Και τα δύο παιχνίδια (9 & 10) αποτελούν λειτουργικά παιχνίδια που βοηθούν το παιδί να εξασκήσει τη μνήμη του, συντελώντας παράλληλα στην ανάπτυξη των κινητικών του δεξιοτήτων (Kieff & Casbergue, 2017). Και τα δύο παιχνίδια μας δείχνουν τη διαχρονικότητα των συγκεκριμένων παιχνιδιών, την επιρροή τους στις παιδικές γενιές, τονίζοντας το γεγονός πως, ενώ χρονικά τοποθετούμαστε στην αστική ζωή, κάποια παιχνίδια -χειροτεχνίες εξακολουθούν μέχρι σήμερα να κρατούν το ενδιαφέρον των παιδιών αμείωτο.

11. Στο αναγνωστικό του 1981 αναφέρεται ένα παιχνίδι στο οποίο συμμετέχουν δύο αδέρφια παίζοντας με τον χαρταετό. Αξίζει να αναφερθεί πως είναι ο χαρταετός που ο πατέρας τους έφτιαξε για να τα ευχαριστήσει (Γρηγοριάδου-Σουρελή, 1981:232):

Στο δωμάτιο τους βρήκε ένας χαρταετός. 'Ευχαριστούμε πατέρα'. Είναι σίγουρο πως κάθισε μέχρι αργά να τους τον φτιάξει, για να μπορέσει να τους χαρίσει χαρά την πρώτη Κυριακή στο δικό τους σπίτι.

Εδώ αναφερόμαστε στο παιχνίδι των παιδιών με το χαρταετό, ένα εθιμοτυπικό παιχνίδι, του οποίου ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που συνδέεται με τις ιστορικές και κοινωνικές εξελίξεις είναι ο τρόπος κατασκευής ο οποίος καθορίζει και την σχέση του με το παιδί. Ο χαρταετός ο οποίος κατασκευάζεται από τους γονείς ή από τα ίδια τα παιδιά αποτελεί μια δραστηριότητα που εγείρει τη φαντασία και τη συνεργασία μεταξύ τους, δραστηριότητα έντονη τη δεκαετία του 1960 και 1970, λιγότερη έντονη τις δύο επόμενες δεκαετίες και ασθενής στο σήμερα. Στη σημερινή εποχή αποτελεί μια δραστηριότητα, στη διάρκεια της οποίας, αφενός τα παιδιά διασκεδάζουν και χαίρονται, ωστόσο δεν θα κινητοποιηθεί η φαντασία τους δημιουργώντας το χαρταετό, παρά χρησιμοποιώντας το ως μέσο ψυχαγωγίας.

Β)Εικονικές αναφορές

1.Η πρώτη εικόνα που εμφανίζεται στο πρώτο σχολικό εγχειρίδιο της Έ δημοτικού της μεταπολεμικής περιόδου, βρίσκεται στο κείμενο «Το χιόνι» στη σελίδα 59 (Μέγας, 1947).

Αναπαριστά ένα παραδοσιακό παιχνίδι, όπου τα παιδιά αποφασίζουν να χαρούν το χιόνι και να παίξουν χιονοπόλεμο (Μέγας, 1947:59). Η ίδια εικόνα εμφανίζεται στην ίδια σελίδα στο σχολικό εγχειρίδιο του 1948.

2.Στο αναγνωστικό του 1948 στη σελίδα 133παρουσιάζεται το κείμενο «Προσπάθησε πάλι» όπου αναπαρίσταται η προσπάθεια του παιδιού να υψώσει τον χαρταετό (Μέγας, 1948: 133). Συγκεκριμένα, το παιδί καταδεικνύει πολλές προσπάθειες να υψώσει τον χαρταετό και απογοητεύεται όταν αποτυγχάνει. Ο θεός του, ο οποίος τον συμβουλεύει και τον παροτρύνει να μην χάσει την υπομονή του και να συνεχίσει να προσπαθεί. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι μέσα από αυτό το παιχνίδι καταδεικνύεται η σημασία της προσπάθειας και της επιμονής ως προς κάθε τι που ένας άνθρωπος αναλαμβάνει (Ζάραγκας, Πανταζής & Αγγελάκη, 2016)..

3.Το παιχνίδι με το χαρταετό στο κείμενο «Προσπάθησε πάλι» επανεμφανίζεται στο σχολικό εγχειρίδιο του 1954 στη σελίδα 21 (Μέγας, Ρωμαίος, Δουφεξής & Μακρόπουλος, 1954:21).

4. Το παιχνίδι με το χαρταετό στο κείμενο «Προσπάθησε πάλι» επανεμφανίζεται στο σχολικό εγχειρίδιο του 1970 στη σελίδα 23 Μέγας, Ρωμαίος, Δουφεξής & Μακρόπουλος, 1970: 23).

1.2.Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική αναδίφηση που επιχειρήθηκε εντόπισε 4 βιβλία:

Μέγας, Α. Γ. (1947). *Αναγνωστικό για την Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Μέγας, Α. Γ. (1948). *Αναγνωστικό για την Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Γρηγοριάδου – Σουρελή, Γ. (1981). *Αναγνωστικό Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων

Διδακτικών Βιβλίων

Διακογιώργη, Κ., Μπαρής, Θ., Στεργιόπουλος, Χ. & Τσιλιγκιριάν, Ε. (2018). *Γλώσσα 'Α Δημοτικού 'Πετώντας με τις λέξεις' Πρώτο Τεύχος*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος

Α) Κειμενικές αναφορές

1.Στο αναγνωστικό του 1947 παρουσιάζονται τα παιχνίδια στη θάλασσα το καλοκαίρι. Εδώ εμφανίζεται ένα ατομικό παιχνίδι στη σελίδα 160 στο κείμενο «Η ωραιότερη φορεσιά». Κάνει λόγο για την αγάπη ενός παιδιού για το κολύμπι (Μέγας, 1947:160):

Του άρεσε να παίζε σαν το ψάρι μέσα στο ήσυχο κύμα, να γλιστρά σαν δελφίνι, να κάνει μακροβούτια{..}

2.Στο αναγνωστικό του 1981, στη σελίδα 27 στο κείμενο «Η γειτονιά μας», ένα παιδί περιγράφει τα παιχνίδια που συνηθίζουν όλα τα παιδιά τα παίζουν στη γειτονιά. Κυνηγητό, βόλοι, κουτσό, παιχνίδια με τη μπάλα είναι κάποια από τα παιχνίδια με τα οποία τα παιδιά απασχολούνται στην πλατεία (Γρηγοριάδου-Σουρελή, 1981:27).

3.Επιπλέον, ένα νέο, ομαδικό παιχνίδι που εμφανίζεται στη σελίδα 97 στο αναγνωστικό του 1981 στο κείμενο «Γουβίτσες: ένα νέο παιχνίδι» είναι οι «γουβίτσες» όπως τα παιδιά τις αποκαλούν(Γρηγοριάδου-Σουρελή, 1981:97). Οι «γουβίτσες» αναφέρονται σε μικρές λακκούβες που δημιουργούν τα παιδιά με σκοπό την φύτευση μικρών δέντρων. Συγκεκριμένα

αναφέρουν:

Δεν έδωσαν σημασία οι μεγάλοι. Κάποιο καινούργιο παιχνίδι θα είναι. {...} και είδε η κυρά-Βγενιώ τα παιδιά να ανοίγουν γουβίτσες και να χώνουν μέσα ένα μύγδαλο και πλάι ένα καρύδι. {...} Ακόμα λίγες γουβίτσες, ακόμα λίγα δεντράκια, εγκαρδίωνε ο δάσκαλος τα παιδιά

4. Στο αναγνωστικό του 2018 το οποίο επιμελήθηκαν οι Διακογιώργη, Μπαρής, Στεργιόπουλος, & Τσιλιγκιριάν ένα απόσπασμα αναφέρεται στα παιχνίδια των παιδιών στη διάρκεια των καλοκαιρινών διακοπών (Διακογιώργη, Μπαρής, Στεργιόπουλος, & Τσιλιγκιριάν, 2018 :14).

Το καλοκαίρι το πέρασα στη Κεφαλλονιά {...} παιχνίδια στη θάλασσα, με τους αφρούς και τον βυθό της. Ανοίγαμε τα χέρια μας και σχίζαμε τα νερά, βάζοντας στοιχήματα ποιος θα φτάσει πρώτος στην κίτρινη σημαδούρα. Κάναμε μακροβούτια και πιάναμε κοχύλια και βότσαλα.

Στο παραπάνω απόσπασμα διαφαίνεται τη μετάβαση στην αστική ζωή και στη καταναλωτική κοινωνία: το παιδί μπορεί να απολαύσει καλοκαιρινές διακοπές διασκεδάζοντας και παίζοντας, κάτι που δεν ήταν εφικτό τη μεταπολεμική περίοδο λόγω της πολύ δύσκολης οικονομικής κατάστασης των γονέων.

Β) Εικονικές αναφορές

1. Στο αναγνωστικό του 1948 στη σελίδα 154 στο κείμενο «Ελάτε εδώ μαζί μου», παρουσιάζεται μια ομάδα παιδιών που χορεύουν. Ο χορός είναι από τα πιο χαρακτηριστικά παιχνίδια που παρουσιάζονται στα σχολικά εγχειρίδια και τις περισσότερες φορές λαμβάνουν χώρα στη φύση. Εδώ η εικόνα

συνδυάζεται από ένα ποίημα που παροτρύνει τα παιδιά να

απομακρυνθούν από τη βοή και να τρέξουν στα δάση για να χορέψουν και να διασκεδάσουν (Μέγας, 1948:154).

2. Στο αναγνωστικό του 2018 του Έ Δημοτικού το οποίο επιμελήθηκαν οι Διακογιώργη, Μπαρής, Στεργιόπουλος & Τσιλιγκιριάν (2018) παρουσιάζεται το παιχνίδι και οι δραστηριότητες που πραγματοποιούν τα παιδιά στα σχολικά διαλείμματα. Σχοινάκι και ποδόσφαιρο δεν παρουσιάζουν πλέον τα νεωτεριστικά

παιχνίδια αλλά και τα παιχνίδια με έμφυλα πρότυπα (Διακογιώργη, Μπαρής, Στεργιόπουλος & Τσιλιγκιριάν, 2018:25).

4.2.5. Εγχειρίδια Ε' Δημοτικού

Πραγματοποιώντας βιβλιογραφική ανασκόπηση στα σχολικά εγχειρίδια της Έ δημοτικού παρατηρούμε ότι στη πρώτη μεταπολεμική περίοδο δεν αναφέρεται κάποια δραστηριότητα του παιδιού ως παιγνιώδη δραστηριότητα ή δεν γίνεται κάποια αναφορά στη ενασχόληση του παιδιού με δραστηριότητες που συμμετέχουν άλλα παιδιά και προσδίδουν χαρά. Τα περισσότερα κείμενα έχουν εθνικό και θρησκευτικό χαρακτήρα (κείμενα για την Αγία

Σοφία, το Πάσχα, τις δουλειές-εργασίες στις οποίες αναμιγνύονται τα παιδιά). Αξίζει να αναφερθεί πως η παιδική ηλικία, μέσα από τα κείμενα, βιώνει τη φτώχεια (αναφορά στα παιδικά συσσίτια) και γρήγορα περνά στην ενηλικίωση αφού σε πολλά κείμενα το παιδί αποκτά το ρόλο εργάτη ή βοηθού.

Συνολικά, οι αναφορές που εντοπίσαμε είναι 4 συνολικά όλες αναφερόμενες στη παιγνιώδη δραστηριότητα, 3 κειμενικές και 1 εικονική.

1.1 Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική αναδίφηση που επιχειρήθηκε εντόπισε 2 βιβλία (κανένα σε σχέση με την αθλητική δραστηριότητα).

Γιαννόπουλος, Θ. Α. (1979, 1^η έκδοση). *Αναγνωστικόν. Για την Ε' τάξη του Δημοτικού*. Αθήνα:

Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Ιορδανίδου, Α., Αναστασοπούλου, Α., Γαλανόπουλος, Ι., Δρυς, Ι., Κόττα, Α. & Χαλικιάς, Π. (2004). *Γλώσσα Έ Δημοτικού Έτης γλώσσας ρόδι και ροδάνι. Πρώτο Τεύχος*. Αθήνα: Ινστιτούτο

Τεχνολογίας και Εκδόσεων Διόφαντος

A) Κειμενικές Αναφορές

1. Η πρώτη αναφορά σε παιγνιώδη δραστηριότητα γίνεται πολύ αργότερα και συγκεκριμένα, στο σχολικό εγχειρίδιο του 1979. Στη σελίδα 25, περιγράφονται τα παιχνίδια που ένα παιδί αντικρίζει, τα οποία επρόκειτο να γίνουν δώρα από τον Άγιο Βασίλη (Γιαννόπουλος, 1979:25):

Έχει και ένα πολύ μεγάλο κοφίνι με ένα σωρό παιχνίδια: καροτσάκια, κούκλες που ανοιγοκλείνουν τα ματάκια τους και μιλούν, σκυλάκια που γαβγίζουν, αυτοκίνητα που τα κουρντίζεις και φεύγουν...{..}

Σε αυτό το απόσπασμα παρατηρούμε τη μετάβαση σε μια βιομηχανική περίοδο: τα παιδιά και οι γονείς προμηθεύονται τα παιχνίδια στα καταστήματα και τα παιχνίδια που κάποτε αναπαριστούσαν το κόπο μιας ολόκληρης οικογένειας ή ομάδας παιδιών, τώρα αποκτούν αγοραστική αξία. Η μετάβαση από τη βιοτεχνία του παιχνιδιού στη βιομηχανία έχει επιπτώσεις στον ίδιο το χαρακτήρα του παιδιού και γενικότερα της παιδικής ηλικίας. Παλαιότερα το παιδί ήταν παραγωγός του παιχνιδιού, το παιχνίδι ήταν ένα μέσο σωματικής και ψυχικής εκτόνωσης, εν αντιθέσει με το σήμερα που είναι αντικείμενο αγοράς. Με αυτό το τρόπο, το παιχνίδι έχει λάβει το ρόλο του ‘δώρου’, πάνω στο οποίο έχουν χτιστεί καμπάνιες και γιορτές ώστε να στηρίξουν το υπερκαταναλωτικό ιδεώδες. Η δημιουργία του Άγιου Βασίλη, η θέσπιση εθίμων (ανταλλαγή δώρων, λαμπάδες) εντάσσουν από μικρή ηλικία στο ρόλο που το πολιτικοοικονομικό σύστημα θέλει να έχει στην ενηλικίωση του, δηλαδή του καταναλωτή.

2. Στο σχολικό εγχειρίδιο του 2004 (Ιορδανίδου, Αναστασοπούλου, Γαλανόπουλος, Δρυς, Κόττα & Χαλικιάς, 2004) είναι ξεκάθαρη η μετάβαση στη μεταμοντέρνα κοινωνία: η δραστηριότητα και το παιχνίδι μετατρέπονται σε οργανωμένες χρονικά και τοπικά ενέργειες, οργανώνονται παιδικά πάρτι στο σπίτι ή σε παιδότοπους και τα παιδιά απασχολούνται με

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

βιομηχανικά παιχνίδια. Ωστόσο, η παράδοση των παιχνιδιών των «παιδιών της αγροτικής υπαίθρου» αφήνει ανεξίτηλες επιρροές, δεδομένου πως συνεχίζεται ως σήμερα. Στο πρώτο τεύχος, στη σελίδα 84 περιγράφονται τα παιχνίδια που παίζουν τα παιδιά σε μια παιδική γιορτή γενεθλίων (Ιορδανίδου, Αναστασοπούλου, Γαλανόπουλος, Δρυς, Κόττα & Χαλικιάς, 2004:84):

*Επαιζαν πολλά παιχνίδια. Σκυταλοδρομίες, «στρατιωτάκια αμίλητα-ακούνητα-αγέλαστα»,
κρυφτό, νεροπόλεμο, τυφλόμυγα, πειρατές, κλέφτες κι αστυνόμους, μέλισσα, μήλα,
μπαλονομαχίες,
μακριά γαϊδούρα, κυνήγι θησαυρού κι ένα καινούριο παιχνίδι που σκαρφίστηκαν εκείνη την
ώρα και
το ονόμασαν «αμπελοφιλοσοφίες*

3. Στο αναγνωστικό του 2004 στο κείμενο «Η μικρή Ελένη», απόσπασμα από το βιβλίο «Φτου Ξελευτερία» του δημοτικού σχολείου Σφακιωτών Λευκάδας, συναντάμε ένα παραδοσιακό παιχνίδι (Ιορδανίδου, Αναστασοπούλου, Γαλανόπουλος, Δρυς, Κόττα & Χαλικιάς, 2004:57). Το παιχνίδι αυτό αποτελεί ένα ομαδικό παιχνίδι όπου τα παιδιά κάθονται σε ένα κύκλο και ένα κορίτσι παίρνει το ρόλο της μικρής Ελένης καθημένη στη μέση, και προσπαθεί με κλειστά μάτια να πιάσει και αναγνωρίσει κάποιο από τα υπόλοιπα μέλη. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι παρά το πέρασμα σε μια βιομηχανική εποχή, όπου τα παιδιά αποκτούν τα παιχνίδια μέσω της αγοράς, κάποια παιχνίδια διατηρούν έναν διαχρονικό χαρακτήρα και μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά.

B) Εικονικές αναφορές

1. Στη Έ δημοτικού η εικόνα αποτελεί συμπλήρωμα του κειμένου «Η μικρή Ελένη» που διαφαίνεται παραπάνω (Ιορδανίδου, Αναστασοπούλου, Γαλανόπουλος, Δρυς, Κόττα & Χαλικιάς, 2004:57).

1.2 Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική αναδίφηση δεν εντόπισε βιβλίο

4.2.6. Αναγνωστικά ΈΣΤ Δημοτικού

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

Εντοπίστηκε μία αναφορά συνολικά.

1.1 Αναφορές στη παιγνιώδη δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική αναδίφηση που επιχειρήθηκε εντόπισε 1 βιβλίο.

Νικόδημος, Π. Βαρελλά, Α., Θεοχάρης, Ι. & Σακελλαρίου Χ. (1982). *Αναγνωστικό ΣΤ' Δημοτικού* (3η Έκδοση). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

A) Εικονικές Αναφορές

1. Στο αναγνωστικό του 1982 παρουσιάζεται το εθιμοτυπικό παιχνίδι με χαρταετό τη Καθαρά Δευτέρα (Νικόδημος, Βαρελλά, Θεοχάρης & Σακελλαρίου, 1982:195).

1.1 Αναφορές στην αθλητική δραστηριότητα

Η βιβλιογραφική αναδίφηση δεν εντόπισε βιβλίο.

5. Μελετώντας το παιχνίδι υπό κοινωνικοϊστορικές συνθήκες: Η εξέλιξη του παιχνιδιού και η αποτύπωση του στα σχολικά εγχειρίδια

Το αποτύπωμα των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών διαφαίνεται ευκρινώς στο παιχνίδι των παιδιών, στο τρόπο μέσω του οποίου αλληλεπιδρούν, στα είδη παιχνιδιών μέσω των οποίων συναλλάσσονται. Η αποτύπωση της παιγνιώδους δραστηριότητας στα σχολικά εγχειρίδια αποτελεί μια αντανάκλαση της κοινωνίας, η οποία σε κάθε χρονική περίοδο εξελίσσεται και μεταβάλλεται. Με αυτό το τρόπο μας επιτρέπει να διακρίνουμε τη ζωή του παιδιού σε όλες της τις εκφάνσεις. Τα παιχνίδια της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου (1946-1965) έχουν έντονο το στίγμα των κοινωνικών συνθηκών: η ζωή είναι αγροτική και η φτώχεια σε συνδυασμό με τον διαρκή αγώνα για επιβίωση που χαρακτηρίζουν εκείνη τη περίοδο, οδηγούν τα παιδιά σε αυτοσχέδια ομαδικά παιχνίδια ρόλων αλλά και σε δικές τους κατασκευές από απλά υλικά καθώς δεν έχει αναπτυχθεί ακόμα ο μηχανισμός της αγοράς και η βιομηχανία παιχνιδιών.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα παρουσιάζονται:

Στο σχολικό εγχειρίδιο της 'Α δημοτικού του 1950 στο κείμενο «Τα παιχνίδια των παιδιών» παρουσιάζεται η προσπάθεια μιας ομάδας παιδιών να χτίσουν ένα σπίτι (Γεραντώνης, 1950:7576).

Τα παιδιά παίζουν. Έξαφνα ο Ρήγας λέει: -

Κάνομε ένα σπιτάκι για τον αράπη μας;

-Κάνομε, φωνάζει ο Λευτέρης.

Η Άννα να ρίχνει το νερό, εγώ θα κάνω τη λάσπη και συ Ρήγα, τον τοίχο

Στο σχολικό εγχειρίδιο της 'Β δημοτικού του 1955 στο κείμενο «Κτίσται και μηχανικοί» παρουσιάζεται ένα παιχνίδι ρόλων όπου τα παιδιά αποφασίζουν να «κτίσουν» ένα χωριό και να μοιραστούν τους ρόλους του πώς θα συμβάλλει ο καθένας (Οικονομίδης, 1955:181-182):

Εμείς θα είμαστε οι μηχανικοί, είπαν ο Φώτης με τον Ανέστη{..}Οι κτίσται έκτιζαν. Οι εργάται κουβαλούσαν τα υλικά.

Όπως αναφέρουν οι Ζάραγκας, Πανταζής & Αγγελάκη (2016) σχετικά με το ίδιο απόσπασμα που εντόπισαν σε παρόμοια έρευνα ανάλυσης αναγνωστικών κειμένων του δημοτικού, η κινητική δραστηριότητα που αναπτύσσουν τα παιδιά πηγάζει από την κοινωνική τους

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

πραγματικότητα, την οποία μεταφέρουν στο παιχνίδι τους. Το άμεσο βίωμα της ανοικοδόμησης των κτηρίων στις μεγαλουπόλεις τη συγκεκριμένη περίοδο μεταφέρεται στη μνήμη των παιδιών και εξωτερικεύεται στο ομαδικό παιχνίδι.

Στο σχολικό εγχειρίδιο της Ά δημοτικού του 1949 παρουσιάζεται ένα παιχνίδι με κατασκευές, όπου τα παιδιά αποφασίζουν να συνεργαστούν ώστε να φτιάξουν διάφορα κτήρια και μαγαζιά με μικρές πέτρες (Ρώτας-Οληγαίος & Ζήσης, 1949:178):

Μαζεύω πετρίτσες και με αυτές φτιάχνω το σπίτι μας{..}Λοιπόν, εγώ με τη Νίνα και το Μίμη θα χαράζουμε τους δρόμους και τα κτήρια. Εσείς οι άλλοι θα μαζέψετε πετρίτσες, όσες μπορείτε πιο πολλές.

Τα παιχνίδια όπου το παιδί καταπιάνεται με διάφορα υλικά αποτελούν λειτουργικά παιχνίδια με την έννοια ότι βοηθούν το παιδί να αναπτύξει τις κινητικές του ικανότητες (Kieff & Casbergue, 2017). Αξίζει να αναφερθεί ότι εκείνη την εποχή τα κατασκευασμένα παιχνίδια, όπως οι κούκλες, διαφέρουν από τα παιχνίδια της βιομηχανίας, είναι κατασκευασμένα συνήθως από τη μητέρα ή τη γιαγιά και φτιαγμένα από απλά υλικά όπως πανί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συναντούμε στο σχολικό εγχειρίδιο της Α δημοτικού του 1964, στο κείμενο «Η κούκλα της Ελένης» (Γιαννέλης & Σακκάς, 1964: 140) όπου ένα κορίτσι παίζει με τη κούκλα του.

Επίσης η ζωή στην ύπαιθρο οδηγεί τα παιδιά ώστε να παίζουν τις περισσότερες ώρες έξω από το σπίτι και το παιχνίδι να λαμβάνει χώρα στους δρόμους και στα χωράφια. Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός πως η μέριμνα των παιδιών της κοινότητας είχε συλλογικό χαρακτήρα, γίνονταν από μεγαλύτερα συνήθως παιδιά ή από τα μεγαλύτερα αδέρφια, σε αντίθεση με το σήμερα όπου η μέριμνα έχει οριοθετημένο χωρικό χαρακτήρα (κατασκευή παιδικής χαράς, παιδότοποι).

Επιπλέον, ένα στοιχείο που παρατηρούμε πολύ έντονα στα πρώτα μεταπολεμικά εγχειρίδια είναι εκείνο του πολέμου. Ο εμφύλιος πόλεμος έχει αποτυπωθεί στις συνειδήσεις των παιδιών και εκφράζεται ως παιχνίδι. Χαρακτηριστικά παραδείγματα συναντούμε σε όλες τις βαθμίδες:

Στο σχολικό εγχειρίδιο της Β δημοτικού συναντούμε ένα συλλογικό παιχνίδι προσποίησης το οποίο βρίσκεται στη σελίδα 41, όπου μια ομάδα παιδιών αναπαριστούν το στρατό (Ταμπακοπούλου & Δρακοπούλου, 1946:41):

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

Ξέρετε τι να κάμουμε; να κάνουμε πως είμαστε στρατός

Και συ, Δημητράκη, να γίνεις ο λοχαγός μας, αφού είναι και η γιορτή σου σήμερα

Και έχεις και το χρυσό πηλήκιο

Το ίδιο παιχνίδι αποτυπώνεται και στο σχολικό εγχειρίδιο της Έ δημοτικού προσποίησης στο κείμενο «Οι μικροί στρατιώτες» (Ρώτας-Οληγαίος & Ζήσης, 1949:79).

Παράλληλα, την ίδια χρονική περίοδο οι οικογένειες δεν διαθέτουν ακόμα τηλεοράσεις και οι αφηγήσεις παραμυθιών γίνονται από τους μητρικούς παππούδες ή γιαγιάδες ή διαβάζονται από κάποιο βιβλίο. Τα πρόσωπα των παραμυθιών γίνονται οι αγαπημένοι ήρωες των παιδιών και τα παιδιά τους υποδύονται μέσα στα παιχνίδια τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το παιχνίδι που εμφανίζεται στο σχολικό εγχειρίδιο της Α δημοτικού όπου, μια παρέα παιδιών αποφασίζουν να παίξουν σε κύκλο τον λύκο με τα γουρουνάκια (Γεραντώνης, 1950:79). Άλλο ένα παιχνίδι δραματοποίησης παραμυθιού παρουσιάζεται στο βιβλίο της Β δημοτικού του 1946 και είναι ο λύκος και το αρνάκι όπου τα παιδιά, μιμούμενα το παραμύθι, μοιράζουν τους ρόλους και ένα παιδί γίνεται λύκος και τα υπόλοιπα αρνάκια. Ύστερα, αποφασίζουν τα μεγαλύτερα παιδιά να μπουν μπροστά στη σειρά για να προστατέψουν τα υπόλοιπα 'αρνάκια'.

Ακόμα, στο σχολικό εγχειρίδιο της Έ δημοτικού αναφέρεται ένα παιχνίδι δρόμου και μίμησης στο οποίο συμμετέχουν ομαδικά τα παιδιά, κατά τη διάρκεια του σχολικού διαλλείματος (Πετρούνιας, Κολοβός, Σπεράντσας & Μεταλλινού, 1955:18):

Άλλα παιδιά παίζουν κυνηγητό, αλλά τη μέλισσα και άλλα παίζουν στη μέση της αυλής το παιχνίδι του λύκου με το αρνί

Συνεπώς, τα παιχνίδια-αντικείμενα με τα οποία συνηθίζουν να ασχολούνται τα παιδιά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες οργανώνονται σε τρεις κατηγορίες:

- Παιχνίδια-αντικείμενα για εξωτερικούς χώρους (κρυφτό, κυνηγητό, κουτσό με πέτρες)
- Παιχνίδια προσποίησης ρόλων
- κούκλες

Η τάση αστικοποίησης και συγκέντρωσης μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού από την ύπαιθρο προς τα αστικά κέντρα, η οποία παρατηρείται από το 1970 και έπειτα, περιόρισε

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

αναπόφευκτα το χώρο δράσης των παιδιών και οδήγησε στην ανάγκη κατασκευής παιδιών χώρων όπως οι παιδικές χαρές (το παιχνίδι τις προηγούμενες δεκαετίες λάμβανε χώρα στην ύπαιθρο ή στη πλατεία). Αυτή τη κοινωνική πραγματικότητα αποτυπώνεται στα σχολικά εγχειρίδια όλων των βαθμίδων:

Στην Α δημοτικού συναντούμε σελίδα 60 στο κείμενο «Στην παιδική χαρά», όπου τα παιδιά είναι στη παιδική χαρά (Βελαλίδης, Καπλανίδας, & Κανάκης, 1982: 32): *Η παιδική χαρά γέμισε παιδιά*

Ανεβαίνουν στις κούνιες, γυρίζουν πάνω στο μύλο,

Παίζουν τρελά παιχνίδια.

Στο σχολικό εγχειρίδιο της Γ δημοτικού 2009 στο κείμενο «Αγαπημένο μου ημερολόγιο» ένα παιδί να περιγράφει με τη μορφή ημερολογίου τα παιχνίδια που του αρέσουν και το πρόγραμμα δραστηριοτήτων του. Είναι εμφανές ότι το απόσπασμα αποτυπώνει τις αλλαγές που έχουν επέλθει στη κοινωνική πραγματικότητα: όλες οι δραστηριότητες εντάσσονται σε ένα προγραμματισμένο πλαίσιο, ο καταμερισμός χρόνου είναι έντονος όσο στον αστικό τρόπο ζωής, και το παιχνίδι του μπάσκετ αποτελεί μια προγραμματισμένη δραστηριότητα ομάδων συνήθως με κάποιο δάσκαλο, (Ιντζίδης, Παπαδόπουλος, Σιούτης και Τικτοπούλου, 2009: 29):

Οι καλύτεροι μου φίλοι είναι ο Σάκης και ο Θανάσης. Μου αρέσει πολύ να βγαίνω στο δρόμο να παίζω μαζί τους, αλλά με το σχολείο και τη τηλεόραση δεν μου μένει καιρός. Τη Πέμπτη και το Σάββατο έχω πιάνο. Μένει μόνο η Κυριακή να παίζουμε. Αλλά άλλες φορές την Κυριακή ο Σάκης έχει προπόνηση στο μπάσκετ.

Επιπλέον, στο εγχειρίδιο της Γ δημοτικού του 2009 συναντάμε στη σελίδα 10, μια εικόνα που δείχνει μια ομάδα παιδιών να παίζουν μπάσκετ στο προαύλιο του σχολείου. Η εικόνα προμηνύει την επιστροφή στο σχολείο από τις καλοκαιρινές διακοπές (Ιντζίδης, Παπαδόπουλος, Σιούτης και Τικτοπούλου, 2009:10).

Οι αλλαγές στο τρόπο που λαμβάνει χώρα το παιχνίδι με τη πάροδο του χρόνου αποτυπώνεται ευκρινώς στο απόσπασμα στο σχολικό εγχειρίδιο του μαθήματος της Γλώσσας Β' Δημοτικού (2004:53), σε κείμενο με τίτλο «Ο θεός Ντίνος». Ο αφηγητής ανατρέχει στα

λόγια του θείου του, ο οποίος περιγράφει το τρόπο που έπαιζαν τα παιδιά στο παρελθόν και μια σύγκριση με το σήμερα.

Από τότε που ήμουν πιτσιρικάς, θυμάμαι τον θείο τον Ντίνο να λέει: «Α, εσείς, τα σημερινά παιδιά, δεν ξέρετε να παίζετε, να ξεφαντώσετε! Όλη μέρα μπροστά σε μια οθόνη τη βγάζετε. Τι βαρετό! Ενώ εμείς στην ηλικία σας...» Όποτε όμως του έλεγα: «Έλα, θείε, δείξε μας πώς να παίζουμε! Παίξε μαζί μας κρυφτό, επιτέλους», εκείνος έβρισκε διάφορες προφάσεις, για να το αναβάλει: τη μια ήτανε βιαστικός, την άλλη τον πόναγε η μέση του, και το κυριότερο: «Τι σόι κρυφτό να παίζουμε εδώ μέσα; Όλα είναι διάφανα κι επίπεδα. Πού να κρυφτείς κάτω απ' το γυάλινο τραπέζι; Ενώ τα σπίτια παλιά είχαν μυστικές κρυψώνες, γωνιές ανεξερεύνητες, αποθήκες, πατάρια...». Λέγοντάς τα αυτά, μια σκιά νοσταλγίας απλωνόταν στο πρόσωπό του.

Το παραπάνω απόσπασμα βρίσκεται στην ενότητα 22, η οποία έχει τίτλο «Πώς γίνεται; Πώς παίζεται;» και ασχολείται με παιχνίδια του παρόντος αλλά και του παρελθόντος. Το απόσπασμα πληροφορεί τους αναγνώστες για το παιχνίδι του θείου Ντίνου τον προηγούμενο αιώνα, τονίζοντας την σημασία που αυτό είχε στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της φαντασίας των παιδιών. Στον αντίποδα αυτών των αναμνήσεων παρουσιάζει την παιδική ηλικία στη σύγχρονη εποχή θέλοντας να δείξει πόσο αυτό έχει μεταβληθεί και πως σήμερα έχει χάσει το νόημα του, με αποτέλεσμα το ενδιαφέρον των παιδιών να στρέφεται κυρίως γύρω από την οθόνη της τηλεόρασης. Το απόσπασμα έχει στόχο να προβληματίσει την μαθητική κοινότητα ενώ αποτελεί μια καλή αφορμή για το δάσκαλο να εκκινήσει μια συζήτηση για το ρόλο του παιχνιδιού στο σήμερα σε σχέση με παλαιότερα και για τις σοβαρές συνέπειες που έχει η αλόγιστη χρήση της τηλεόρασης και του διαδικτύου στα παιδιά.

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση παρατηρούνται και κάποιες ομοιότητες. Το παιχνίδι με το χαρταετό αποτυπώνεται σχεδόν σε κάθε σχολική τάξη, δεδομένου ότι αποτελεί ένα εθνικό παιχνίδι. Προηγούμενες έρευνες των αναγνωστικών κειμένων του δημοτικού έχουν εντοπίσει εκτενείς εικονικές και κειμενικές αναφορές σχετικά με αυτού του είδους το παιχνίδι (Ζάραγκας, Πανταζής & Αγγελάκη, 2016). Ο χαρταετός αποτελεί ένα παιχνίδι το οποίο βοηθά το παιδί να αποκτήσει την ικανότητα της υπομονής και της προσπάθειας (Ζάραγκας, Πανταζής & Αγγελάκη, 2016). Ιδιαίτερα αυτό το παρατηρούμε στις αναφορές τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες όπου ο χαρταετός αποτελούσε μια χειροτεχνική κατασκευή των ίδιων των παιδιών, εν αντιθέσει με αργότερα που μεταβάλλεται σε βιομηχανικό παιχνίδι.

Στο σχολικό εγχειρίδιο τη Γ δημοτικού του 1979 στη σελίδα 248 περιγράφεται η προσπάθεια ενός παιδιού να δέσει τον χαρταετό του. Το παιχνίδι αυτό, όπως δηλώνει το παιδί στο απόσπασμα, ενισχύει την ικανότητα φαντασίας του (Βαρελλά, 1979:248).

Ο αιτός για μένα δεν είναι συνηθισμένο παιχνίδι. Είναι ένα παιχνίδι με τον ουρανό. Είναι το κλειδί, που μ' αυτό προσπαθώ να τον ανοίξω και να μάθω τα μυστικά του. Από τη μία κρατώ τον σπάγκο και από την άλλη μου έρχονται μηνύματα.

Εκτός από το παιχνίδι με το χαρταετό, και σε άλλα αποσπάσματα παρατηρούμε τη επίδραση των παραδοσιακών παιχνιδιών στη διαμόρφωση του τρόπου παιχνιδιού στο πέρασμα του χρόνου και τη διαχρονικότητα παλαιότερων παιχνιδιών. Η αυλή συνεχίζει να αποτελεί το χώρο διεξαγωγής του παιχνιδιού στη πόλη όπως και παλαιότερα, το συλλογικό παιχνίδι εξακολουθεί να αποτυπώνεται ως παιγνιώδης δραστηριότητα έναντι του ατομικού, και η παράδοση αποκτά ένα μοναδικό χαρακτήρα στις ζωές των παιδιών, μεταβιβάζοντας τους τα είδη των παιχνιδιών που παίζονταν σε προηγούμενες γενιές.

Στο βιβλίο της Γ δημοτικού αναφέρονται στο ποίημα «Η βαβυλωνία» της Ντίνας Χατζηνικολάου (2004:52) πολλά είδη παιχνιδιών: αγάλματα, μακριά γαϊδούρα, τυφλόμυγα, σβούρα. Επιπλέον, ακόμα ένα παράδειγμα συναντούμε στο βιβλίο του Έ δημοτικού, στο κείμενο «Η μικρή Ελένη», απόσπασμα από το βιβλίο «Φτου Ξελευτερία» του δημοτικού σχολείου Σφακιωτών Λευκάδας, όπου παρουσιάζεται ένα παραδοσιακό παιχνίδι (Ιορδανίδου, Αναστασοπούλου, Γαλανόπουλος, Δρυς, Κόττα & Χαλικιάς, 2004:57). Το παιχνίδι αυτό αποτελεί ένα ομαδικό παιχνίδι όπου τα παιδιά κάθονται σε ένα κύκλο και ένα κορίτσι παίρνει το ρόλο της μικρής Ελένης καθημένη στη μέση, και προσπαθεί με κλειστά μάτια να πιάσει και αναγνωρίσει κάποιο από τα υπόλοιπα μέλη.

Συνολικά, από τα παραπάνω, γίνεται διακριτό πως το παιχνίδι λαμβάνει διαφορετικό ρόλο (και τρόπο που παίζεται) στη ζωή του παιδιού ανάλογα με την εποχή που διεξάγεται, τις αντιλήψεις για τη παιδική ηλικία, και το τρόπο που το πολιτικοοικονομικό σύστημα θέλει να προβάλει το παιχνίδι (Σκουμπουρδή, 2015). Οι Σκουμπουρδή & Καλαβάσης (2007) διακρίνουν τρεις χρονικές περιόδους μέσα στις οποίες διακρίνουν τον διαφορετικό ρόλο του παιχνιδιού στο πέρασμα των χρόνων. Μέχρι τον 18^ο αιώνα το παιχνίδι δεν είναι κάτι το ανεκτό, δεν έχει αναγνωριστεί η σημασία του, κυριαρχεί η παιδική εργασία και οι σκληρές

συνθήκες λόγω πολέμων που πρέπει να σκληραγωγήσουν τα παιδιά. Κατά τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, τη θέση του παιχνιδιού έπαιρναν συχνά οι μονομαχίες και οι επιδείξεις πολεμικών ικανοτήτων ενώ κατά το Μεσαίωνα η εκπαίδευση επηρεαζόταν πολύ από τη μεσαιωνική εκκλησία και περιορίστηκε στα μοναστήρια, κυριαρχούσε η σκληρή πειθαρχία, χρησιμοποιούνταν σωματικές ποινές και το παιχνίδι δεν είχε θέση, εφόσον θεωρούνταν ταμπού, ανώφελο και πηγή ανηθικότητας και για αυτό τα περισσότερα παιχνίδια ήταν ιδιαίτερα επικίνδυνα και βίαια (Σκουμπουρδή, 2015).

Στη δεύτερη περίοδο (18ος και κυρίως 19ος αιώνας έως τη δεκαετία του '70) αρχίζει να αναγνωρίζεται η σημασία της παιδικής ηλικίας και του παιχνιδιού, και το παιδικό παιχνίδι συνδέεται εν μέρει με την εκπαιδευτική διαδικασία. Σε αυτή τη νέα θεώρηση σημαντικό ρόλο κατέχει η δημιουργία θεσμών και επιστημών όπως της ψυχολογίας γύρω από την αγωγή του παιδιού, γεννώντας την αντίληψη ότι το παιδί έχει ανάγκη να παίζει, να αποκτήσει εμπειρία και να προετοιμαστεί για τη ζωή (Σκουμπουρδή, 2015).

Στην τρίτη περίοδο (από τη δεκαετία του '70 και μετά), στην οποία οι νεότερες επιστημονικές προσεγγίσεις τροφοδοτούν την παιδαγωγική σκέψη, το παιχνίδι αποκτά εκπαιδευτική διάσταση (Fournier, 2004 στο Σκουμπουρδή, 2015:14). Ωστόσο, μετατρέπεται σε προϊόν αγοράς μέσα στη καπιταλιστική παραγωγή, απομονώνει πολλές φορές το παιδί και το κρατά δέσμιο των καταναλωτικών του 'αναγκών'.

Σύμφωνα με τη Μαναδιάκη (2014), η αστικοποίηση και ο σύγχρονος τρόπος ζωής στερεί από τα παιδιά την ελεύθερη έκφραση μέσω του παιχνιδιού. Αυτό συνδέεται με την μείωση των ασφαλών χώρων για παιχνίδι, στο ότι το παιχνίδι πλέον λαμβάνει χώρα σε οριοθετημένους κλειστούς χώρους όπως οι παιδότοποι, γεγονός το οποίο έχει συνέπειες στην ικανότητα ανάπτυξης ερεθισμάτων και λήψης πρωτοβουλιών. Επίσης, η χρήση ηλεκτρονικών παιχνιδιών, η οποία ξεκινά να λαμβάνει χώρα από προσχολική πλέον ηλικία, βασίζεται στην ατομικότητα και όχι στη συλλογική μορφή παιχνιδιού, γεγονός το οποίο δυσκολεύει τα παιδιά στη κοινωνική συναλλαγή. Το παιχνίδι ως παραγωγή, με την Βιομηχανική Επανάσταση πέρασε από την οικοτεχνία και τη βιοτεχνία στη βιομηχανία. Η αστικοποίηση, η αστυφιλία, ο καταναλωτισμός, η τηλεόραση και η εφεύρεση ηλεκτρονικών παιχνιδιών έκανε το παραδοσιακό παιχνίδι να υποχωρεί και να αντικαθίσταται από επιτραπέζια και μηχανοκίνητα παιχνίδια (Διαμαντόπουλος, 2009). Ο βιαστικός και ελεγχόμενος τρόπος ζωής παρακωλύει το παιχνίδι, και συνεπώς την ανάπτυξη δεξιοτήτων των παιδιών. Ο χρόνος έχει

μειωθεί, έχει αντικατασταθεί από οργανωμένες δραστηριότητες (Μανιαδάκη, 2014). Τέλος, σημαντικό ρόλο κατέχει η σύγχρονη αντίληψη για το παιχνίδι. Το παιχνίδι λαμβάνει πλέον χώρα, αφότου το παιδί είναι αποδεσμευμένο από οργανωμένες αθλητικές ή εκπαιδευτικές δραστηριότητες τις οποίες πληρώνει. Σε παρόμοια συμπεράσματα έχει καταλήξει και η έρευνα της Wong & Fleer (2012), τονίζοντας πως οι οικογένειες εκτιμούν περισσότερο την οργανωμένη 'σχολική' δραστηριότητα παρά το ελεύθερο παιχνίδι (Wong & Fleer 2012). Στη μελέτη της όλες οι οικογένειες προγραμματίζουν τις δραστηριότητες των παιδιών για κάθε ημέρα της εβδομάδας (π.χ. θεωρητικά μαθήματα μουσικής, εξάσκηση μουσικού οργάνου, σχολική εργασία), αφήνοντας ελάχιστο ελεύθερο χρόνο για παιχνίδι (πιθανώς μία ώρα για ενασχόληση με παιχνίδια στον υπολογιστή).

Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από άλλες ερευνητικές μελέτες οι οποίες ασχολήθηκαν με τη σύγκριση του παιχνιδιού των εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης στη παιδική τους ηλικία και αυτήν των μαθητών τους. Οι εκπαιδευτικοί έκαναν λόγο για τα παιχνίδια που έπαιζαν στα παιδικά τους χρόνια τονίζοντας πως αυτά λάμβαναν χώρα χωρίς επίβλεψη ενηλίκων, από το πρωί μέχρι το βράδυ, ενώ έπρεπε να γυρίσουν σπίτι πριν σκοτεινιάσει, λάμβαναν χώρα σε χωράφια στους δρόμους και βασίζονταν στη συλλογικότητα (ομάδες παιδιών). Εν αντιθέσει, οι μαθητές τους στη σύγχρονη εποχή έπαιζαν σκευασμένα παιχνίδια, υπό την εποπτεία ενηλίκων, σε οργανωμένους χώρους (π.χ. παιδότοποι) και προκαθορισμένους χρόνους (π.χ. μέρες για παιχνίδι που κανονίζονται από τους γονείς, μεταφορά με αυτοκίνητο σε σπίτια άλλων παιδιών), ενώ πλέον υπάρχουν παιχνίδια αντικείμενα κατάλληλα για την ηλικία τους (άλλα για τα μωρά, άλλα για τα προνήπια και άλλα για τα νήπια) (Fleer, 2018).

Παρομοίως, η μελέτη των Sandberg και Vuorinen (2008) κατέδειξε πως το παιχνίδι των εκπαιδευτικών στα δικά τους παιδικά χρόνια διέφερε από το παιχνίδι των παιδιών σήμερα (βάσει παρατηρήσεών τους την ώρα του παιχνιδιού). Κύρια σημεία προβληματισμού των εκπαιδευτικών ήταν η απουσία ερεθισμάτων των σημερινών παιχνιδιών (τα παιδιά δεν μπορούν πια ή δε χρειάζεται να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους στο παιχνίδι επειδή πολλά παιχνίδια είναι έτοιμα και κατασκευασμένα για συγκεκριμένη χρήση).

Είναι σημαντικό να τονίσουμε πως όλα τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα το παιδί στη σημερινή κοινωνία να χάνει το νόημα της παιδικής του ηλικίας. Η ζωή του παιδιού είναι με τέτοιο τρόπο οργανωμένη και ρυθμισμένη ώστε να ακολουθήσει τη πορεία ενηλικίωσης

έχοντας γαλουχηθεί σε γνώσεις και τεχνικές δεξιότητες ώστε να ανταπεξέλθει καλύτερα στη αγορά εργασίας στο αύριο, ενώ ο χώρος για δημιουργικότητα και φαντασία ολόένα και μειώνεται.

Η μετάβαση από τη βιοτεχνία του παιχνιδιού στη βιομηχανία έχει επιπτώσεις στον ίδιο το χαρακτήρα του παιδιού και γενικότερα της παιδικής ηλικίας. Παλαιότερα το παιδί ήταν παραγωγός του παιχνιδιού, το δημιουργούσε και το χαιρόταν, εν αντιθέσει με το σήμερα που είναι μόνο καταναλωτής. Το παιχνίδι έχει λάβει το ρόλο του ‘δώρου’, πάνω στο οποίο έχουν χτιστεί καμπάνιες και γιορτές ώστε να στηρίζουν το υπερκαταναλωτικό ιδεώδες. Η δημιουργία του Άγιου Βασίλη, η θέσπιση εθίμων (ανταλλαγή δώρων) εντάσσουν από μικρή ηλικία στο ρόλο που το πολιτικοοικονομικό σύστημα θέλει να έχει στην ενηλικίωση του.

Εν κατακλείδι, γίνεται φανερό πως ο τρόπος ζωής και η μετάβαση στη βιομηχανική περίοδο μετέβαλλε το χαρακτήρα του παιχνιδιού: από ‘εργαλείο’ σωματικής και ψυχικής εκτόνωσης μετατράπηκε σε αντικείμενο και προϊόν αγοράς. Επιπλέον, όπως υποστηρίζουν οι Göncü, Jain και Tuermer (2006), το παιχνίδι θα πρέπει να γίνεται αντιληπτό ως μια μορφή πολιτισμικής έκφρασης, με την έννοια ότι αντανακλά τις ευθύνες που έχει κάθε φορά το παιδί απέναντι σε μία κοινωνία. Ο ρόλος μας ως εκπαιδευτικοί είναι να αναδείξουμε αυτές τις μεταβολές, τη σημασία τους στη παιδική ηλικία μέσω επιστημονικών εμπεριστατωμένων μελετών οι οποίες θα προβληματίσουν την επιστημονική, εκπαιδευτική και γονεϊκή κοινότητα ιδιαίτερα για τις επιπτώσεις του καταναλωτισμού και των ηλεκτρονικών παιχνιδιών στους ανήλικους. Η παρατήρηση μας σχετικά με το παιχνίδι των σημερινών παιδιών θα μας επιτρέψει να διευρύνουμε την αντίληψή μας για το τι είναι το παιχνίδι και για το πώς ορίζεται, καθώς και να κατανοήσουμε τις νοηματοδοτήσεις των παιδιών προς τα παιχνίδια. Επιπλέον, η μαθητική κοινότητα, μέσω συζητήσεων ανάδειξης του ζητήματος από τους εκπαιδευτικούς μπορεί να προβληματιστεί και εξερευνήσει νέους τρόπους παιχνιδιού, αλλά κυρίως να αναπτύξει κριτική σκέψη σχετικά με το ζήτημα (σε μεγαλύτερες ηλικίες σχολικής εκπαίδευσης).

Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσης εργασίας ήταν η ανάλυση και η εξέταση των αναπαραστάσεων της παιγνιώδους και αθλητικής δραστηριότητας των παιδιών που παράγουν τα κείμενα και η εικονογράφηση των αναγνωστικών κειμένων όλων των τάξεων της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης από το 1945 μέχρι και σήμερα, καθώς και το τρόπο που αυτές συμβάλλουν στη κοινωνική και συναισθηματική μάθηση του παιδιού. Βασισμένη στη σημασία της παιδικής ηλικίας για τη μετέπειτα εξέλιξη του ατόμου και στη σημασία που κατέχουν τα σχολικά εγχειρίδια ως παιδαγωγικά μέσα και εργαλεία πολιτικής βούλησης, η παρούσα μελέτη είχε στόχο μελετήσει μέσα από μία συγκριτική ανάλυση, τη παιγνιώδη δραστηριότητα του σήμερα και του παρελθόντος. Μέσα από την ποσοτική και ποιοτική ανάλυση, γίνεται φανερό πως οι στάσεις για το παιχνίδι είναι επηρεασμένες από τις επικρατούσες συνθήκες της κάθε εποχής και συνδιαμορφώνονται από τις οικονομικές καταστάσεις, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και την κοινωνική δομή (Fournier, 2004 στο Fleeer, 2018:22).

Σε σχέση με την ερευνητική διαδικασία, τα σχολικά εγχειρίδια όλων των τάξεων του δημοτικού από το 1946 μέχρι σήμερα, από την περίοδο του 1982 και έπειτα εξετάστηκε το βιβλίο της Γλώσσας και κάποια ανθολόγια. Το συνολικό δείγμα αποτελείται από 40 σχολικά εγχειρίδια. Τα αποτελέσματα της μελέτης απέδειξαν τη σημασία του παιχνιδιού στη κοινωνική, συναισθηματική και αισθησιοκινητική ανάπτυξη του. Η πληθώρα αναφορών στη παιγνιώδη και αθλητική δραστηριότητα κατέδειξε το διαχρονικό ρόλο που έχει στη ζωή του παιδιού. Τα ποσοτικά αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν πως στις πρώτες τρεις τάξεις του Δημοτικού η αποτύπωση της παιγνιώδους και αθλητικής δραστηριότητας είναι συχνότερη σε σχέση με τις τρεις μεγαλύτερες τάξεις. Επιπλέον, η αναφορά στο παιχνίδι υπερσχύει έναντι στην αναφορά στον αθλητισμό. Ακόμα, τα ποσοτικά στοιχεία μας καταδεικνύουν πως η εμφάνιση κειμένων (ποιημάτων, παραθεμάτων) που αναπαριστούν το παιχνίδι υπερσχύει

έναντι των εικόνων. Η αναπαράσταση του παιχνιδιού και της κίνησης εμφανίζεται μέσω της μορφής του λόγου πενήντα έξι φορές, ενώ μέσω των εικόνων είκοσι οκτώ φορές.

Όσον αφορά στη ποιοτική ανάλυση των αποτελεσμάτων στα κείμενα, οι αναφορές αφορούσαν στη πλειονότητα τους παιχνίδια δρόμου (κυνηγητό, κρυφτό, λύκος-αρνί), ωστόσο υπάρχουν αρκετές αναφορές σε δεξιότητες ή παιχνίδια ρόλων. Σχετικά με τις εικόνες, οι περισσότερες αναφορές αφορούσαν το συλλογικό παιχνίδι, γεγονός το οποίο τονίζει τη σημασία του παιχνιδιού στη κοινωνικοποίηση και την αλληλεπίδραση. Επιπλέον, τα παιχνίδια δρόμου όπως κρυφτό, κυνηγητό ή παιχνίδια με μπάλα πρωταγωνίστησαν στην πλειονότητα των εικόνων. Παρατηρούμε λοιπόν, πως και μέσω των κειμένων και μέσω των εικόνων, κυριαρχεί το συλλογικό παιχνίδι δρόμου. Αυτό το στοιχείο είναι πολύ σημαντικό καθώς μας υποδεικνύει τη διαχρονικότητα αυτών των παιχνιδιών, τα οποία έχουν μεταβιβαστεί από γενιά σε γενιά και παρ' όλες τις τροποποιήσεις, κρατούν το παιδί με επαφή με τον έξω χώρο, με τη φαντασία και τη κίνηση. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι τα παιχνίδια δρόμου εξακολουθούν να υφίστανται, δεν συμβαίνουν με τον ίδιο τρόπο. Στη σημερινή εποχή, η δημιουργία οργανωμένων χώρων παιχνιδιού και κίνησης (παιδικές χαρές, παιδότοποι) περιορίζει την ελευθερία των παιδιών και την ροπή τους προς εξερεύνηση.

Μέσα από την ανάλυση των αποτελεσμάτων συμπεραίνουμε πως το παιχνίδι διαμορφώνεται διαφορετικά ανάλογα με τις συνθήκες στις οποίες ζουν τα παιδιά. Ο τρόπος ζωής και η μετάβαση στη βιομηχανική περίοδο μετέβαλλε το χαρακτήρα του παιχνιδιού: από 'εργαλείο' σωματικής και ψυχικής εκτόνωσης μετατράπηκε σε αντικείμενο και προϊόν αγοράς. Ακόμα, η μελέτη κατέδειξε πως η έρευνα σε σχέση με την αναπαράσταση του παιχνιδιού στα σχολικά βιβλία είναι περιορισμένη. Για αυτό το λόγο, η ενασχόληση με τις συνέπειες που έχουν οι αλλαγές στα παιχνίδια στη ζωή του παιδιού σήμερα είναι εξαιρετικά σημαντική. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συμβάλλουν καταλυτικά σε αυτή την προσπάθεια, καθώς είναι τα πρόσωπα του πεδίου, συνδέονται άμεσα με τα παιδιά, μέσω της παρατήρησης της συμπεριφοράς και της συζήτησης μαζί τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

Ανατολίτης, Α. Δ. (1980). *Ελληνικά Παραδοσιακά Παιχνίδια για παιδιά από 4 μέχρι 10 ετών*. Αθήνα: Ατλαντίς

Αυγητίδου, Σ. (2001). Το παιδικό παιχνίδι: διεύρυνση της συνεργατικής δόμησης του κόσμου των παιδιών στην προσχολική εκπαίδευση. Στο Αυγητίδου, Σ. (Επιμ.), *Το παιχνίδι: Σύγχρονες ερευνητικές και διδακτικές προσεγγίσεις* (1^η έκδοση, σ. 50-67). Αθήνα: Τυπωθήτω.

Γκουγκουλή, Κ. & Κούρια, Α. (2000). *Παιδί και παιχνίδι στη νεοελληνική κοινωνία: 19^{ος} και 20^{ος} αιώνας*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Γκουγκουλή, Κ. & Καρακατσάνη, Δ. (2008). *Το ελληνικό παιχνίδι: Διαδρομές στην ιστορία του*.

Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.).

Ζάραγκας, Χ. (2021). Το Παιχνίδι με Παιχνίδι-αντικείμενο στα Αναγνωστικά Κείμενα του Δημοτικού Σχολείου (σελ.: 81 – 119). Στο *Παιχνίδια Αντικείμενα, Παιδαγωγικές Διαστάσεις και Εφαρμογές σε Εκπαιδευτικά Περιβάλλοντα*, των Κ., Καραδημητρίου, Μ., Λαντζουράκη, & Χ., Ζάραγκα (Επιμ.). Αθήνα: Πεδίο.

Ζάραγκας, Χ., Πανταζής, Σπ., & Αγγελάκη, Α. (2016). Η Φυσική Δραστηριότητα, το παιχνίδι και ο Αθλητισμός στα Αναγνωστικά Κείμενα του Δημοτικού Σχολείου. Τόμος Πρακτικών 10^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας και των Π.Τ.Δ.Ε. & Π.Τ.Ν. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με θέμα: «Λογοτεχνία και Παιδεία», (σελ.: 1237 - 1252), 4 – 6 Νοεμβρίου, 2016, Ιωάννινα.

Καψάλης, Α. Γ., & Χαραλάμπους, Δ. Φ. (2008). *Σχολικά Εγχειρίδια. Θεσμική Εξέλιξη και Σύγχρονη Προβληματική*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Βασιλεία Τσόμπα, *Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης*
- Κιούσης, Γ. (1984). Η συγγραφή και αξιολόγηση των διδακτικών βιβλίων. *Νέα Παιδεία*, 69, σ. 92-102.
- Κουλούρη, Χ. (1987). Σχολικά εγχειρίδια και ιστορική έρευνα. *Μνήμων*, 11, 219-224.
- Κυριαζή, Ν. (2009). *Κοινωνιολογική Έρευνα: Κριτική Επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Κυριαζοπούλου-Βαληνάκη, Π. (1977). Νηπιαγωγική 3. Αθήνα : Αδελφοί Βλάσση Λόππα-Γκουνταρούλη, Ε. (1996). Η γυναικεία παρουσία στα κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Λυκείου: Συμπεράσματα και Προτάσεις. *Σύγχρονη Εκπαίδευση* (No 88), 49-61.
- Μαναδιάκη, Κ. (2014). Η συμβολή του παιχνιδιού στη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. *Προφορική Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο Προσχολικής Αγωγής*, Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 2014. DOI: [10.13140/RG.2.2.15793.07527](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.15793.07527)
- Μετοχιανάκης, Η. (2008). *Εισαγωγή στην παιδαγωγική (Πρώτος τόμος) Γενική Θεώρηση*. Ηράκλειο: Ιδιωτική
- Μπονίδης, Κ. (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπονίδης, Κ. & Χοντολίδου, Ε. (1997). Έρευνα σχολικών εγχειριδίων: από την Ποσοτική Ανάλυση Περιεχομένου σε Ποιοτικές Μεθόδους Ανάλυσης — το παράδειγμα της Ελλάδας. Στο Μ. Βάμβουκας & Α. Χουρδάκης (Επιμ.), *Ή Διεθνές Συνέδριο Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και την Ευρώπη: τάσεις και προοπτικές*, Αθήνα (σ. 204-205, 211 & 213) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολάου, Σ. Μ. (2009). Αγωγή και Κοινωνικοποίηση: Το διδακτικό εγχειρίδιο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού σχολείου. Στο Κ. Μαλαφάντης, Μ. Σακελλαρίου και Θ. Μπάκας (Επιμ.), *Η Διεθνές Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος: Αναλυτικά Προγράμματα και Σχολικά Εγχειρίδια: Ελληνική πραγματικότητα και διεθνής εμπειρία*, Ιωάννινα, 2009 (σ. 683-698).
- Παπαδημητρακόπουλος, Β. (2011). *Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών και η προώθηση του εγγραμματισμού*. Ελληνική Πύλη Παιδείας. Ανακτήθηκε στις 28 Δεκεμβρίου 2021 <http://www.eduportal.gr/aps-eggrammatismos/>.
- Σκουμπουρδή, Χ. (2015). *Το παιχνίδι στη μαθηματική εκπαίδευση των μικρών παιδιών*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

Σκουμπουρδή, Χ. & Καλαβάσης, Φ. (2007). Σχεδιασμός ένταξης του παιχνιδιού στη μαθηματική εκπαίδευση για την προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία. Στο Φ. Καλαβάσης & Α. Κοντάκος (επιμ.) *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού* (σελ. 137-156). Αθήνα: Ατραπός

Σοφού, Ε., Κατσαντώνη, Σ. & Ταβουλάρη, Ζ. (2017). Η διδακτική της χρήσης των σχολικών εγχειριδίων, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 17, 104-119.

Φλουρή, Γ. (1999). Δυσαρμονία εκπαιδευτικών νόμων, σχολικού προγράμματος, διδακτικών βιβλίων και διδακτικής πράξης: μια πτυχή της κρίσης της ελληνικής εκπαίδευσης. Στο Ι.Ε. Πυργιωτάκης, Ι.Ν. Κανάκης, (Επιμ.), *Παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση* (σελ 206-239). Αθήνα:

Γρηγόρης.

Φλουρή, Γ. & Πασιάς, Γ. (2009). «Σχολικά Εγχειρίδια και Πρόγραμμα Σπουδών. «Αλλαγή παραδείγματος» στις πολιτικές της γνώσης στην ελληνική Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευση (1997-2007)», *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, 13, 17-53.

Ξωχέλλης, Π. Δ. (2015). *Σχολική Παιδαγωγική*. Αθήνα: Αφοί Κυριαζίδη

Ψαθά, Φ. (2017). *Το παιχνίδι ως παιδαγωγικό εργαλείο μάθησης: Από το κοινωνικό-δραματικό παιχνίδι στα εκπαιδευτικά ψηφιακά παιχνίδια*. Εκπαιδευτικό Ιστολόγιο.

<http://eprl.korinthos.uop.gr/BlogsPortal/mps2017/2017/04/23/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B4%CE%B9-%CF%89%CF%82-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%BC/> (Ημ/νια πρόσβασης, 23/03/2022)

Apple, M. (2008). *Επίσημη γνώση*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Babbie, E. (2011). Εισαγωγή στη Κοινωνική Έρευνα. Αθήνα: Κριτική

Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας. Νέα συμπληρωμένη και αναθεωρημένη έκδοση* (Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθάρη και Μ. Φιλοπούλου, Μετ.) Αθήνα: Μεταίχμιο.

Fleer, M. (2018). *Το παιχνίδι στην προσχολική ηλικία: Από τις προσωπικές εμπειρίες στις σύγχρονες θεωρίες* (Μ. Μπιρμπιλή, Επιμ). Αθήνα: Σοφία

Kieff, J., & Casbergue, R. (2017). *Παιγνιώδης Μάθηση και Διδακτική* (Χ, Ζάραγκας, Α.

Βασιλεία Τσόμπα, *Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης* (Αγγελάκη, Μετ). Αθήνα: Gutenberg.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Anderson, R. M., & Tomkins, G. S. (1983). Understanding materials: Their role in curriculum development. A discussion guide. Vancouver: University of British Columbia, Faculty of Education, Centre for the Study of Curriculum and Instruction.
- Barnett, A. L. (1990). Developmental Benefits of Play for Children. *Journal of Leisure Research*, 22 (2), 138-153. <https://doi.org/10.1080/00222216.1990.11969821>
- Burstyn, J., & Corrigan, R. (2011). «Images of women in textbooks 1880-1920». Στο E. Provenzo, A. Shaver, & B. Manuel (Επιμ.), *The Textbook As Discourse: Sociocultural Dimensions of American Schoolbooks* (σσ 36-46). New York: Routledge
- Copple, C., & Bredekamp, S. (2009). *Developmentally appropriate practice in early childhood programs serving children from birth through age 8*. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.
- Elo S. & Kyngas S. H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing* 62(1), 107–115. doi: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x
- Flacelier, R. (2007). *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Αρχαίων Ελλήνων*. Αθήνα: Παπαδήμας
- Forman, J. & Damschroder, L. (2008). QUALITATIVE CONTENT ANALYSIS. In L. Jacoby & L. A. Siminoff (Eds.) *Empirical methods for bioethics: A primer* (1st ed., pp. 39-63). Elsevier.
- Garvey, C. (1990). *Το παιχνίδι*. Αθήνα: Π. Κουτσομπός Α.Ε..
- Göncü, A., Jain, J., & Tuermer, U. (2006). Children's Play as Cultural Interpretation. In A. Göncü & S. Gaskins (Eds.), *Play and development: Evolutionary, sociocultural, and functional perspectives* (pp. 155–178). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Guthrie J., Yongvanich K. & Ricceri F. (2004). Using content analysis as a research method to inquire into intellectual capital reporting. *Journal of Intellectual Capital*, 5, 282–293.
- Huizinga, J. (1989). *Ο άνθρωπος και το παιχνίδι (Homo Ludens)*. Αθήνα: Γνώση.
- Hurwitz, S. C. (2002). To be successful—Let them play! For Parents Particularly. *Childhood Education*, 79 (2), 101–102.

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

Kondracki, Nancy L., Wellman, N. S. & Amundson, D. R. (2002). Content Analysis: Review of Methods and Their Applications in Nutrition Education. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 34, 224–230.

Koppal, M., & Caldwell, A. (2004). Meeting the challenge of science literacy: Project 2061 efforts to improve science education. *Cell Biology Education*, 3, 28-30.

Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: the grammar of visual design*. New York: Routledge.

Madej, K. (2016) *Physical Play and Children's Digital Games*, *Springer Briefs in Computer Science*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-42875-8_4 (Ημ/νια πρόσβασης 17/3/2022)

Morgan, D. L. (1993). Qualitative content analysis: A guide to paths not taken. *Qualitative Health Research*, 3(1), 112–121.

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Peacock, A., & Cleghorn, A. (Eds). (2004). *Missing the meaning*. New York: Palgrave Macmillan.

Piaget. J. (1951). *Play, dreams, and imitation in childhood*. New York: Opmental Psychology, W.W. Norton.

Rogoff, B. (1998). Cognition as a collaborative process. In W. Damon (Ed-in-chief), D. Kuhn & R. Siegler (Eds), *Handbook of child psychology Vol 2* (5th edition) (pp. 679-744). New York: Wiley.

Sandberg, A. & Vuorinen, T. (2008). 'Preschool-home cooperation in change'. *International Journal of Early Years Education*, 16(2), 151— 161. DOI: 10.1080/09669760802025165

Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in society*. Cambridge, MA: Harvard University Press

Whitebread, D. Vasilio, M., Kuvalji, M. & Verma, M. (2012). *The importance of play: A report on the value of children's play with a series of policy recommendations* (Report). Brussels: Toy

Industries of Europe. Ανακτήθηκε 01 Μαρτίου 2022, από: http://www.importanceofplay.eu/IMG/pdf/dr_david_whitebread_the_importance_of_play.pdf

Winnicott, D.W. (2000). *Το παιδί, το παιχνίδι και η πραγματικότητα* (Γ. Κωστόπουλος, Μετ.). Αθήνα: Καστανιώτης.

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

Wong, P. L., & Fleer, M. (2012). A cultural-historical study of how children from Hong Kong immigrant families develop a learning motive within everyday family practices in Australia. *Mind, Culture, and Activity*, 19(2), 107-126.

Wood, E. (2013). *Play, Learning and the Early Childhood Curriculum (3rd ed.)*. Washington DC: Sage.

Σχολικά Εγχειρίδια Αναφοράς

Γεραντώνης, Ε. (1950). *Αλφαβητάριο 'Τα καλά παιδιά'*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων

Γιαννέλης, Ι.Κ. & Σακκάς, Γ. (1964). *Αλφαβητάριο 'Τα καλά παιδιά'*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων

Γιαννέλης, Ι.Κ. & Σακκάς, Γ. (1975). *Αλφαβητάριο 'Τα καλά παιδιά'*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων

Γιαννέλης, Ι.Κ. & Σακκάς, Γ. (1977). *Αλφαβητάριο 'Τα καλά παιδιά'*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων

Βελαλίδης, Α., Καλαπανίδας, Κ. & Κανάκης, Ν. (1982). *Η Γλώσσα μου για τη πρώτη Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βελαλίδης, Α., Καλαπανίδας, Κ. & Κανάκης, Ν. (2005). *Η Γλώσσα μου για τη πρώτη Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Ταμπακοπούλου, Α. & Δρακοπούλου, Θ. (1946). *Κρινολούλουδα, αναγνωστικό για τη δεύτερη τάξη του δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Δημητρακοπούλου, Χ. (1952). *Εργασία και χαρά. Αναγνωστικό Β' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Οικονομίδης, Β. (1955). *Αναγνωστικόν Β' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Οικονομίδης, Β. (1969). *Αναγνωστικόν Β' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βαρελλά, Α. & Σταθάτου, Φ. (1982). *Αναγνωστικό Β' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βελαλίδης, Α., Βουγιούκας, Α., Καλαπανίδας, Κ. & Κανάκης, Ν. (2004). *Η Γλώσσα μου για τη Β' Δημοτικού. Πρώτο Μέρος*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

Βελαλίδης, Α., Βουγιούκας, Α., Καλαπανίδας, Κ. & Κανάκης, Ν. (2004). *Η Γλώσσα μου για τη 'Β Δημοτικού. Δεύτερο Μέρος*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βελαλίδης, Α., Βουγιούκας, Α., Καλαπανίδας, Κ. & Κανάκης, Ν. (2004). *Η Γλώσσα μου για τη 'Β Δημοτικού. Τρίτο Μέρος*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Νιρβάνας, Π. & Ζήσης Δ. Γ. (1947). *Ελληνόπουλα Αναγνωστικό για την Τρίτη τάξη του Δημοτικού Σχολείου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Ρώτας-Οληγαίος, Κ. & Ζήσης, Δ. (1949). *Αναγνωστικό Γ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Ρώτας-Οληγαίος, Κ. & Ζήσης Δ. (1952). *Αναγνωστικό Γ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Πετρούνιας, Β., Κολοβός, Φ., Σπεράντσας, Σ. & Μεταλλινού, Α. (1955). *Αναγνωστικόν Γ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βαρελλά, Α. (1979). *Αναγνωστικόν 'Τ Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Ιντζίδης, Ε., Παπαδόπουλος, Α., Σιούτης, Α. & Τικτοπούλου, Α. (2009). *Γλώσσα 'Τ Δημοτικού*

'Τα απίθανα μολύβια' Πρώτο Τεύχος. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Ιντζίδης, Ε., Παπαδόπουλος, Α., Σιούτης, Α. & Τικτοπούλου, Α. (2009). *Γλώσσα 'Τ Δημοτικού*

'Τα απίθανα μολύβια' Δεύτερο Τεύχος. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων
Μέγας, Α. Γ. (1947). *Αναγνωστικό για την Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Μέγας, Α. Γ. (1948). *Αναγνωστικό για την Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Ζήσης, Δ. & Ρωμαίος, Κ. (1953, 3η Έκδοση). *Αναγνωστικό για την Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Μέγας, Γ., Ρωμαίος, Κ., Δουφεξής, Σ. & Μακρόπουλος, Θ. (1954). *Αναγνωστικόν Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Μέγας, Γ., Ρωμαίος, Κ., Δουφεξής, Σ. & Μακρόπουλος, Θ. (1963). *Αναγνωστικόν Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Μέγας, Γ., Ρωμαίος, Κ., Δουφεξής, Σ. & Μακρόπουλος, Θ. (1970). *Αναγνωστικόν Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

- Μέγας, Γ., Ρωμαίος, Κ., Δουφεξής, Σ., Μακρόπουλος, Θ., Νιρβάνας, Π., Ζήσης, Δ., Κοντογιάννης, Δ., Δαμασκηνός, Δ.Π., Μπρούστας, Α., Ανδρεάδης, Δ., Δημητράτος, Π., Καρκαβίτσας, Α. & Έλατος, Ν. (1978). *Αναγνωστικόν 'Α Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων
- Γρηγοριάδου – Σουρελή, Γ. (1981). *Αναγνωστικό Δ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων
- Διακογιώργη, Κ., Μπαρής, Θ., Στεργιόπουλος, Χ. & Τσιλιγκιριάν, Ε. (2018). *Γλώσσα 'Α Δημοτικού 'Πετώντας με τις λέξεις' Πρώτο Τεύχος*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος
- Διακογιώργη, Κ., Μπαρής, Θ., Στεργιόπουλος, Χ. & Τσιλιγκιριάν, Ε. (2018). *Γλώσσα 'Α Δημοτικού 'Πετώντας με τις λέξεις' Δεύτερο Τεύχος*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος
- Διακογιώργη, Κ., Μπαρής, Θ., Στεργιόπουλος, Χ. & Τσιλιγκιριάν, Ε. (2018). *Γλώσσα 'Α Δημοτικού 'Πετώντας με τις λέξεις' Τρίτο Τεύχος*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος
- Κοντογιάννης, Δ., Μέγας, Γ., Νιρβάνας, Π. & Ζήσης, Δ. Γ. (1946). *Αναγνωστικό Ε' Δημοτικού*
- Κωστόπουλος, Ν., Κοντογιάννης, Δ., Καλαματιανός, Γ. & Γιαννόπουλος, Θ. (1949, 1^η έκδοση). *Αναγνωστικό Ε' Δημοτικού Σχολείου*
- Κοντόπουλος, Ν., Κοντογιάννης, Δ., Καλαματιανός, Γ. & Γιαννόπουλος, Θ. (1952, 3^η έκδοση). *Αναγνωστικόν της Πέμπτης τάξεως του Δημοτικού Σχολείου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων
- Καλαματιανός, Γ., Γιαννόπουλος, Θ., Δούκας, Δ., Δεληπέτρος, Δ. & Κοντόπουλος, Ν (1954, 1^η έκδοση). *Αναγνωστικόν Ε' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων
- Καλαματιανός, Γ., Γιαννόπουλος, Θ., Δούκας, Δ., Δεληπέτρος, Δ. & Κοντόπουλος, Ν (1956, 2^η έκδοση). *Αναγνωστικόν Ε' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων
- Καλαματιανός, Γ., Γιαννόπουλος, Θ., Δούκας, Δ., Δεληπέτρος, Δ. & Κοντόπουλος, Ν (1964, 5^η έκδοση). *Αναγνωστικόν Ε' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

Καλαματιανός, Γ., Γιαννόπουλος, Θ., Δούκας, Δ., Δεληπέτρος, Δ. & Κοντόπουλος, Ν (1971,

10^η έκδοση). *Αναγνωστικόν Ε΄ Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων Γιαννόπουλος, Θ. Α. (1979, 1^η έκδοση). *Αναγνωστικόν. Για την Ε΄ τάξη του Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Κατσίκη-Γκίβαλου, Α., Καλογήρου, Τ., Παπαδάτος, Γ., Πρωτονοταρίου, Σ. & Πυλαρινός, Θ. (2015). Με συλλογισμό και μ' όνειρο. Ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων (΄Ε και ΄ΣΤ Δημοτικού). Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος

Ιορδανίδου, Α., Αναστασοπούλου, Α., Γαλανόπουλος, Ι., Δρυς, Ι., Κόττα, Α. & Χαλικιάς, Π. (2004). *Γλώσσα ΄Ε Δημοτικού ΄Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι. Πρώτο Τεύχος*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Εκδόσεων Διόφαντος

Ιορδανίδου, Α., Αναστασοπούλου, Α., Γαλανόπουλος, Ι., Δρυς, Ι., Κόττα, Α. & Χαλικιάς, Π. (2004). *Γλώσσα ΄Ε Δημοτικού ΄Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι. Δεύτερο Τεύχος*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Εκδόσεων Διόφαντος

Ιορδανίδου, Α., Αναστασοπούλου, Α., Γαλανόπουλος, Ι., Δρυς, Ι., Κόττα, Α. & Χαλικιάς, Π. (2004). *Γλώσσα ΄Ε Δημοτικού ΄Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι. Τρίτο Τεύχος*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Εκδόσεων Διόφαντος

Κοντογιάννης, Δ., Νιρβάνας, Π., Ζήσης, Δ. Γ. & Κοντόπουλος, Ν. (1947). *Αναγνωστικό για την ΣΤ΄ Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Κοντόπουλος, Ν., Κοντογιάννης, Δ., Καλαματιανός, Γ., Γιαννόπουλος, Θ. & Μακρόπουλος, Θ. (1952) *Αναγνωστικόν Έκτης Δημοτικού* [3η Έκδοση]. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Φωτιάδης, Ε. Π., Μηνιάτης, Η., Μέγας, Γ., Οικονομίδης, Δ. & Παρασκευόπουλος, Θ. (1961) *Αναγνωστικόν ΣΤ΄ Δημοτικού* [3η Έκδοση] Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

Φωτιάδης, Ε. Π., Μηνιάτης, Η., Μέγας, Γ., Οικονομίδης, Δ. & Παρασκευόπουλος, Θ. (1972) *Αναγνωστικόν ΣΤ΄ Δημοτικού* [11η Έκδοση] Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

Νικόδημος, Π. Βαρελλά, Α., Θεοχάρης, Ι. & Σακελλαρίου Χ. (1982). *Αναγνωστικό ΣΤ΄ Δημοτικού* (3η Έκδοση). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

Άννα Ιορδανίδου, Α., Κανελλοπούλου, Ν., Κοσμά, Ε., Κουταβά Β., Οικονόμου, Π. &

Βασιλεία Τσόμπα, Η παιγνιώδης και αθλητική δραστηριότητα μέσα στα κείμενα των αναγνωστικών βιβλίων και η συμβολή τους στην ενδυνάμωση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης

Παπαϊωάννου, Κ. (2004). *Γλώσσα ΎΤ Δημοτικού: Λέξεις... Φράσεις... Κείμενα. Πρώτο Τεύχος.*

Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Εκδόσεων Διόφαντος

Άννα Ιορδανίδου, Α., Κανελλοπούλου, Ν., Κοσμά, Ε., Κουταβά Β., Οικονόμου, Π. &

Παπαϊωάννου, Κ. (2004). *Γλώσσα ΎΤ Δημοτικού: Λέξεις... Φράσεις... Κείμενα. Δεύτερο Τεύχος.*

Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Εκδόσεων Διόφαντος

Άννα Ιορδανίδου, Α., Κανελλοπούλου, Ν., Κοσμά, Ε., Κουταβά Β., Οικονόμου, Π. &

Παπαϊωάννου, Κ. (2004). *Γλώσσα ΎΤ Δημοτικού: Λέξεις... Φράσεις... Κείμενα. Τρίτο Τεύχος.*

Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Εκδόσεων Διόφαντος